

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Mihelič

Obstoj in vpliv novih oblik kolonializma v državah v razvoju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Blaž Mihelič

Mentor: izr. prof. dr. Marjan Brezovšek

Obstoj in vpliv novih oblik kolonializma v državah v razvoju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

OBSTOJ IN VPLIV NOVIH OBLIK KOLONIALIZMA V DRŽAVAH V RAZVOJU

Modernizacija je beseda, ki se je kar predobro zasidrala v današnjem svetu. Živimo v času globalizacije, smo prebivalci tako imenovane svetovne vasi. Moderni tokovi družbe naj bi prinašali blagostanje in napredek za vse, vendar ni tako. Diplomaska naloga predstavlja tiste države, katerim globalizacija ni prinesla le blagostanja, temveč tudi nazadovanje in občutke izolacije. Države v razvoju so zaradi svoje dolgoletne kolonizacije najbolj podvržene slabemu vidiku modernizacije sveta in izkoriščanja, ki meji tudi na nove oblike kolonializma. Kljub vsemu pa obstajajo tudi primeri, ko so se države v razvoju dvignile z dna razvojnih lestvic in obrnile globalizacijske tokove sebi v prid. Nekatere so postale prave gospodarske velesile ali celo gospodarski imperiji. Do sprememb, ki so poskrbele za obrat v usodi teh držav, pa je na začetku vedno prišlo na pobudo javnih uprav teh držav. Za države v razvoju se torej prepletajo pojmi globalizacije, neokolonializma ter javne uprave, ki lahko skupaj pripeljejo nerazvite države v razviti svet ali pa jih še bolj pahnejo v brezno nerazvitosti.

Ključne besede: države v razvoju, globalizacija, javna uprava, neokolonializem

EXISTENCE AND IMPACTS OF NEW FORMS OF COLONIALISM IN DEVELOPING COUNTRIES

The word modernization is all too well anchored in today's world. We live in a time of globalization in what is referred to as the global village. Modern society currents should have brought prosperity for all, but that was not the case. The present thesis sheds light on countries that did not only prosper in the course of globalization, but rather regressed and became isolated as a result. Developing countries are mostly subject to bad aspects of modernization and even exploitation bordering on new forms of colonialism because of their long-lasting colonization. Nevertheless, there are cases of developing countries rising from the bottom and turning globalization currents to their advantage. Some have become economic superpowers, some even economic empires. Changes that turned the fate of these countries always stemmed from the initiative of their public administrations. Concepts of globalization, neocolonialism, and public administration are therefore entwined into the fabric of developing countries and can either lead underdeveloped countries into the developed world or push them even further into the abyss of underdevelopment.

Key words: developing countries, globalization, public administration, neocolonialism

Kazalo vsebine

1 UVOD	8
1.1 Uvodna beseda	8
1.2 Struktura naloge	9
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	10
2.1 Cilji preučevanja	10
2.2 Metode preučevanja	10
2.3 Hipoteze raziskovanja	10
3 TEORETIČNI KONCEPT DRŽAVE V RAZVOJU	11
3.1 Definicija pojma države v razvoju	11
3.2 Klasifikacija Združenih narodov	11
3.3 Klasifikacija organizacije OECD	12
3.4 Klasifikacija Svetovne banke	12
3.5 Indeks človekovega razvoja – Human Development Index (HDI)	13
3.6 Skupne značilnosti držav v razvoju.....	15
3.6.1 Nizek življenjski standard.....	15
3.6.2 Nizka stopnja produktivnosti	16
3.6.3 Visoka rast števila prebivalstva in bremena odvisnosti	17
3.6.4 Visoki in naraščajoči stopnji brezposelnosti in podzaposlenosti	18
3.6.5 Velika odvisnost od kmetijstva in izvoza primarnih produktov	19
3.6.6 Prevlada, odvisnost in ranljivost v mednarodnih odnosih	21
3.7 Razlike med državami v razvoju in razlike v strukturi njihovih gospodarstev	22
3.7.1 Velikost in raven prihodkov	23
3.7.2 Zgodovinska preteklost.....	23
3.7.3 Fizični in človeški viri	24
3.7.4 Relativna pomembnost javnega in zasebnega sektorja	25
3.7.5 Industrijska struktura	26
3.7.6 Gospodarska, politična in kulturna zunanja odvisnost	26
3.7.7 Politična struktura, moč in interesne skupine	27
4 JAVNA UPRAVA DRŽAV V RAZVOJU	29
4.1 Kratka definicija javne uprave	29
4.2 Delitev javne uprave	29
4.3 Javni sektor in njegove naloge	30

4.4 Poskusi reformiranja javnih sektorjev v državah v razvoju	31
4.5 Razlogi za neuspeh reform javnega sektorja v državah v razvoju	32
4.6 Navodila za večjo uspešnost reform javnega sektorja držav v razvoju.....	33
5 GLOBALIZACIJA	35
5.1 Definicija pojma globalizacija	35
5.1.1 Razlika med internacionalizacijo in globalizacijo	36
5.1.2 Dejavniki, ki so privedli do globalizacije	36
5.2 Zgodovina in pomen globalizacije	37
5.3 Je globalizacija pozitivna ali negativna? Dve plati medalje za države v razvoju	38
5.3.1 Pozitivne plati globalizacije.....	39
5.3.1.1 Hitrejša rast držav, rast je dobra za gospodarstvo	39
5.3.1.2 Zmanjševanje občutka izolacije držav v razvoju.....	41
5.3.1.3 Tuja pomoč manj razvitim državam.....	42
5.3.2 Negativne plati globalizacije	42
5.3.2.1 Revščina in negativni trendi življenjskih standardov	42
5.3.2.2 Nestabilnost in slabe izkušnje s tržnim gospodarstvom	43
5.3.2.3 Neenaka načela razvitih držav in izolacionizem	44
5.3.2.4 »Vroči denar« in »intelektualna lastnina«	44
5.3.2.5 Hitra rast ni vedno dobra za gospodarstvo	45
5.3.2.6 Oblikovanje trgov v korist revnim	47
5.3.2.7 Razmah informacijskih in komunikacijskih tehnologij določenih regij.....	48
5.3.2.8 Razlike med civilizacijami	49
5.3.2.8.1 Civilizacijski prepadi	49
5.3.2.8.2 Globalizacija kot »amerikanizacija«	52
5.3.2.8.3 McWorld proti džihadu.....	53
5.3.3 Koristi globalizacije pridejo z visoko ceno.....	54
6 NEOKOLONIALIZEM.....	55
6.1 Opredelitev pojma neokolonializem	55
6.2 Teorija odvisnosti.....	58
6.3 Hegemonija ZDA.....	60
6.3.1 Vpliv ameriške hegemonije skozi leta na države v razvoju.....	61
6.4 Globalizacija kot neokolonializem.....	63
6.5 Razlogi za razvoj neokolonializma po drugi svetovni vojni	66
6.6 Bi do neokolonializma vseeno prišlo tudi brez kolonialne osnove? Primer Afrike	68

7 PRIMERI SLABIH IN DOBRIH IZKORISTKOV GLOBALIZACIJSKIH TOKOV IN NEOKOLONIALIZMA S STRANI ADMINISTRACIJ DRŽAV V RAZVOJU	70
7.1 Primer dobrih odzivov javne uprave in zasebnega sektorja na zunanje pritiske in vplive.....	70
7.1.1 Prvi azijski tigri	70
7.1.2 Skupne značilnosti prvih azijskih tigrov.....	71
7.1.3 Indija in Kitajska.....	72
7.1.3.1 Zgodovinsko ozadje Indije in Kitajske.....	73
7.1.3.2 Nedavna zgodovina Kitajske – svetovni položaj in administracijske spremembe	73
7.1.3.3 Geopolitični vidik kitajskega gospodarskega vzpona	76
7.1.3.4 Nedavna zgodovina Indije – administracijske spremembe v nasprotju z regulacijo	78
7.1.3.5 Geopolitični vidik indijskega gospodarskega vzpona	80
7.1.3.6 Znanost, tehnologija in gospodarstvo v Indiji in na Kitajskem: konflikt, tekmovanje in/ali sodelovanje – pogled v prihodnost.....	81
7.2 Primer slabih odzivov javne uprave in zasebnega sektorja na zunanje pritiske in vplive (primer afriških držav)	85
7.2.1 Preslabo razporejene kapacitete za regulacijo in zaščito okolja	86
7.2.2 Spodkopavanje moči države	86
7.2.3 Spodkopavanje procesa demokratizacije.....	87
7.2.4 Korupcija in preslabo razporejene kapacitete za boj z mednarodnim in računalniškim kriminalom.....	87
7.2.5 Otežena naloga zmanjševanja revščine.....	88
7.2.6 Akumulacija in breme dolga.....	88
7.2.7 Beg človeških kapacitet	89
7.2.8 Globalizacija javnih pričakovanj in družbenih zahtev	89
7.2.9 Odgovor na globalizacijo.....	90
8 ZAKLJUČEK.....	93
8.1 Verifikacija hipotez.....	93
8.2 Sklepna beseda.....	95
9 LITERATURA	97

Seznam tabel

Tabela 3.1: Zemljevid indeksa človekovega razvoja za leto 2009	14
Tabela 5.1: Pozitivne in negativne strani globalizacije	39

Seznam kratic

- OPEC** – Organizacija držav izvoznic nafte (*Organization of Petroleum Exporting Countries*)
- NIE** – Nova industrializirana gospodarstva (*Newly Industrialized Economies*)
- ZN** – Združeni narodi (*United Nations*)
- OECD** – Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (*Organization for Economic Co-operation and Development*)
- MIC** – Države s srednjo stopnjo prihodkov (*Middle Income Countries*)
- NIC** – Države, ki se na novo industrializirajo (*Newly Industrialized Countries*)
- IBRD** – Mednarodna banka za obnovo in razvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*)
- HDR** – Poročilo o človekovem razvoju (*Human Development Report*)
- HDI** – Indeks človekovega razvoja (*Human Development Index*)
- UNDP** – Razvojni program Združenih narodov (*United Nations Development Programme*)
- ILO** – Mednarodna organizacija dela (*International Labour Organization*)
- TRIPS** – Sporazum o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine (*Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*)
- IMF** – Mednarodni denarni sklad (*International Monetary Fund*)
- ECLAC** – Gospodarska komisija za Latinsko Ameriko in Karibe (*Economic Commission for Latin America and the Caribbean*)
- ZDA** – Združene države Amerike
- SZ** – Sovjetska zveza
- NIEO** – Nova mednarodna gospodarska ureditev (*New International Economic Order*)
- GATT** – Splošni sporazum o carinah in trgovini (*General Agreement on Tariffs and Trade*)
- STO** – Svetovna trgovinska organizacija
- LRK** – Ljudska republika Kitajska
- NATO** – Organizacija severnoatlantskega sporazuma (*North Atlantic Treaty Organization*)
- MFN** – država z največjimi ugodnostmi (*Most favoured nation*)
- VB** – Velika Britanija
- IT** – informacijska tehnologija
- EU** – Evropska unija
- CNOOC** – Kitajska narodna tuja naftna korporacija (*China National Offshore Oil Corporation*)
- UNOCAL** – Naftna družba Kalifornije (*Union Oil Company of California*)
- AIDS** – Sindrom pridobljene imunske pomanjkljivosti (*Acquired Immunodeficiency Syndrome*)
- BDP** – bruto domači proizvod
- NAFTA** – Severnoameriški sporazum o prosti trgovini (*North American Free Trade Agreement*)

1 UVOD

1.1 Uvodna beseda

Današnji svet se močno razlikuje od sveta, v katerem so nastale prve države. Živimo v tako imenovani svetovni vasi, kjer naši sosedi niso le ljudje za živo mejo, temveč praktično ves svet. Nove tehnologije kot so internet, množični mediji in satelitska telekomunikacija, so pripomogli k temu, da so problemi z druge poloble tudi naši problemi. Države, ki se z novimi izzivi modernizacije soočajo z obilico težav, so prav države v razvoju. Globalizacija je prinesla državam v razvoju mnogo novosti, hkrati pa so te države mnogo bolj odprte in ranljive za zunanje vplive, naj bodo dobri ali slabi. Predvsem zaradi slabih izhodišč so mnoge države v razvoju občutile več negativnih lastnosti globalizacije, celo lastnosti neokolonializma. Ob omenjanju neokolonializma v razvijajočem se svetu pa je treba ob tem poudariti še očitno povezavo med pojmom globalizacije in neokolonializma. Slednji v današnjem času ne pomeni več istega kot v letih dekolonizacije. Takrat so se težnje neokolonializma kazale v obstoju državnega aparata po vzoru kolonialnih velesil ter gospodarske povezanosti s slednjimi. Danes pa je v gospodarskem in političnem svetu brez vseh meja in preprek težnje neokolonializma celo mnogo lažje širiti kot kadarkoli prej. Mnogokrat se neokolonializem danes skriva pod pretvezo globalizacije, geopolitičnih vplivov in političnih pritiskov. Višek problematike prepletanja globalizacije in neokolonializma pa pogosto lahko v državah v razvoju pripišemo prav njihovim administracijam in javnemu sektorju, šele posledično pa tudi zasebnemu gospodarstvu. Javna administracija je tista, ki lahko v teh državah stori največ v smeri sprememb, sprejem dobrih in odboja slabih strani globalizacije. Res pa je tudi, da je položaj administracij v razvijajočem svetu zelo nevhvaležen. Zaradi dolge kolonialne dediščine izkoriščanja sta v teh državah tako javni kot tudi zasebni sektor v zelo slabem in zastarelem položaju, ki še zdaleč ni bil kos modernim političnim razmeram, kaj šele razmeram hitrega tržnega gospodarstva in globalizacije.

Države v razvoju so torej v težkem položaju. Že tako so v velikem zaostanku za drugimi državami, ki niso bile kolonizirane, poleg vsega se borijo še z zastarelimi in togimi ostanki sistemov kolonializma na področju javne uprave in gospodarstva. Vendar, kot bo razvidno iz mojega diplomskega dela, ni vse izgubljeno. Mišljenje javne uprave in njena pripravljenost za reforme lahko države v razvoju dvigneta z dna razvojne lestvice in popeljeta do zavidljivih višav, po drugi strani pa lahko predolgo vztrajanje pri starih sistemih pripelje do dolgoletnega životarjenja na dnu razvojne lestvice držav.

1.2 Struktura naloge

Na samem začetku naloge stoji uvodni del z uvodno besedo in strukturo naloge. V nadaljevanju je predstavljen metodološko-raziskovalni del naloge, kjer so skupaj z glavno hipotezo in ciljem naloge omenjeni metodologija raziskovanja in razlogi za njeno rabo.

V drugem, teoretičnem delu naloge so opredeljeni in razloženi vsi poglobitni pojmi, ki so pomembni za obstoj diplomskega dela. Tako so razloženi pojmi držav v razvoju, neokolonializma, globalizacije in javne oz. državne uprave. Pri slednjem se delo osredotoča predvsem na administracijo držav v razvoju in reforme javnega sektorja, ki so bile že preizkušene za spopadanje s potrebami prvih dveh pojmov, torej globalizacije in neokolonializma.

V tretjem vsebinskem delu naloge sledi praktični pregled povezovanja zgoraj omenjenih poglobitnih pojmov na konkretnih primerih držav v razvoju. Tako so dobre strani reform javnega in zasebnega sektorja predstavljene na primeru izvornih azijskih tigrov, bolj temeljito pa na primeru Indije in Kitajske. Tiste slabše strani in nepripravljenost za spremembe administrativnih elementov pa so prikazane na primeru držav afriškega kontinenta.

Kot zadnje poglavje sledita preverjanje hipoteze in sklep naloge.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Cilji preučevanja

Namen naloge je predstaviti bistvene značilnosti preučevanih bivših kolonialnih držav v razvoju, predvsem s poudarkom na zgodovini po koncu kolonializma in na njihovi samostojnosti v mednarodni skupnosti. Osredotočil se bom na politične, kulturne in ekonomske sfere novo nastalih samostojnih držav ter raziskal, kakšen vpliv imajo na njih zunanje oblike pritiska, ki jih lahko označimo za nove oblike kolonializma. V vedno hitrejši rasti globalizacije države v razvoju je namesto novega kolonializma, ki ostanku sveta skuša vsiliti evropske ali severnoameriške standarde, nujno spoštovanje lastnih vrednot in integritete, ki bi povečevale njihove tekmovalne prednosti. Ker pa je proces globalizacije neustavljiv, je v državah v razvoju prav močan poudarek na volji vplivnih držav. Glavni cilj naloge je primerjava različnih načinov, na katere bogate države vplivajo na države v razvoju, ter kakšni odnosi se lahko razvijejo pod matrico neokolonializma.

2.2 Metode preučevanja

V pričujoči teoretični nalogi so uporabljene različne metode in tehnike družboslovnega raziskovanja. V prvi vrsti je bila uporabljena analiza že obstoječih vsebin, točneje sekundarnih pisnih virov, kot so knjige, razni članki, publikacije in medmrežne vsebine. Pri tem so bile uporabljene naslednje metode:

- deskriptivna (*opisna*) metoda – opredelitev temeljnih pojmov pomembnih za raziskovanje ter iskanje povezav med njimi,
- analitično-sintetična metoda – podajanje dobljenih ugotovitev na podlagi preučevanja virov.

2.3 Hipoteze raziskovanja

1. Glavna hipoteza: **Bogate in vplivne države preko vse hitrejšega procesa globalizacije znatno vplivajo na nadaljnji razvoj držav v razvoju.**
2. Izpeljana hipoteza: **Države z novimi oblikami kolonializma vplivajo na države v razvoju s trendom, ki zadržuje in omejuje socio-ekonomsko rast razvijajočega sveta s tem, da izpodbija njihove tekmovalne prednosti.**

3. Izpeljana hipoteza: **Administracije držav v razvoju so tiste, ki lahko globalizacijske pritiske obrnejo sebi v prid ali pa države še bolj pahnejo v revščino.**

3 TEORETIČNI KONCEPT DRŽAVE V RAZVOJU

3.1 Definicija pojma države v razvoju

Pod države v razvoju štejemo širok spekter držav, ki jim običajno manjka visok odstotek industrializacije, infrastrukture, denarnih investicij, sofisticirane tehnologije, vsesplošne pismenosti in visokih življenjskih standardov v njihovi celotni populaciji. Ponekod so države v razvoju skupno imenovane tretji svet ali včasih Jug, saj veliko število teh držav leži na južni polobli. Nekateri strokovnjaki so identificirali štiri podkategorije držav v razvoju, in sicer glede na njihove različne ekonomske potrebe in interese: nekaj relativno bogatih držav OPEC, ki jih včasih imenujejo države v razvoju, ki izvažajo nafto, deli poseben interes v finančno trdnih mednarodnih gospodarstvih ter odprtih finančnih trgih. Države, ki na novo industrializirajo gospodarstva (NIEs¹) delijo povečano zanimanje za mednarodno odprte trgovinske tokove. Precej držav s srednjimi prihodki, ki izvažajo dobrine, kaže interes do stabilizacijskih shem za dobrine. Večina zelo revnih držav (48 najmanj razvitih držav) je večinsko poljedelskih, ima ostro omejene razvojne možnosti v bližnji prihodnosti, hkrati pa je ponavadi zelo odvisna od uradne razvojne pomoči (African Growth and Opportunity Act 2009).

3.2 Klasifikacija Združenih narodov

Nevarno je skušati pretirano posploševati o 144 državah članicah Združenih narodov (ZN), ki sestavljajo tretji svet. Medtem ko so skoraj vse revne v denarnih temeljih, se razlikujejo na področju kulture, ekonomskih pogojev ter družbenih in političnih struktur. Tako na primer med države z nizkimi prihodki sodi Indija z več kot 1,17 milijarde prebivalcev in 17 držav z manj kot 100.000 prebivalci, med njimi tudi Granada. Države z velikim ozemljem in prebivalci imajo kompleksne narodnokohezijske in administrativne težave, hkrati pa ponujajo rešitve relativno velikih trgov, široke palete naravnih virov in potenciala samozadostnosti ter ekonomske različnosti. Situacija za male države pa je ravno obratna. Male države imajo

¹ Izvorno *Newly Industrialized Economies*, ki zajemajo države, katerih industrializacija je presegla najnižjo raven držav v razvoju.

težave z majhnimi trgi, pomanjkanjem kvalificiranih znanj, z redkimi naravnimi viri, s šibko pogajalsko močjo in z majhnimi možnostmi omembe vredne samozadostnosti.

Pri poizkusu razvrstitve držav se nekateri analitiki znotraj sistema razdelitve ZN raje posvetijo delitvi držav na tri večje skupine v tretjem svetu: 43 najbolj revnih držav, ki jih Združeni narodi imenujejo »najmanj razvite države«, 88 držav, ki niso izvoznice nafte in jih Združeni narodi imenujejo »države v razvoju«, ter 13 naftno bogatih OPEC držav, katerih državni prihodki so se drastično povečali v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (Todaro 1991, 14).

3.3 Klasifikacija organizacije OECD

Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj je v Parizu razvila svoj sistem razvrstitve držav v razvoju v štiri večje skupine. OECD razvršča tudi nekatere države in ozemlja, ki niso članice Združenih narodov. V prvo skupino je uvrščenih 62 držav z nizkimi prihodki (tiste države, ki so imele leta 1986 pod 425 ameriških dolarjev na prebivalca, vključujejo 29 najmanj razvitih držav). V drugo skupino je uvrščenih 73 držav s srednjo stopnjo prihodkov (MICs). V tretjo skupino se uvršča 11 držav, ki se na novo industrializirajo (NICs²), v četrto skupino pa sodi 13 članic zveze OPEC. Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj torej razvršča skupno 159 držav, torej 15 več kot organizacija ZN (Todaro 1991, 14).

3.4 Klasifikacija Svetovne banke

Tudi Mednarodna banka za obnovo in razvoj (IBRD), bolj znana kot Svetovna banka, ima svojo razvrstitev držav v razvoju. Svetovna banka deli države (tako razvite kot tudi tiste v razvoju) v šest skupin:

- 1. Države z nizkimi prihodki*
- 2. Države s srednje visokimi prihodki*
- 3. Države z višje srednje visokimi prihodki*
- 4. Države z visokimi prihodki od naftnega izvoza*
- 5. Države z industrializiranimi tržnimi gospodarstvi*
- 6. Vzhodnoevropske države z netržnimi gospodarstvi*

² Izvorno *Middle Income Countries in Newly Industrialized Countries*

Prve štiri skupine skupaj zajemajo 144 držav, ki predstavljajo države tretjega sveta, medtem ko preostali dve skupini zajemata 32 držav tako imenovanega prvega in drugega sveta (Todaro 1991, 18).

Kljub očitnim razlikam med državami v razvoju in različnim načinom razvrstitve ima večina držav tretjega sveta skupne cilje in vrednote. Med te cilje sodijo zmanjševanje revščine, neenakosti in brezposelnosti, dostopnost vsaj minimalnih ravni izobraževanja, zdravstva, bivanja in hrane za vse državljane. Med cilje sodita tudi širitev ekonomskih in družbenih priložnosti ter utrjevanje kohezivne nacionalne države. S temi ekonomskimi, družbenimi in političnimi cilji so povezani skupni problemi, ki se v različnih odtenkih dotikajo držav v razvoju. Med te probleme sodijo široka in absolutna kronična revščina, visoka in naraščajoča brezposelnost in podzaposlenost, široke in vse večje neenakosti pri razdeljevanju prihodkov, nizke ravni in stagnacija kmetijske proizvodnje, velika in vse večja neenakost med urbanimi in ruralnimi ravnmi življenja in ekonomskih možnosti, zastarela in neprimerna sistema izobraževanja in zdravstva, veliki problemi pri plačevanju mednarodnih dolgov, precejšnja in naraščajoča odvisnost od tujih in pogosto neprimernih tehnologij, institucij in sistemov vrednot. Tako kljub očitnim fizičnim, demografskim, zgodovinskim, kulturnim in strukturnim razlikam večino držav v razvoju družijo zelo podobne ekonomske in družbene dileme, ki definirajo njihovo raven nerazvitosti (Todaro 1991, 18).

3.5 Indeks človekovega razvoja – Human Development Index (HDI)

Prvo poročilo o človekovem razvoju (HDR) je bilo objavljeno leta 1990 pod vodstvom pakistanskega ekonomista in finančnega ministra Mahbuba Ul Haqa in indijskega Nobelovega nagajenca za ekonomijo Amartye Sena (Cutler 2008).

Osnovna motivacija, ki je vodila v ustanovitev HDR, je bila prevelika obsedenost z rastjo realnega prihodka na prebivalca kot merila za dobro počutje naroda. Fizična ekspanzija gospodarstva, ki jo merimo z bruto domačim proizvodom (BDP) na prebivalca, ni nujno pravi pokazatelj, da ljudje tudi dejansko živijo bolje v širšem pomenu. Zadovoljstvo ljudi se izraža preko zdravstva, svobode, izobraževanja, pomenskega dela in prostega časa. V prvem poročilu o človekovem razvoju (HDR) piše, da so ljudje pravo bogastvo naroda. Osnovna naloga razvoja je, da ustvari pozitivno okolje za ljudi in jim omogoči dolgo, zdravo in kreativno življenje. To sicer zveni kot preprosta resnica, vendar se te vrednote rado pozabi v današnji obsedenosti z nabiranjem materialnih dobrin in finančnega bogastva (Cutler 2008).

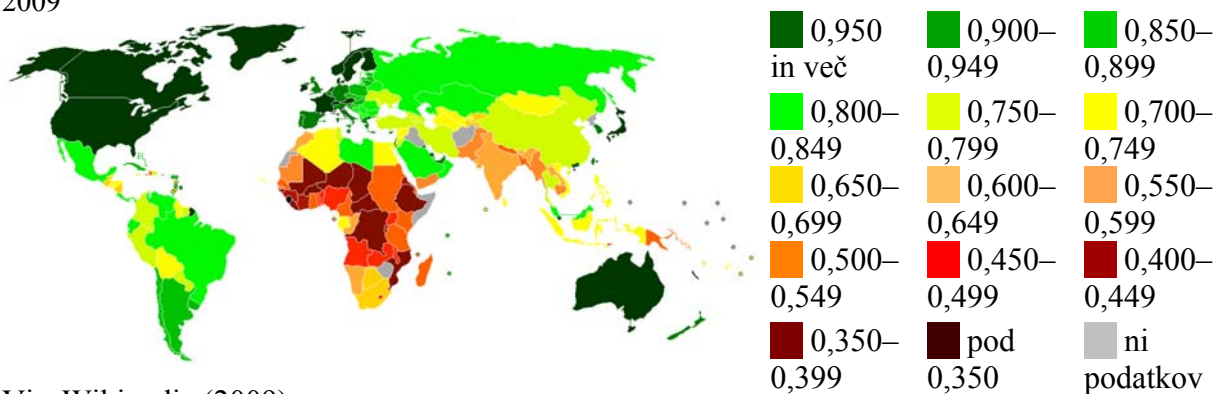
Po prvem poročilu leta 1990 so razvili še štiri nove pokazatelje človekovega razvoja – indeks človekovega razvoja, indeks razvoja glede na spol, merilo moči glede na spol in indeks človeške revščine (Cutler 2008).

Indeks človekovega razvoja (HDI) je torej vsota meril človekovega razvoja, ki ga objavi razvojni program Združenih narodov (UNDP). HDI predstavlja alternativo prejšnjim in običajnim praksam ocenjevanja državnega napredka v razvoju, ki temeljijo na BDP na prebivalca. HDI je tesno povezan s poročilom o človekovem razvoju (HDR). HDR je neodvisno poročilo napisano s strani ekipe učenjakov, teoretikov razvoja in članov pisarne za poročilo o človekovem razvoju, ki ga izdaja UNDP. HDI je bil zelo uspešen pri preusmerjanju pozornosti vlad, korporacij in mednarodnih organizacij na vidike razvoja, ki se osredotočajo na ekspanzijo izbir in svoboščin, ne samo na prihodke (Cutler 2008).

HDI meri povprečne dosežke v državi glede na tri osnovne dimenzije človekovega razvoja.

- *Dolgo in zdravo življenje, kot se ga meri preko pričakovane življenjske dobe ob rojstvu.*
- *Znanje, kot se ga meri preko pismenosti odrasle populacije (dve tretjini) in kombinacije vpisa v primarne, sekundarne in terciarne šole (ena tretjina).*
- *Sprejemljiv življenjski standard, kot se ga meri preko BDP na prebivalca v njegovi nakupovalni moči (PPP) v ameriških dolarjih.*

Tabela 3.1: Zemljevid indeksa človekovega razvoja za leto 2009

Vir: Wikipedia (2009).

Preden je možno HDI dokončno izračunati, je treba poznati indeks za vse tri zgoraj omenjene dimenzije. Za izračun teh dimenzij – pričakovana življenjska doba, izobrazba in BDP – se izbere minimalne in maksimalne vrednosti³ za vsak indikator. Na primer, leta 2004 sta bili maksimalna in minimalna vrednost za pričakovano življenjsko dobo 85 in 25 let. Delovanje v vsaki od treh dimenzij se izrazi z vrednostjo med 0 ali 1. HDI je nato izračunan kot preprosto povprečje indikatorjev treh dimenzij (Cutler 2008):

$$HDI = 1/3 (\text{indeks pričakovane življenjske dobe}) + 1/3 (\text{indeks izobraževanja}) + 1/3 (\text{indeks BDP})$$

Indeks človekovega razvoja ima vrednosti med 0 in 1, pri čemer vrednosti bližje 1 kažejo večji in boljši človekov razvoj. Vrednosti nad 0,8 kažejo na visok indeks človekovega razvoja, vrednosti pod 0,5 pa kažejo na nizek indeks človekovega razvoja. Države z vrednostmi med 0,5 in 0,8 imajo srednje visok HDI. Meja, ki postavlja državo v tretji svet, sicer ni natančno določena, zagotovo pa med države v razvoju sodi veliko držav s HDI manjšim od 0,5 (Cutler 2008).

3.6 Skupne značilnosti držav v razvoju

3.6.1 Nizek življenjski standard

Za države v razvoju je značilno, da je življenjski standard populacije večinoma nizek. To drži ne samo v primerjavi z bogatejšimi državami, temveč pogosto tudi v odnosu do malih elitnih skupin, ki živijo in uspevajo znotraj državnih lastnih družb. Nizek življenjski standard se navzven kaže kvantitativno in kvalitativno in se izraža v nizkih prihodkih (revščina), slabih bivanjskih objektih, slabem zdravstvu, omejeni ali zelo nizki izobrazbi, visoki smrtnosti novorojenčkov, nizki pričakovani stopnji življenja in dela ter v mnogih primerih tudi kot vsesplošen občutek brezupnosti (Todaro 1991, 27).

Kot izraz nizkega življenjskega standarda revščina na najbolj temeljni stopnji predstavlja velik del prebivalstva z zelo nizko stopnjo produktivnosti. Revni ljudje ostanejo revni, kadar jim manjka možnosti za povečanje svoje produktivnosti. Ta predpostavka se ne zanaša na

³ Minimalne in maksimalne vrednosti se v izvirmiku imenujejo *goalposts*. Pričakovana življenjska doba ima v letih razpon med 85 (maksimum) in 25 (minimum), stopnja pismenosti odraslih v odstotkih razpon med 100 (maksimum) in 0 (minimum), stopnja BDP na prebivalca in njegova kupna moč pa ima razpon med 40.000 (maksimum) in 100 (minimum) v USD.

predvidevanja, da so ljudje po naravi delavni, temveč bolj na to, da bo večina ljudi zgrabila priložnost za hiter zaslužek, ko se ta pojavi (Bauzon 1992, 224).

3.6.2 Nizka stopnja produktivnosti

Poleg nizkih življenjskih standardov se države v razvoju opredeljuje tudi z relativno nizko stopnjo delovne produktivnosti. Delovna produktivnost je v državah v razvoju precej nižja od tistih v razvitih državah. Glavni razlogi za to so, da državam v razvoju manjka sposobnih ljudi z menedžerskim znanjem, za povečanje produktivnosti pa bi morali tako domači kapital kot tudi tuje investicije vložiti v fizični kapital dobrin in človeški kapital preko investicij v izobraževanje in strokovno usposabljanje. Za maksimalni izkoristek teh potencialov fizičnih in človeških investicij pa so potrebne tudi ustavne spremembe. Te spremembe bi se morale dotakniti širokega spektra področij, kot na primer reforme zemljiškega sistema, reforme davka na korporacije in bančne strukture, ustanovitev in okrepitev neodvisne, poštene in učinkovite administracije ter prestrukturiranje izobraževalnih programov, da bodo bolj koristili potrebam držav v razvoju. Če želijo, da strategije za dvig produktivnosti uspejo, morajo upoštevati te in še druge neekonomske dejavnike v družbeno produkcijski funkciji (Todaro 1991, 35–36).

Upoštevati je treba tudi delavsko in menedžersko pripravljenost k samo izboljšavi, njihovo pozornost, prilagodljivost, ambicije, želje do inovacij in eksperimentiranja. Hkrati pa je treba upoštevati tudi njihovo pripravljenost za fizično delo, disciplino ter za upoštevanje avtoritete. Poleg vsega tega mora biti posameznik tudi fizično in mentalno sposoben, da svoje delo opravi zadovoljivo (Todaro 1991, 36).

Področje fizičnega zdravja najbolj jasno pokaže povezavo med nizkimi stopnjami prihodka in nizkimi stopnjami produktivnosti v državah v razvoju. Znano je, da lahko slaba prehrana v otroštvu precej zavira mentalno kot tudi fizično rast posameznikov. Slabe prehranjevalne navade, nezadovoljiva hrana in nizki standardi osebne higiene lahko v kasnejših letih povzročijo še večje poslabšanje zdravja delavcev, s tem pa vplivajo tudi na njihovo obnašanje do dela in sodelavcev. Nizka produktivnost delavcev torej nastane v veliki meri zaradi fizične letargičnosti ter telesne in emocionalne nezmožnosti prenašati dnevne pritiske tekmovalnega okolja dela. Nizek življenjski standard in nizka stopnja produktivnosti sta torej družbeno-ekonomska fenomena v državah tretjega sveta, ki se medsebojno krepi. Sta osnovni manifestaciji sistema držav v razvoju, obenem pa tudi botrujeta njihovi nerazvitosti (Todaro 1991, 37).

3.6.3 Visoka rast števila prebivalstva in bremena odvisnosti

Rast prebivalstva sestoji iz treh komponent; rojstev, smrti in migracij. Sprememba v velikosti populacije katere koli regije ali države v določenem časovnem okviru je preprosto število rojenih ljudi v tem obdobju minus število ljudi, ki so umrli v tem obdobju, plus število imigrantov minus število emigrantov. Na državni ravni je navadno razlika med imigranti in emigranti dokaj majhna, zato se bolj posvečajo rodnosti in smrtnosti kot primarnima komponentama rasti prebivalstva (Bauzon 1992, 152).

Več kot tri četrtine svetovne populacije živi v državah tretjega sveta in le četrtina v bolj razvitih državah. Tako število rojstev kot tudi smrti se med tema dvema skupinama držav zelo razlikujeta. Število rojstev je v državah v razvoju ponavadi zelo visoko, med 30 in 40 na 1000 prebivalcev, medtem ko je to število v razvitih državah skoraj pol manjše. Zato je eden od najbolj učinkovitih načinov ločevanja držav v razvoju od tistih že razvitih število rojstev živih otrok na 1000 prebivalcev. Malo je manj razvitih držav, ki imajo število rojstev pod 25 na 1000 prebivalcev in nobene razvite države ni, ki bi imela število rojstev višje (Todaro 1991, 37).

Število smrti (letno število umrlih na 1000 prebivalcev) je v državah v razvoju spet visoko v primerjavi z razvitimi državami, vendar je ta razlika znatno manjša kot pri številu rojstev predvsem zaradi izboljšav na področju zdravstva in nadzora nad večjimi infekcijskimi boleznimi. Tako je povprečna rast števila prebivalstva okrog 2,1 % na leto v državah v razvoju, medtem ko v razvitih državah znaša rast okoli 0,6 % na leto. Velik vzrok za visoko število rojstev v državah v razvoju je, da otroci pod 15 let predstavljajo do 40 % celotne populacije teh držav, medtem ko ta segment v bolj razvitih državah šteje le 23 % celotne populacije. Tako mora aktivna populacija v državah v razvoju skrbeti za še enkrat večje število otrok kot tista v razvitih državah. Po drugi strani pa je število prebivalcev starih nad 65 let znatno večje v razvitih državah kot v državah v razvoju. Starejši ljudje in otroci so ekonomsko označeni kot »breme odvisnosti« v smislu, da so neproduktivni del družbe in mora za njih skrbeti aktivna populacija (delovna sila med 15. in 64. letom). Breme odvisnosti torej v razvitih državah predstavlja eno tretjino populacije, v državah v razvoju pa kar polovico. Poleg tega je v državah v razvoju več kot 90 % odvisnih otrok, v razvitih državah pa le 66 % (Todaro 1991, 38).

Stopnji rasti prebivalstva in rodnosti sta splošno precej višji v državah v razvoju kot v industrializiranih državah. Glede na sedanje trende rasti prebivalstva se bo število prebivalcev v državah v razvoju podvojilo s sedanje 4 milijarde na dobrih 8 milijard v naslednjih 35 letih. Najmočnejša sila za tem porastom še vedno ostaja visoka stopnja rodnosti, vendar v tretjem svetu glede teh meritev vseeno obstajajo precejšnja odstopanja in razlike med državami (Bauzon 1992, 155).

Države v razvoju torej nimajo le višje stopnje rasti prebivalstva, temveč se soočajo tudi z znatno večjimi bremenami odvisnosti kakor bogatejše države. Okoliščine in pogoji, pod katerimi rast prebivalstva postane zaviralec ekonomskega razvoja, pa so kritični dejavnik (Todaro 1991, 38).

3.6.4 Visoki in naraščajoči stopnji brezposelnosti in podzaposlenosti

Eden glavnih faktorjev, ki pripomorejo k nizkemu življenjskemu standardu v državah v razvoju, je njihova relativno nezadovoljiva in neusposobljena delovna sila v primerjavi z razvitimi državami. Uporabnost dela pod nivojem se kaže v dveh oblikah. Prva oblika je tako imenovana podzaposlenost⁴, značilna za tiste tako v ruralnem kot urbanem okolju, ki delajo manj od svojih osebnih sposobnosti oziroma delajo manj, kot bi lahko. Sem spadajo dnevni, tedenski in sezonski delavci. Podzaposlenost poleg tega zajema tudi tiste, ki sicer opravljajo polni delovni čas, vendar je njihova produktivnost tako nizka, da bi zmanjšanje njihovega delovnega časa le zanemarljivo vplivalo na končni izkupiček. Druga oblika pa je tako imenovana odprta brezposelnost. V to skupino štejemo ljudi, ki so zmožni in pogosto tudi željni dela, vendar za njih ni primernih delovnih mest (Todaro 1991, 38).

Stopnja brezposelnosti se najbolj pogosto uporablja kot indikator dobrega stanja trga delovne sile in predstavlja pomembno merilo gospodarskega stanja nasploh. Medtem ko je stopnja brezposelnosti v teoriji dokaj preprosta, je v praksi dosti težje klasificirati delovne osebe na zaposlene, brezposelne in tiste, ki niso več zajete v delovno silo nasploh. Za lažje primerjanje stopenj brezposelnosti med državami je že leta 1954 Mednarodna organizacija dela (ILO)

⁴ Podzaposlenost (izvorno *underemployment*) je situacija, ko je delavec zaposlen, vendar ne v zaželenih kapacitetah. To se lahko nanaša na plačilo za delo, delovni čas, pa tudi na raven znanja in izkušenj. Čeprav podzaposleni delavci tehnično niso brezposelni, pa pogosto tekmujejo za razpoložljiva delovna mesta.

postavila standarde za razdelitev posameznikov v zgoraj omenjene skupine. Do danes jih je v vsaj določeni obliki prevzela večina razvitih držav in tudi veliko število držav v razvoju, kar je dovolilo ILO, da zbere precejšnje število statističnih serij grobo primerjalnih trgov delovne sile med državami in skozi čas (Byrne in Strobl 2001, 1).

Trenutni trendi odprte brezposelnosti na področju držav tretjega sveta se v povprečju gibljejo med 10 % in 15 % med urbano delovno silo. Vendar je to le del zgodbe. Brezposelnost med mladimi ljudmi, starimi med 15 in 24 leti, je tipično skoraj dvakrat višja od skupnega povprečja kljub temu, da jih ima veliko boljšo izobrazbo (Todaro 1991, 38).

Glede na trenutne in pretekle stopnje števila rojstev v državah v razvoju lahko trdimo, da bo njihova delovna sila hitro naraščala tudi v prihodnje. To pomeni, da bodo morali v enakem razmerju ustvarjati tudi delovna mesta, če bodo želeli parirati naraščajoči delovni sili. V urbanih središčih je prihodnost še manj svetla zaradi migracij iz ruralnih delov. V mnogih državah te migracije pomenijo rast delovne sile v urbanih središčih od 5 % do 7 % na letni ravni, to pa pomeni, da se je tam še toliko težje boriti z naraščajočimi ravnmi brezposelnosti in podzaposlenosti, hkrati pa se je treba ukvarjati tudi s frustracijami in strahovi vedno bolj vokalne in izobražene, obenem pa tudi brezposelne mladine (Todaro 1991, 39).

3.6.5 Velika odvisnost od kmetijstva in izvoza primarnih produktov

Velika večina ljudi v državah v razvoju živi in dela v ruralnih območjih. Več kot 65 % jih je vezanih na ruralne predele v primerjavi z manj kot 27 % v gospodarsko bolj razvitih državah. Podobno je tudi pri primerjavi delovne sile. V državah v razvoju se 62 % delovne sile ukvarja s kmetijstvom, v razvitih državah le 7 %. Kmetijstvo predstavlja v razvitih državah okoli 20 % BDP, v državah v razvoju pa le 3 %. Če proporcionalno primerjamo velikosti kmetijske populacije v Afriki (75 %) in Južni Aziji (63 %) s tisto v Severni Ameriki (5 %), vidimo, da je razlika res velika. Hkrati pa skupaj v tako Afriki kot Aziji skoraj 685 milijonov kmetijskih delavcev proizvede le štirikrat več končnih kmetijskih proizvodov kot 4,5 milijona ameriških kmetijskih delavcev letno. Iz tega je jasno razvidno, da je v Severni Ameriki povprečna produktivnost kmetijskega dela skoraj 35-krat večja od tiste v Afriki in Južni Aziji (Todaro 1991, 39–40).

V državah v razvoju osnovni razlog za koncentracijo ljudi in produktivnosti v kmetijstvu ter ostalih primarnih produkcijskih aktivnostih leži v tem, da so prioritete oseb pri nizki ravni prihodkov hrana, obleka in bivanje. Produktivnost kmetijstva držav v razvoju pa ni nizka le zaradi velikega števila prebivalstva v odnosu do dosegljivih obdelovalnih površin, temveč tudi zaradi primitivnih tehnologij, slabe organizacije in omejenih fizičnih in človeških virov v kmetijstvu. Poleg tega je njihovo kmetijstvo tudi pretežno netržno. Pogosto v mnogih državah delovanje kmetijstva za povrh regulira država, torej večina kmetijskih obdelovalcev večinoma najema svoje majhne kmetijske parcele in jih nima v lasti. Kjer je zemlje v izobilju, pa primitivne tehnike obdelovanja, kot so uporaba ročnih plugov, ral in surove živalske ali človeške moči, narekujejo, da tipična družinska posest ne more biti večja od 5 do 8 hektarov. V mnogih državah so posesti lahko celo manjše, med 1 in 3 hektarji. Število ljudi, ki ga mora podpirati zemlja tako neposredno (za prehrano ljudi, ki delajo na zemlji) kot posredno (za urbani in nekmetijski svet) se ponavadi giblje okoli 10 do 15 ljudi na en hektar. Zato ni čudež, da je v izboljšanje učinkovitosti kmetijstva in v povečanje letnega obsega letine vloženega veliko truda (Todaro 1991, 40–41).

Večina gospodarstev držav v razvoju je usmerjenih v proizvodnjo primarnih produktov, kot so poljščine, nafta, les in surovi materiali. V primerjavi z njimi so razvite države bolj usmerjene v sekundarni in terciarni sektor proizvodnih aktivnosti. Tako države v razvoju svoje primarne produkte izvažajo v druge države (tako razvite kot tudi manj razvite). Večina revnih držav je odvisna od izvoza, saj za financiranje svoje primarne proizvodnje potrebujejo tako sredstva, ki jih dobijo od izvoza, kot tudi sredstva, ki jih dobijo v domačem varčevanju. Z vedno manj tujih zasebnih investicij in tuje finančne pomoči je izvoz primarnih produktov tisti, ki razvijajočemu se svetu tipično prinaša med 60 % in 70 % letnega dotoka tujih denarnih zaslužkov. Žal gre večina dohodkov od izvoza mnogih držav v razvoju, ki so globoko zadolžene, za plačevanje obresti na pretekla posojila. V zadnjih letih je celo vidno, da imajo te države negativen mednarodni dotok kapitala, torej več tujega kapitala odteka iz držav, kot ga dejansko priteče (Todaro 1991, 41–42).

Čeprav je izvoz primarnih dobrin tako pomemben za države v razvoju, je v zadnjih letih njegova rast komaj dohajala potrebe razvitega sveta (izključujoč nafto). Posledično so mnoge države v razvoju, ki nafte ne izvažajo, vsako leto izgubile določen delež v svetovnem gospodarstvu v primerjavi z bolj razvitimi državami. Leta 1950 je bil njihov delež skoraj 33 %, nato je praktično vsako leto padal in je leta 1986 znašal že 23 %. V istem obdobju so

razvite države povečale svoj delež v svetovnem gospodarstvu⁵ s 60 % na 69 %. Obenem je odstotek celotnega izvoza držav tretjega sveta v države v razvoju zrasel z 20 % leta 1970 na 32 % leta 1986. Tako manj razvite države postajajo vedno bolj odvisne druga od druge, medtem ko njihov delež v svetovnem gospodarstvu upada (Todaro 1991, 42).

3.6.6 Prevlada, odvisnost in ranljivost v mednarodnih odnosih

Za mnoge države v razvoju je pomemben dejavnik, ki pripomore k trdovratnosti nizkega življenjskega standarda, visoki stopnji brezposelnosti in naraščajoči neenakosti prihodkov, velika neenakost pri distribuciji gospodarske in politične moči med bogatimi in revnimi narodi. Te neenakosti se zrcalijo v dveh aspektih; v prvem kot dominantna moč bogatih držav, ki nadzirajo vzorce mednarodne trgovine, v drugem pa kot njihova zmožnost, ki pogosto narekuje pogoje, pod katerimi v države v razvoju pritekajo tehnologija, tuja pomoč in zasebni kapital. Druga stran procesa mednarodnih transferov pa deluje kot zaviralec razvoja revnih držav. Eden od blagih, a kljub temu pomembnih dejavnikov, ki prispeva k trdovratnosti nerazvitosti, je bil prenos vrednot, institucij in standardov vedenja med državami prvega in drugega sveta v države v razvoju. Kot primeri neuspeha tega prenosa so omenjeni transferji pogosto neprimernih izobraževalnih struktur še v kolonialnih časih, učnih načrtov in šolskih sistemov, oblikovanje zahodnih delavskih sindikatov, organizacija in orientacija zdravstvenih storitev po zahodnjaških standardih kurative namesto preventive in uvažanje neprimernih struktur in postopkov za javne birokratske in administrativne sisteme. Še večji vpliv je imel na države v razvoju in njihov plačni sistem vpliv družbenih in gospodarskih standardov bogatejših držav, življenjski slog elitnih skupin in splošna drža do zasebnega kopičenja bogastva. Takšna drža lahko hitro privede do korupcije in gospodarskega kriminala privilegirane manjšine. Poleg vsega pa se vpliv bogatejših držav kaže tudi v široko priznanem in tako imenovanem »mednarodnem begu možganov«, to je migraciji profesionalnega in usposobljenega osebja, ki so bili pogosto izobraženi v državah v razvoju na velike stroške raznih razvitih držav. Med te sodijo zdravniki, medicinske sestre, inženirji in ekonomisti (Todaro 1991, 42–43).

Skupni učinek vseh teh dejavnikov in vplivov je, da se ustvari stanje »ranljivosti« med državami tretjega sveta. V tem stanju imajo odločilne in dominantne vplive na njihovo gospodarsko in družbeno počutje sile, ki so pogosto zunaj njihovega nadzora. Mnogo držav – vsaj večina od 42 najmanj razvitih – je majhnih, njihova gospodarstva pa so odvisna z zelo

⁵ Večina razvitih držav trguje med seboj.

slabimi možnostmi za prihodnjo samozadostnost. Pobeg iz svetovnega gospodarstva je praktično nemogoč. Upanje pa za te države leži v gospodarskem povezovanju s sabo podobnimi, ki spodbuja vrsto kolektivne samozadostnosti. Takšno sodelovanje lahko tudi poveča skupno pogajalsko moč malih držav in jim omogoči, da bolj previdno in selektivno izberejo tuje investicije in tehnično pomoč. Za države v razvoju, ki imajo več materialnih virov in večjo pogajalsko moč, je značilen fenomen, da bogatejši prebivalci še bolj bogatijo na račun revnih prebivalcev. Ta fenomen velja za bogate in dominantne sektorje znotraj gospodarskih skupnosti držav v razvoju, ki pogosto bogatijo na račun sicer mnogo večje, vendar politično in gospodarsko manj močne skupine revnih ljudi. Torej države v razvoju dvojno izkoriščajo: bogate razvite države izkoriščajo revne razvijajoče države, za povrh pa še znotraj teh razvijajočih se držav prihaja do zgoraj omenjenega fenomena. Žal je ta dvojna značilnost dokaj pogosta v mednarodnih gospodarskih odnosih (Todaro 1991, 43).

Na fenomen nizkega razvoja je treba gledati tako z državnega kot tudi mednarodnega vidika. Problemi, kot so revščina, nizka produktivnost, rast števila prebivalcev, brezposelnost, odvisnost od izvoza primarnih produktov in mednarodna ranljivost, izvirajo tako doma kot tudi v svetu, kjer se pojavljajo tudi potencialne rešitve. Gospodarske in družbene sile, domače in zunanje, so odgovorne za revščino, neenakosti in nizko produktivnost, ki predstavljajo večino držav tretjega sveta. Uspešen potek gospodarskega in družbenega razvoja bo zahteval formulacijo pravih strategij znotraj tretjega sveta, hkrati pa tudi spremembe trenutnega mednarodnega gospodarskega stanja, da bo postalo bolj odzivno za razvojne potrebe revnih držav (Todaro 1991, 44).

3.7 Razlike med državami v razvoju in razlike v strukturi njihovih gospodarstev

Kakršno koli predstavljanje strukturnih razlik držav v razvoju zahteva raziskovanje sedmih ključnih kategorij:

- 1. Velikost države (geografska, prebivalstvo in prihodki)*
- 2. Zgodovinska in kolonialna preteklost*
- 3. Fizični in človeški viri*
- 4. Relativna pomembnost javnega in zasebnega sektorja*
- 5. Narava strukture industrije*
- 6. Stopnja odvisnosti od zunanjih gospodarskih in političnih sil*

7. Razdeljevanje moči ter institucionalna in politična struktura znotraj države

V nadaljevanju sledi kratek pregled vsake od zgoraj omenjenih kategorij s poudarkom na nekaterih skupnih značilnostih in razlikah med državami Afrike, Azije in Latinske Amerike.

3.7.1 Velikost in raven prihodkov

Jasno je, da so fizična velikost države, številčnost njenega prebivalstva in raven državnega prihodka na prebivalca pomembne determinante državnega gospodarskega potenciala in hkrati veliki dejavniki, ki razlikujejo med državami tretjega sveta. Med 144 državami v razvoju, ki so članice Združenih narodov, ima kar 95 držav manj kot 15 milijonov prebivalcev, 83 držav pa celo manj kot 5 milijonov. Velike in gosto naseljene države, kot so Indija, Brazilija, Egipt in Nigerija stojijo skupaj z državami, kot so Paragvaj, Nepal, Jordanija in Čad. Veliko ozemlje pogosto prinaša prednosti v raznovrstnosti naravnih virov, v potencialno velikih trgih in v manjši odvisnosti od tujih materialnih virov in produktov. Obenem pa velike države pestijo problemi v administraciji, nacionalni koheziji in regionalnih neskladjih. V državah v razvoju ni nujno, da obstaja povezava med velikostjo same države, njene ravni prihodka na prebivalca in distribucije tega prihodka. Indija ima s svojo več kot 1,17 milijardno populacijo na primer manj kot 275 USD letnega prihodka na prebivalca, medtem ko ima bližnji Singapur za 7000 USD večji letni prihodek na prebivalca kljub svoji relativni majhnosti in le 2,7 milijona prebivalcev (Todaro 1991, 19).

3.7.2 Zgodovinska preteklost

Večina afriških in azijskih držav je bila vsaj nekoč kolonija zahodnoevropskih držav, primarno držav, kot so Anglija, Francija, Belgija, Nizozemska, Nemčija, Portugalska in Španija. Gospodarske, izobraževalne in družbene strukture teh držav so bile zgrajene po modelu preteklih kolonialnih vladarjev. Države, kot so tiste v Afriki, ki so se šele pred nekaj desetletji osamosvojile, imajo pogosto večje tendence z ustvarjanjem svojega lastnega gospodarskega in političnega sistema in se ne ukvarjajo veliko s promoviranjem hitrega gospodarskega razvoja. Njihove politike posledično odsevajo večji interes v bolj primarnih političnih zadevah (Todaro 1991, 19).

Želja po gospodarski moči je bila v ozadju kolonializma pomemben motivacijski faktor. Kolonije so industriji kolonialnih gospodarjev zagotavljale dostop do poceni surovin in

odvisnih trgov. Nadzor nad kolonijami je izvajala vojaška prisotnost, verska spreobrnitev in prepričanje lokalnih elit, ki so nato zagotovile pasivno ubogljivost mase ljudi v zameno za del dobička. Pred kolonizacijo je bila večina tradicionalnih kmetijskih družb samozadosten sistem proizvodnje, nagnjen primarno k pridelovanju dobrin. Produktivnost in poraba sta bili v relativni stagnaciji in zunaj lokalne skupnosti je le redko prihajalo do trgovanja. Prihod tujih kolonizatorjev je za ta majhen in primarno zaprt agrarni svet pomenil prehod na zunanje orientirano gospodarstvo, produkcijo mineralov, žita in ostalih primarnih produktov za izvoz in prodajo na tujih trgih (Korten 1990, 48).

Morda je bolj pomembno, da so imele evropske kolonialne sile dramatičen in obstojen vpliv na gospodarstva in politične strukture svojih afriških in azijskih kolonij. Kolonialne sile so uvedle tri glavne močne in protitradicijske ideje, in sicer idejo zasebne lastnine, idejo osebnega obdavčenja in obvezo, da se davki plačujejo z denarjem namesto z dobrinami. Kasneje je postalo očitno, da so te ideje kombinirano spodjedle avtonomijo lokalnih skupnosti in izpostavile njihove prebivalce mnogim novim načinom potencialnega izkoriščanja. V Latinski Ameriki sta daljša zgodovina politične neodvisnosti in skupna kolonialna dediščina⁶ pomenili, da države družijo podobne gospodarske, družbene in kulturne institucije kljub geografski in demografski različnosti – tako jih družijo tudi podobni problemi. V Aziji pa so različne kolonialne dediščine in raznolike kulturne tradicije prvotnih prebivalcev skupaj ustvarile različne institucionalne in družbene vzorce v državah, kot so Indija (britanski vzorci), Filipini (španski in ameriški vzorci), Vietnam (francoski vzorci) in Indonezija (nizozemski vzorci) (Todaro 1991, 19–20).

3.7.3 Fizični in človeški viri

Potencial za gospodarsko rast neke države je v veliki meri odvisen od njenih fizičnih naravnih virov (zemlja, minerali in ostale nepredelane surovine) in njenih človeških virov (tako število prebivalstva kot tudi raven njihovega znanja in sposobnosti). Na eni strani je ekstremni primer obdarjenosti s fizičnimi viri skupina naftnih držav ob Perzijskem zalivu, na drugem koncu ekstrema pa se najdejo države, kot so Čad, Jemen, Haiti in Bangladeš, kjer so tako naravni viri kot tudi minerali in plodna zemlja prava redkost. Na področju človeških virov so poleg samega števila prebivalstva in njihovega znanja pomembni še drugi dejavniki, na primer

⁶ Latinska Amerika je doživela sila podobno kolonizacijo s strani Španije in Portugalske.

njihov pogled na kulturo, njihova volja do dela in njihova želja po samo izboljšavi. Še več, raven administrativnega znanja je tista, ki pogosto določa sposobnost javnega sektorja, da spremeni strukturo produkcije in čas, v katerem se take strukturalne spremembe lahko zgodijo. Pogosto se zgodi, da se pri vprašanju človeških virov zapletemo v kompleksne odnose med kulturo, tradicijo, religijo in etnično in plemensko razdrobljenostjo oziroma kohezijo. Tako sta narava in karakter državnih človeških virov zelo pomembni determinanti državne gospodarske strukture, ki se očitno razlikujeta med različnimi regijami (Todaro 1991, 20).

3.7.4 Relativna pomembnost javnega in zasebnega sektorja

Večina držav tretjega sveta ima »mešane« gospodarske sisteme. Obstaja tako javno kot zasebno lastništvo in uporaba virov. Razlika med obema in v njuni relativni pomembnosti je večinoma funkcija zgodovinskih in političnih okoliščin. Tako imajo na splošno države Latinske Amerike in Jugovzhodne Azije večje zasebne sektorje kakor države Južne Azije in še posebej Afrike. Dober pokazatelj razlik med državami v razvoju je tudi stopnja tujega lastništva v zasebnih sektorjih. Velik zasebni sektor z veliko tujimi lastniki ponavadi omogoča gospodarske in politične priložnosti, obenem pa tudi povzroča probleme, ki jih ne najdemo v državah, kjer so tuji vlagatelji manj opazni. Pogosto se dogaja, da države, kot so tiste v Afriki s precejšnjim pomanjkanjem usposobljene delovne sile, raje poudarjajo aktivnosti zasebnega sektorja in projekte, ki jih vodi država. S tem države predvidevajo, da je slabo usposobljeno delovno silo najbolje uporabiti s koordinacijo namesto z razdelitvijo dela na administrativne in projektne aktivnosti. Široko posejani gospodarski polomi in finančne tegobe mnogih takih javnih družb v državah, kot so Gana, Senegal, Kenija in Tanzanija, postavljajo vprašanje o pravilnosti zgoraj omenjenega predvidevanja (Todaro 1991, 20).

Seveda bodo gospodarske politike zmanjševanja brezposelnosti drugačne za države z velikim javnim sektorjem kot za tiste z manjšim. V gospodarstvih, ki imajo dominanten javni sektor, bodo dali prednost neposrednim vladnim investicijskim projektom in velikim programom ruralnega dela. V zasebno orientiranih gospodarstvih pa bodo poudarjali posebne davčne olajšave, ki bi omogočale zasebnim poslovnem, da zaposlijo več delavcev. Tako ostaja osnovni problem držav v razvoju v tej točki podoben (široka brezposelnost), rešitev pa se lahko razlikuje med državami, ki imajo znatne razlike v relativni pomembnosti svojih javnih in zasebnih sektorjev (Todaro 1991, 20–21).

3.7.5 Industrijska struktura

Velika večina držav v razvoju je agrarnih v gospodarskem, družbenem in kulturnem pogledu. Kmetijstvo (tako samozadostno kot tudi tržno) je osnovna gospodarska disciplina glede na distribucijo delovne sile, morda celo glede na proporcionalni doprinos k bruto državnemu produktu. Obdelovanje zemlje za večino ljudi v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki ni le poklic oziroma delo, temveč predstavlja tudi način življenja. Vseeno pa obstaja veliko razlik med strukturo agrarnih sistemov in vzorcev zemlje lastništva v Latinski Ameriki in Afriki. Azijski agrarni sistemi so nekako bližje tistim Latinske Amerike v smislu vzorcev zemlje lastništva, vendar se podobnosti zmanjšujejo zaradi velikih kulturnih razlik. Tako proizvodni sektor kot tudi storitveni sektor imata relativni interes, da se odkrije najširše razlike in variacije med državami v razvoju. Večina držav Latinske Amerike ima bolj napredne industrijske sektorje kot države Afrike in Azije zaradi daljše zgodovine neodvisnosti in na splošno višje ravni državnega prihodka. V začetku sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja pa so države, kot so Tajvan, Južna Koreja, Singapur in Hongkong, zelo pospešile rast svojih proizvodnih produktov in hitro postajale industrializirane države. Glede same velikosti ima Indija enega največjih proizvodnih sektorjev na svetu, vendar je ta sektor majhen glede na ogromno ruralno populacijo. Navkljub skupnim problemom se razvojne strategije držav tretjega sveta razlikujejo med seboj glede na naravo, strukturo in stopnjo soodvisnosti med njihovimi primarnimi (kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo), sekundarnimi (večinoma proizvodnja) in terciarnimi (trgovina, finance, transport in storitve) industrijskimi sektorji (Todaro 1991, 21).

3.7.6 Gospodarska, politična in kulturna zunanja odvisnost

Stopnja, od katere je neka država odvisna od tujih gospodarskih, družbenih in političnih sil, je relativna glede na njeno velikost, obdarjenost z naravnimi viri in politično zgodovino. Za večino držav tretjega sveta je ta odvisnost precejšnja. V nekaterih primerih se dotakne skoraj vseh ravni življenja. Večina malih držav je odvisna od tuje trgovine z razvitimi državami. Skoraj vse majhne države so odvisne od uvoza tujih in pogosto neprimernih produkcijskih tehnologij. Že to dejstvo pokaže, kakšni vplivi delujejo na proces rasti teh odvisnih držav (Todaro 1991, 21).

Razvojna pomoč se je osredotočila na pomoč državam v razvoju, da uredijo finančno stabilnost in gospodarsko rast preko političnih posojil in podpore strukturalnih sprememb. Politike pomoči so se izkazale za močno pristranske in nagnjene k promociji izvozne rasti

gospodarstva, mednarodno pomoč pa so pošiljale na pomoč domačim gospodarstvom in njihovim povezavam z mednarodnim gospodarstvom (Korten 1990, 53).

Mednarodni prenos institucij (najbolj opazna sta sistema izobraževanja in vladanja), vrednot, vzorcev porabe ter volje do življenja in dela ima še večji vpliv kot le stroge gospodarske manifestacije odvisnosti v obliki mednarodnih prenosov dobrin in tehnologij. Fenomen prenosov, tako družbenih kakor tudi gospodarskih, prinaša mešane občutke v večino držav v razvoju, še posebej v tiste, ki imajo večji potencial za večjo samozadostnost. Zmožnost neke države, da si zariše lastno gospodarsko in družbeno usodo, je znatno odvisna od stopnje njene odvisnosti od teh in drugih zunanjih sil (Todaro 1991, 22).

3.7.7 Politična struktura, moč in interesne skupine

Pogosto se zgodi, da pravilnost gospodarskih politik ni tisto, kar bi določilo rezultat državnega pristopa h kritičnim problemom razvoja. Politične strukture, različne veze in interesi vodečih elit (veliki posestniki, urbani industrialci, bankirji, tuji proizvođači, vojska in trgovski sindikati) so ponavadi tisti, ki določajo, katere strategije so možne in kje stojijo glavne ovire do učinkovitih gospodarskih in družbenih sprememb. Tisti, ki imajo moč, jo prav radi najprej uporabijo za zagotovitev svojih mest, obenem pa ustvarjajo široke mreže patronaže. Večja ko je nepravilnost, ki jo patronažni sistem ustvarja, bolj pomembna postaja vloga vojske kot sredstvo zagotavljanja družbenega miru med izključenimi množicami (Todaro 1991, 23).

Glavni patronažni viri držav v razvoju so naslednji: bogastvo naravnih virov vključno z nafto, minerali, gozdnimi površinami in velikimi posestvi primernimi za kmetijstvo, izvozne in uvozne kvote in dovoljenja, ki omogočajo lastnikom praktični monopol nad surovinami in dobrinami, ki prehajajo čez meje države, deleži v gospodarskih monopolih, ponekod v obliki nadzora nad državnimi podjetji ter tuja pomoč in tuji trgovinski kredit. Dinamika patronažnega procesa v veliki meri prispeva k izčrpavanju naravnih virov, uporabi zemlje za kmetijska posestva, uporabi moči za regulacijo trgovine, kar ustvarja monopole, ustvarjanju zaščitene in neučinkovite industrije in akumulaciji visokega tujega dolga (Korten 1990, 52).

Skupek interesov in moči med različnimi segmenti populacij večine držav v razvoju je sam po sebi rezultat njihove gospodarske, družbene in politične zgodovine in se pogosto od države do države razlikuje. Vseeno pa večino držav v razvoju bolj pogosto kot v razvitem svetu vodijo

neposredno ali posredno majhne in močne elite, pa naj gre tu za razdelitev moči med vojsko, industrialci in veleposestniki v Latinski Ameriki, med politiki in visokimi javnimi uslužbenci v Afriki, med naftnimi šejki in finančnimi mogotci na Srednjem Vzhodu ali med lastniki zemlje, posojilodajalci in bogatimi industrialci v Aziji. Učinkovite družbene in gospodarske spremembe zahtevajo, da se podpora elitnih skupin uporabi skozi pregovarjanje ali da jih močnejše sile izrinejo na stran. V vsakem primeru pa je treba poudariti, da je gospodarski in družbeni razvoj pogosto nemogoč brez sočasnih sprememb v družbi, politiki in gospodarskih institucijah države (sistemi zemlje lastništva, oblike vladanja, izobraževalne strukture, odnos med delom in trgov, pravice lastništva, razdelitev in nadzor nad fizičnimi in finančnimi sredstvi, zakoni obdavčenja) (Todaro 1991, 23).

4 JAVNA UPRAVA DRŽAV V RAZVOJU

V tem poglavju bo sledil kratek pregled nekaterih ustaljenih in znanih praks delovanja javnih uprav držav v razvoju. Seveda se tukaj ne moremo izogniti kratkemu teoretičnemu uvodu o javni upravi in njeni delitvi na splošno. V drugem delu tega poglavja bo nato sledil pregled nekaterih ustaljenih praks in poskusov reform javnega sektorja razvijajočih se držav. Poudarek bo pravzaprav na javnem sektorju prav zaradi njegove široke vloge pri prilagajanju novim razmeram globalizacije. Dobro in hitro prilagajanje javnega sektorja lahko države v razvoju dvigne na višjo raven, slabo in počasno prilagajanje pa lahko države še bolj potisne na dno razvojne lestvice.

4.1 Kratka definicija javne uprave

Šmidovnik javno upravo poimenuje kot nekaj, kar srečujemo v državnih organizacijah in kar hkrati opravlja naloge javnega pomena oziroma naloge za javno dobro. Te državne organizacije torej skrbijo za zagotavljanje nujno potrebnih družbenih dobrin, do katerih sicer ni možno priti preko dela posameznikov ali podjetij, ki delujejo po načelu zakonitosti tržnega gospodarstva. Torej po Šmidovniku javna uprava predstavlja določene organizacije, ki so vpete v državne okvirje in opravljajo funkcije, ki jih družba potrebuje in jih ni mogoče zadovoljivo izvajati preko prostega trga (Šmidovnik 1985, 132).

Podobnega mnenja je tudi Schacter, saj meni, da je le vlada lahko vredna zaupanja glede preskrbe določenih uslug v zadostnih količinah in kakovosti, ki jih zahteva družba. Seveda pa se tu odpirajo naslednja kontroverzna vprašanja o gospodarski in socialni vlogi javnega sektorja. Mnenja glede aktivnosti in vpliva javne uprave na državno gospodarsko in družbeno življenje so vedno deljena. Od države do države je odvisno tudi, kako regulirajo zasebni sektor, koliko industrijskega rezultata lahko proizvede javni sektor in kako bo javni sektor pomagal pri gospodarskih neenakostih (Schacter 2000, 1).

4.2 Delitev javne uprave

Haček je mnenja, da je sistem celotne javne uprave sestavljen iz štirih področij:

1. Državna uprava – je osrednji teritorialni upravni sistem in instrument države za izvajanje predvsem oblastnih funkcij, s katerimi na pravni način ureja odnose v družbi.
2. Lokalna samouprava – je lokalni teritorialni upravni sistem, ki temelji na lokalni skupnosti. Tudi ta upravlja z družbenimi zadevami, vendar na lokalni ravni.
3. Javne službe – zagotavljajo javne dobrine in izvajanje javnih storitev, ki so nujno potrebne za delovanje družbenega sistema, ni pa jih mogoče izvajati preko tržnega gospodarstva.
4. Javni sektor – temelji na kriteriju državnega lastništva, sem sodi vse, kar je v državni lasti, ne glede na katerem področju se nahaja (Haček 2001, 29).

4.3 Javni sektor in njegove naloge

Javni sektor je poleg zgoraj omenjene definicije po mnenju Schacterja tudi širše poimenovan vladni sektor ali kar »vlada«. Pogosto se na javni sektor gleda večinoma kot na izvršilno vejo oblasti. Tako je javni sektor sestavljen večinoma iz vladnih ministrstev in agencij, ki so polne javnih uslužbencev (Schacter 2000, 1).

Prav zaradi pogoste povezave termina javni sektor z izvršilno vejo oblasti se bomo v pregledu nalog javnega sektorja osredotočili bolj na slednje, ki so usmerjene k izpolnjevanju širokih vladnih gospodarskih in družbenih ciljev.

- *Ustvarjanje gospodarskih in družbenih politik* – javni sektor ustvarja in uvaja politike, ki pokrivajo praktično vsa področja vlade. Politike, ki jih razvije javni sektor, služijo vladi dnevno, saj odsevajo njene družbene in gospodarske cilje.
- *Oblikovanje in implementiranje javnih programov* – politike so realizirane skozi oblikovanje in dostavo javnih programov, ki vključujejo dostavo javnih storitev, proizvodnjo dobrin ali transfer virov do posameznikov, organizacij ali do drugih ravni vlade. Vlade poleg tega uporabljajo tudi regulacijo kot orodje za doseg svojih političnih ciljev. Tu gre na primer za nadzor na področjih standardov na delovnem mestu, zaščite potrošnikov, varstva okolja, tujih investicij in varnosti v prometu.
- *Zbiranje sredstev* – vlada mora zbirati sredstva, če želi implementirati svoje programe. Javni sektor pobira davke in pristojbine, ki temeljijo na državljanih in podjetjih. Vlade poleg tega uporabljajo davčno politiko tudi kot sredstvo za doseg družbenih in gospodarskih ciljev. Tako na primer lahko vlade sledijo družbenim ciljem tako, da

določenim segmentom prebivalstva ponudijo nižjo obdavčitev. Hkrati pa lahko vlade uporabijo davčne predpise za spodbujanje določenih oblik investicij ali industrijskega razvoja.

- *Upravljanje z odgovornostjo* – državljani zahtevajo odgovornost kot plačilo za moč, ki jo ima vlada za zbiranje in trošenje sredstev. Javni sektor zato uporablja notranja merila odgovornosti, poleg tega pa državljane tudi sproti obvešča o tem, kako se zapravlja denar ter kako uspešni (ali neuspešni) so javni programi. Vlade tipično ustvarijo in vzdržujejo neodvisne javne institucije odgovornosti, ki imajo moč in pregled nad vladnimi dejanji. Poglavitne institucije odgovornosti lahko vključujejo varuha človekovih pravic, komisije človekovih pravic, sodni sistem in zakonodajo (Schacter 2000, 4–5).

4.4 Poskusi reformiranja javnih sektorjev v državah v razvoju

Večina aktivnosti, ki spremlja reforme javnega sektorja v zadnjih dvajsetih letih, sodi v naslednja področja: gradnja upravnih zmogljivosti, povečanje moči političnih zmogljivosti, institucionalne reforme in krčenje javnih storitev.

Gradnja upravnih zmogljivosti – je najbrž najbolj pogosto uporabljena oblika pomoči javnim sektorjem v državah v razvoju. Ukrepi tega področja so plod dožemanja, da je upravljanje veliko javnih storitev slabo ter neučinkovito strukturirano. Pogosto gre tu za usposabljanje in nadgradnjo veščin na določenih ravneh. Aktivnosti vključujejo:

- organizacijsko prestrukturiranje, ki vključuje povečanje zmogljivosti za večjo odzivnost na zahteve in želje prebivalcev;
- povečanje moči povezav med vladnimi agencijami, ki vključuje povečanje moči lokalnih uprav, da se povezujejo med seboj in s centralnimi agencijami;
- povečanje kvalitete človeških virov skozi usposabljanje in rekrutiranje;
- reševanje upravnih problemov, povezanih z upravljanjem dela zaposlenih, s plačnimi spodbudami, z neracionalnimi sistemi klasifikacije služb in neučinkovitimi sistemi plač in osebja.

Povečanje moči političnih zmogljivosti – ti ukrepi ciljajo na višje zmogljivosti vlade tako na osrednji ravni kot tudi na nižjih, da razvija racionalne in učinkovite javne politike. Te vključujejo:

- racionalizacijo in standardizacijo odločevalnega procesa, povečanje pretoka informacij, ki so pomembne za določene politike in
- povečanje moči zmogljivosti za analizo politik.

Institucionalne reforme – ti ukrepi ciljajo na bolj odprto in odgovorno državo. Vključujejo podporo za:

- pravila obnašanja javnih uslužbencev in večje zaščitne ukrepe, ki zadevajo javna naročila;
- povečanje moči institucij in procedur, ki nadzirajo odgovornost izvršilne veje oblasti. Primer takšnih institucij so sodna in neodvisna telesa pregleda ter pravila, ki zadevajo javni dostop do informacij.

Krčenje javnih storitev – motivacija za krčenje je ponavadi vedno kombinacija fiskalne discipline (vlade želijo zmanjšati stroške javne administracije) ter želje po premiku v bolj tržno orientirano gospodarstvo. Tipični primeri ukrepov vključujejo:

- zmanjševanje velikosti delovne sile, ki se implementira skozi mehanizme, kot so prostovoljna zgodnja upokojitev, zamrznitve zaposlovanja, naravna trenja in strogo upoštevanje dobe za upokojitev;
- kompenzacijske sheme, ki vključujejo odpravnine in ponovno usposabljanje za druga delovna mesta; te sheme so usmerjene k olajšanju tranzicije odpuščenih delavcev v zasebni sektor,
- reforme plačnih politik, ki vključujejo zamrznitve plač in monetarizacijo nedenarnih ugodnosti; ti ukrepi so usmerjeni k zadrževanju plačnih izdatkov (Schacter 2000, 5–7).

4.5 Razlogi za neuspeh reform javnega sektorja v državah v razvoju

Glavni dejavnik za večinoma neuspele reforme javnega sektorja v državah v razvoju leži v tehnokratskem pristopu do samega problema. Reforme javnega sektorja so predolgo veljale za nekakšen inženirski problem, ki se ga da rešiti z uporabo določenih pravil in vseh poprej omenjenih ukrepov. Pri tem se spregleda, da je reforma javnega sektorja tudi družbeni in politični fenomen, ki ga vodi človeško obnašanje in lokalne okoliščine. Je dolg in težaven proces, ki zahteva, da se javni uslužbenci spremenijo na temeljni ravni ter da spremenijo način, na katerega vidijo svoje službe. Reforme javnega sektorja so torej odvisne od »kulturne spremembe« javnih storitev (Schacter 2000, 7).

Schacter neuspeh reform javnega sektorja umesti v nekakšen zaprt krog neuspešnosti, v katerem:

- vlade slabo delujejo na področju dostavljanja javnih storitev;
- državljani, ki so navajeni neodzivnega ravnanja in mišljenja s strani vlade, nimajo nikakršne motivacije za postavljanje zahtev za boljše storitve;
- se vlade, ki ne čutijo skoraj nikakršnega pritiska s strani državljanov, ne počutijo odgovorne do njih in le nadaljujejo z dostavo slabih javnih storitev.

Tako po mnenju Schacterja prihaja do neuspešnih zahtev za reforme javnega sektorja zunaj kot tudi znotraj vlade. Zunanje zahteve državljanov zadušijo s popularnim cinizmom o javnem sektorju in njegovem slabem delovanju, močne notranje zahteve voditeljev javnega sektorja pa ne vzniknejo zaradi premajhnega pritiska državljanov za spremembe. Dokler se ta krog neuspešnosti ne pretrga, je obseg reform javnega sektorja v državah v razvoju zelo omejen (Schacter 2000, 8).

4.6 Navodila za večjo uspešnost reform javnega sektorja držav v razvoju

Na žalost obstaja veliko več informacij o razlogih za neuspeh reform javnega sektorja kot informacij o uspešnih reformah, a lahko vseeno postavimo nekaj ključnih točk, ki jih je treba doseči za uspeh na področju sprememb:

- *Lokalno vodstvo in lastništvo* – reforme javnega sektorja ne bodo nikoli uspele, če večina energije zanje prihaja od zunaj. Močno lokalno vodstvo je ključnega pomena za odstranjevanje političnih in birokratskih preprek na poti do sprememb.
- *Splošen pritisk za reforme* – lokalno vodstvo je sicer pomembno, a vseeno ni dovolj za uspeh. Javna administracija ne sme dobiti občutka, da je sama dovolj za reforme. Pritiski morajo prihajati s strani organizirane javnosti, zasebnega sektorja, političnih strank in drugih pomembnih institucij.
- *Vpliv odgovornosti* – slaba odgovornost je temelj slabega javnega sektorja. Močna vez med državljani in javnim sektorjem ustvarja zahteve za reforme, delovanje javnega sektorja pa je velikokrat pogojeno prav s povezavo med javnim sektorjem in državnimi institucijami za odgovornost.
- *Moč informacij* – široka paleta informacij dovoljuje državljanom, da nadzirajo javne storitve in javne izdatke ter ima močno pozitiven vpliv na obnašanje javnih uslužbencev.

- *Vpliv kulture organizacij* – organizacije javnega sektorja, ki so usmerjene k rezultatom, imajo ponavadi višje ravni uspešnosti kot druge.
- *Zmogljivost oblikovanja politik* – dostava dobrega političnega nasveta zakonodajni funkciji je ponavadi samo jedro odgovornosti javnih služb. V mnogih državah v razvoju je ta kapaciteta zelo slabo izkoriščena.
- *Bolj sofisticiran pogled na zmanjševanje stroškov* – države v razvoju morajo gledati na zmanjševanje stroškov kot na sredstva za doseg cilja, in sicer bolj osredotočen, učinkovit in strokoven javni sektor.

Največkrat spregledano pa je najbrž dejstvo, da je za uspešne reforme javnega sektorja potrebno veliko časa. Izkušnje iz razvitega sveta nam to dobro kažejo. Moderne države so potrebovale dolga stoletja, da so v javnem sektorju prišle do današnjih standardov, države v razvoju pa skušajo storiti enako v nekaj desetletjih. Zato ni presenetljivo, da se je do danes veliko poskusov reform končalo neuspešno. Reforme zahtevajo dolgotrajno vizijo, napake in koraki nazaj pa so del procesa. Največji izziv za države v razvoju je, da napake obrnejo v priložnosti za učenje in izkoristijo kot izgovor za zaustavitev reform (Schacter 2000, 8–10).

5 GLOBALIZACIJA

V petem poglavju se bomo poglobljeje posvetili pojmu globalizacije. Težava ni v tem, da obstaja bore malo literature in znanih teorij o svetovnem fenomenu globalizacije, temveč prav nasprotno: literature in teorij je preveč. Zavaljo svoje diplomske naloge se bom torej bolj osredotočil na določene aspekte globalizacije, predvsem na pozitivne in negativne učinke globalizacije, ki v večini zajamejo prav države v razvoju oziroma tretji svet. Za države v razvoju je pomembno globalizacijsko vprašanje tudi globalizacija kulture. Vseeno pa se ne morem izogniti nekaterim glavnim definicijam pojma globalizacije.

5.1 Definicija pojma globalizacija

Globalizacijo je težko razumeti kot koncept, še težje jo je interpretirati, najbrž najtežje pa jo je hvaliti. Globalizacija označuje konec dobe geografije in začetek tako dejanskih kot tudi potencialnih konfliktov in bojev med razvitimi državami in državami v razvoju. Učinki globalizacije so večkrat napačno razumljeni. Na voljo je ogromno literature, teorij, paradigem in diskusij, ki se dotikajo te nove dobe, obenem pa študije kažejo, da je vpliv globalizacije na gospodarstva v razvoju nedosleden, in dajejo nasprotujoče si zaključke, ki se dotikajo istega problema v kontekstu globalizacije držav v razvoju. Mnogo študij na primer razkriva, da je globalizacija (gospodarska liberalizacija) zmanjšala dohodkovne neenakosti v manj razvitih državah, spet druge študije pa zaključujejo, da je globalizacija v bistvu še povečala dohodkovne neenakosti (Ghosh in Guven 2006, 1).

Globalizacija je postala sinonim za liberalizacijo, za večjo odprtost gospodarstev. In vendar je pojem globalizacije dokaj novega datuma. Po novejši publikaciji organizacije OECD ga je prvič uporabil Levitt v svoji knjigi *Globalizacija tržišč*. Z njim je označil sodobne spremembe v mednarodnem gospodarstvu. Postopno je termin začel zamenjevati prej pogosto uporabljene besede, na primer soodvisnost, mednarodna integracija in internacionalizacija. Soodvisnost se uporablja bolj kot pokazatelj politične in ekonomske povezanosti držav. Internacionalizacija se je pogosto uporabljala kot sinonim za geografsko širitev ekonomskih aktivnosti preko nacionalnih meja, medtem ko gre pri globalizaciji tudi za funkcionalno integracijo geografsko razpršene ekonomske dejavnosti (Svetličič 1996, 71).

Svetličič opredeli globalizacijo tudi s pomočjo vsebinskih, zemljepisnih in organizacijskih kriterijev. Po zemljepisnem kriteriju bi globalizacija pomenila zelo široko mednarodno razprostranjenost ali svetovno penetracijo in tesno medsebojno prepletenost različnih oblik aktivnosti, ki sledijo logiki, da je svet ena sama »globalna vas«. Organizacijsko globalno pomeni tesno mednarodno integracijo in koordinacijo medsebojno vse bolj soodvisnih dejavnosti (podjetij) s pomočjo ene strategije. Svetovni in ne več domači trg postane osrednji. Pri internacionalizaciji je slednji še vedno pomembnejši (Svetličič 1996, 73).

5.1.1 Razlika med internacionalizacijo in globalizacijo

Med pojmi, kot so globalizacija, globalizem, internacionalizacija, regionalizacija in regionalizem, obstajajo razlike, ki se jih običajno ne zaznava. Celostrokovni članki jih le redkokdaj jasno opredeljujejo. To niti ne preseneča, saj so meje med njimi res precej zabrisane. A razlike niso le semantične. Pri globalizaciji gre za nekaj več tako v smislu obsega kot tudi vsebine in intenzivnosti medsebojnega povezovanja ter kakovostnih sprememb, medtem ko gre internacionalizacijo razumeti bolj kot količinsko širjenje mednarodnega sodelovanja (Svetličič 1996, 72).

5.1.2 Dejavniki, ki so privedli do globalizacije

Bistveno vprašanje je, zakaj se je mednarodno udejstvovanje poslovanja podjetij sploh tako razmahnilo. Med dejavnike, ki so pospeševali nove oblike mednarodnega povezovanja in privedli do globalizacije, bi lahko uvrstili naslednje:

- *uvajanje novih tehnologij, ki je znižalo prag učinkovitosti proizvodnje;*
- *pojav novih spretnosti (kot sposobnost uvajanja diferenciranih proizvodov);*
- *zmanjšanje stroškov poslovanja na daljavo (cenejši transport in komunikacije, letalski poleti);*
- *nižji transportni stroški (kontejnerizacija), nižje carine;*
- *izboljšanje računovodskih tehnik, ki so omogočile izogibanje davkom s pomočjo transfernih cen;*
- *konsolidacija svetovnega gospodarstva, ki je vnesla večjo stabilnost in zmanjšala riziko razlastitve tujega premoženja;*

- *spremembe v povpraševanju, ki terjajo vedno bolj diferencirane in potrošniku prijazne proizvode.*

Zaradi teh dejavnikov so stroški mednarodnega delovanja podjetij in njihovih podružnic v tujini padli v primerjavi z domačo ekspanzijo podjetij z več obrati (Svetličič 1996, 91).

5.2 Zgodovina in pomen globalizacije

Je globalizacija resnično novo prekletstvo Zahoda? V bistvu ni niti novo, niti nujno zahodno, pa tudi prekletstvo ni. Globalizacija je tisočletja prispevala k svetovnemu napredku s potovanji, trgovanjem, z migracijami, s širitvijo kulturnih vplivov ter širjenjem znanja in razumevanja (vključujoč znanost in tehnologije). Ti globalni medsebojni odnosi so bili pri napredovanju različnih držav pogosto zelo produktivni, niso pa nujno zavzeli oblike povečanega vpliva Zahoda. Aktivni agenti globalizacije so bili namreč pogosto locirani daleč od Zahoda (Sen 2004, 16).

Za lažje razumevanje si predstavljajmo svet na začetku in ne koncu prejšnjega tisočletja. Okrog leta 1000 so globalni dosežki znanosti, tehnologije in matematike spreminjali naravo starega sveta, vendar sta bila tok dogodkov in širjenje novosti v tistem času drugačna in sta tekla v obratno smer kot danes. Visoka tehnologija tistega sveta je vključevala papir, tiskalni stroj, samostrel, smodnik, dvižni most na železne verige, zmaj, magnetni kompas in samokolnico. Pred tisoč leti so te predmete uporabljali skoraj izključno na Kitajskem, drugod pa so bili praktično neznani. Globalizacija jih je raznesla po svetu, vključno z Evropo (Sen 2004, 16).

Podoben proces se je dogajal tudi z Vzhodnim vplivom na Zahodno matematiko. Decimalni sistem so uvedli in razvili v Indiji med drugim in šestim stoletjem. Kmalu za tem pa so ga že uporabljali arabski matematiki. Te matematične inovacije so dosegle Evropo šele v zadnji četrtini desetega stoletja in so imele pomembno vlogo v znanstveni revoluciji, ki je pomagala spremeniti Evropo. Agenti globalizacije torej niso ne evropski niti izključno zahodni niti niso nujno povezani z dominacijo Zahoda. V bistvu bi bila Evropa zelo osiromašena, tako gospodarsko kot tudi kulturno in znanstveno, če v tistem času ne bi sprejela globalizacije matematike, znanosti in tehnologije. Danes ostaja princip globalizacije enak, le smer toka je obrnjena (od Zahoda proti Vzhodu). Z zavračanjem globalizacije znanosti in tehnologije, ker ta predstavlja zahodni vpliv in imperializem, bi ne le spregledali globalne prispevke (iz mnogih različnih koncev sveta), ki stojijo za tako imenovano zahodno znanostjo in

tehnologijo, temveč bi naredili tudi precej neumno praktično odločitev glede na širino procesa, od katerega ima lahko koristi ves svet (Sen 2004, 17).

5.3 Je globalizacija pozitivna ali negativna? Dve plati medalje za države v razvoju

Globalizacija je fenomen, za katerega se zdi, da je v bližnji preteklosti pridobila na hitrosti in zajela ves svet z enim samim zamahom. Nekatere države jo dojemajo kot velik problem in tako zgrešijo priložnosti, ki jih ponuja. Druge države so jo zgrabile kot gibanje, ki prinaša razvojni potencial, in jo uporabile sebi v prid. Nekateri na globalizacijo gledajo kot na nevaren proces izkoriščanja, kjer se bogate države in mednarodne korporacije še naprej bogatijo na račun revnih v nekakšnem odnosu »človek človeku volk«. Spet drugi jo vidijo kot zadnji zidak v procesu pozitivne družbeno-politično in ekonomske globalne integracije (Nsibambi 2001, 1–2).

Analitike globalizacije lahko na široko razdelimo v tri glavne skupine: agnostike, entuziaste in kritike. Agnostiki se sprašujejo, ali je globalizacija kot fenomen prinesla sploh kaj novega. Verjamejo, da je povečana internacionalizacija svetovnega gospodarstva v smislu večjih trgovinskih tokov, kapitala in dela bila videna že poprej, posebno v desetletjih pred prvo svetovno vojno. Agnostiki torej trdijo, da je že pred prvo svetovno vojno obstajala večja svetovna integracija kot v zadnji četrtini dvajsetega stoletja prejšnjega stoletja. Agnostikom nasprotujejo globalizacijski entuziasti, ki globalizacijo dojemajo kot veliko spremembo v svetovnem gospodarstvu in zmago trga nad državo. Tudi kritiki globalizacije se bolj strinjajo z entuziasti glede trendov povečevanja svetovnih trgov, vendar se prvi bolj osredotočajo na slabe strani za mase nacionalnih populacij (Nayar 2005, 1–3).

Pomembno je poudariti, da globalizacija optimistično nudi velike priložnosti. Obenem je najbrž bolj pomembno govoriti o njenih negativnih straneh in o dejstvu, da so njene koristi in stroški med državami in znotraj njih samih zelo neenakomerno porazdeljeni. Tako v samem konceptu kakor tudi v praksi je za vsako pozitivno stran globalizacije tudi negativna stran (Nsibambi 2001, 2).

Ekstremni optimisti vidijo v globalizaciji polno priložnosti, ekstremni pesimisti pa v njej vidijo polno problemov, še posebej z izkoriščanjem, družbeno-ekonomsko neenakostjo in mednarodno politično dominacijo. Strategiji srednje poti morajo videti globalizacijo kot proces sprememb, poln priložnosti in izzivov, ki jih je treba zelo pazljivo in spretno vpeljati v človekov razvoj (Nsibambi 2001, 3).

Tabela 5.1: Pozitivne in negativne strani globalizacije

Vir: Nsibambi (2001).

5.3.1 Pozitivne plati globalizacije

5.3.1.1 Hitrejša rast držav, rast je dobra za gospodarstvo

Zakaj je globalizacija, sila, ki je prinesla toliko dobrih stvari, postala tako kontroverzna? Mnogo držav je doživelo hitrejšo rast, kot bi jo sicer, ker so se odprle mednarodni trgovini. Mednarodna trgovina pomaga gospodarskemu razvoju takrat, kadar je državni izvoz tisti, ki poganja njeno gospodarstvo. Rast preko izvoza je bil temeljni kamen industrijskih politik, ki

so obogatile velik del Azije in omogočile milijonom ljudi boljše življenje. Mnogo ljudi na svetu živi dlje kot prej in njihov življenjski standard je zaradi globalizacije znatno višji.

Ljudje na Zahodu sicer lahko na slabo plačane službe tovarn podjetja Nike v tretjem svetu gledajo kot na izkoriščanje, vendar je v resnici za mnoge ljudi v državah v razvoju delo v tovarni veliko boljše izbira kot delo na kmetiji (Stiglitz 2003, 4).

Ključno vprašanje globalizacije zadeva delitev potencialnih koristi od procesa globalizacije med revnimi in bogatimi državami, poleg tega pa tudi med različnimi skupinami znotraj ene države. Ni dovolj, da rečemo, da revni tega sveta potrebujejo globalizacijo veliko bolj kot bogati. Hkrati je treba poskrbeti, da revni dejansko dobijo tisto, kar potrebujejo. To bi zahtevalo ekstenzivno institucionalno reformo kljub zagovarjanju globalizacije. Obstaja tudi potreba po večji transparentnosti pri oblikovanju vprašanja distribucije. Pogosto se govori, da bogati še bolj bogatijo, medtem ko revni še globlje tonejo v revščino. Vendar kljub nekaterim primerom, ko se je to res zgodilo, ni vedno tako. Veliko je odvisno od regije ali od same skupine, ki je izbrana, in od uporabljenih indikatorjev gospodarske blaginje. Vseeno je takšen poskus utemeljevanja negativne gospodarske globalizacije na relativno tankem ledu in proizvede le krhko kritiko globalizacijskega procesa. Na drugi strani pa zagovorniki globalizacije trdijo, da verjamejo v to, da revni ljudje, ki sodelujejo v trgovanju in izvozu, v večini postajajo bogatejši. Tako torej tečejo argumenti, globalizacija za revne ni slaba, tudi oni imajo od nje koristi (Sen 2004, 18).

Eden bistvenih argumentov proti globalizacijskim gibanjem je, da gospodarska integracija dejansko povečuje neenakosti tako znotraj držav kot tudi med državami. Do sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja ni obstajalo veliko dokazov, ki bi podpirali močne zaključke te pomembne teme. Danes pa obstaja vedno več kakovostnih raziskav o porabi gospodinjstev in njihovem prihodku v vedno več državah v razvoju (v državah z nizkimi prihodki te raziskave pogosto preverjajo, kaj se v gospodinjstvu uporabi, saj veliko svojega prihodka v resnici sami pridelajo in ni del denarnega gospodarstva). Dobre raziskave sedaj obstajajo za 137 držav, mnogo jih obstaja že dovolj dolgo, da lahko spremembe v neenakosti merimo skozi čas (Dollar in Kraay 2004, 177).

Eden od načinov gledanja na neenakost znotraj države je, da se osredotočimo na to, kaj se je zgodilo spodnjim 20 odstotkom gospodinjstev skozi čas globalizacije in rasti. Prihodki revnih v večini držav rastejo približno enako hitro kot državni BDP. Seveda obstaja veliko variacij tega povprečnega razmerja. V nekaterih državah se je razdelitev prihodkov premaknila v prid

revnim, v nekaterih pa tudi proti njim. Vendar te premike ne moremo razložiti z nobeno globalizacijsko orientirano spremenljivko in tako preprosto ne moremo trditi, da neenakost nujno narašča skupaj s trgovanjem, tujimi investicijami in nižjimi tarifami. Za mnoge, ki živijo globalizacijo, je bila sprememba v razdelitvi prihodka dokaj majhna, v nekaterih primerih (Filipini in Malezija) je potekala celo v prid revnim. Kar spremembe v neenakosti res odsevajo, je odvisno od vsake države in njenih politik izobraževanja, obdavčenja in družbene zaščite (Dollar in Kraay 2004, 181).

Integracija revnih gospodarstev skupaj z bogatimi je skozi zadnji dve desetletji revnim ljudem ponudila mnogo priložnosti za izboljšanje življenjskega statusa. Primeri ljudi, ki so želi koristi globalizacije se lahko najdejo med mehiškimi migranti, kitajskimi tovarniškimi delavci, vietnamskimi kmeti in obdelovalci zemlje v Ugandi. Mnogo bogatejših ljudi tako v državah v razvoju kot tudi v razvitih državah je prav tako veliko pridobilo. Če odmislimo vso retoriko o globalizaciji, je mnogo političnih vprašanj odvisnih od tega, ali bo bogati svet olajšal integracijo revnih gospodarstev v svetovno gospodarstvo za revne skupnosti, ki to želijo. Revni ljudje sveta imajo velik vpliv na to, kako bodo odgovorile bogate države (Dollar in Kraay 2004, 182).

5.3.1.2 Zmanjševanje občutka izolacije držav v razvoju

Globalizacija je zmanjšala občutek izolacije držav v razvoju in mnogim ljudem v državah v razvoju odprla možnosti dostopa do znanja, na katerega niso upali pomisliti niti najbogatejši v kateri koli državi še pred stoletjem. Protiglobalizacijski protesti so po eni strani samo rezultat vse te povezanosti. Aktivisti z vsega sveta se povezujejo med seboj, še posebej tisti preko spletnih komunikacij so že ustvarili pritisk, ki je prinesel mednarodni dogovor o protipehotnih minah⁷ kljub nasprotovanju mnogih močnih vlad. Leta 1997 ga je podpisalo 121 držav in zmanjšuje možnosti, da bi mine poškodovale otroke ali druge nedolžne žrtve. Podobno se je zgodilo z dobro organiziranim pritiskom javnih protestov, ki je prisilil mednarodno skupnost, da je odpisala dolg nekaterim najrevnejšim državam sveta. Ob negativnih platih globalizacije ne smemo prezreti njenih pozitivnih strani. Odprtje mlečnega trga na Jamajki leta 1992 ameriškemu uvozu je najbrž škodilo lokalnim mlečnim pridelovalcem, obenem pa je

⁷ Dogovor o uporabi min iz leta 1997 prepoveduje uporabo, proizvodnjo, skladiščenje in razpečevanje protipehotnih min. Poleg tega je dogovor od držav zahteval uničenje vseh zalog min v štirih letih in očiščenje vseh miniranih področij v desetih letih. Od leta 1997 je do danes prepoved uporabe protipehotnih min podpisalo 156 držav.

pomenilo, da lahko revni otroci veliko ceneje pridejo do mleka. Nova tuja podjetja lahko sicer škodijo zaščitenim državnim podjetjem, lahko pa tudi uvedejo nove tehnologije, dostop do novih trgov in oblikovanje novih industrij (Stiglitz 2003, 5).

5.3.1.3 Tuja pomoč manj razvitim državam

Tuja pomoč je še eden od aspektov globaliziranega sveta, ki je kljub vsem svojim napakam prinesla dobre stvari milijonom, pogosto na skoraj neopazne načine. Na Filipinih je Svetovna banka financirala službe za gverilske borbe, ki so zaradi tega odložili orožje. Namakalni projekti so več kot podvojili prihodke kmetov, ki so imeli to srečo, da so prišli do vode. Izobraževalni projekti so v ruralne predele prinesli pismenost. V nekaterih državah so prizadevanja za boj proti AIDS-u pomagala zajeziiti širjenje te smrtonosne bolezni (Stiglitz 2003, 5).

5.3.2 Negativne plati globalizacije

5.3.2.1 Revščina in negativni trendi življenjskih standardov

Tisti, ki preveč negativno gledajo na globalizacijo, pogosto spregledajo njene dobre lastnosti. Zagovorniki globalizacije pa so še bolj nejasni. Za njih globalizacija (tipično povezana s sprejemanjem zmagovitega kapitalizma po ameriško) pomeni proces, ki ga morajo države v razvoju sprejeti, če želijo nadaljevati z rastjo in se učinkovito boriti proti revščini. Pa vendar; globalizacija v razvijajočem svetu ni prinesla obljubljenih gospodarskih koristi.

Globalizacija poslovanja sovpada tudi z vse večjim nacionalnim in mednarodnim razslojevanjem. Razlike med najbogatejšimi in najrevnejšimi se v razvitih državah, zlasti v ZDA, večajo. Enako velja za razkorak med najbolj in najmanj razvitimi državami v svetu (Svetličič 1996, 77).

Prepad med tistimi, ki imajo in tistimi, ki nimajo, je za seboj pustil naraščajoče število ljudi, ki v državah v razvoju živijo v revščini z zaslužkom manjšim od 1 USD na dan. Kljub mnogokrat slišanim obljubam o zmanjševanju revščine v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja se je število ljudi, ki živijo v revščini, dejansko še povečalo za skoraj 100 milijonov. To se je zgodilo v istem časovnem obdobju, ko je celoten svetovni prihodek rasel za povprečnih 2,5 % na letni ravni (Stiglitz 2003, 5).

V Afriki so velika pričakovanja, ki so sledila kolonialni neodvisnosti, v veliki meri ostala nezadovoljena. Namesto tega se kontinent sooča še z večjimi grožnjami, saj prihodki še kar naprej padajo, življenjski standard pa je vedno nižji. Težko priborjeni napredki v pričakovani življenjski dobi v zadnjih desetletjih so se začeli obračati v drugo smer. Res da je AIDS v samem centru tega padca, vendar je ubijalec tudi revščina. Celo države, ki so se otesle afriškega socializma, uspele ustvariti dokaj poštene vlade, skrbela za proračun in zniževale inflacijo, ugotavljajo, da preprosto ne morejo privabiti zasebnih investorjev. Brez teh investicij pa ne morejo pričakovati zadovoljive rasti (Stiglitz 2003, 6).

5.3.2.2 Nestabilnost in slabe izkušnje s tržnim gospodarstvom

Če globalizacija torej ni uspela zmanjšati revščine, se ni dobro odrezala niti na področju zagotavljanja stabilnosti. Krizi v Aziji in Latinski Ameriki sta grozili gospodarstvu in stabilnosti vseh držav v razvoju. Obstaja tudi strah pred finančno nalezljivostjo, grožnja, da bi kolaps ene tržne valute v vzponu lahko pomenil tudi kolaps drugih. Leta 1997 in 1998 je azijska kriza tako ogrozila celotno svetovno gospodarstvo (Stiglitz 2003, 6).

Globalizacija lahko hkrati sproži tudi reakcijo v obliki nacionalizmov kot prepričanj, da je lastna država pomembnejša od mednarodnih načel ali posameznikovega mišljenja. Toda nacionalizmi danes niso več povsem taki, kot so nekoč bili, saj so se spremenile tudi okoliščine. Politika igra v globalizaciji očitno pomembnejšo vlogo, kot ji to običajno pripišemo (Svetličič 1996, 79).

Globalizacija in predstavitev tržnega gospodarstva ni prinesla zelenih rezultatov ne v Rusiji ne v ostalih gospodarstvih, ki opravljajo tranzicijo iz komunizma v tržno gospodarstvo. Te države so verjele zahodnim državam, da jim bo novi gospodarski sistem prinesel nepredstavljivo blagostanje. Namesto tega je prinesel nepredstavljivo revščino. V mnogih primerih in za večino ljudi se je tržno gospodarstvo izkazalo za slabše, kot so ga v preteklosti opisovali njihovi bivši komunistični vladarji. Kontrast med rusko tranzicijo, ki so jo zasnovale mednarodne gospodarske institucije, in kitajsko, ki so jo razvili sami, skoraj ne bi mogel biti večji. Medtem ko je kitajski BDP leta 1990 dosegal le 60 % ruskega, se je do konca desetletja to razmerje obrnilo. Rusija je doživela nepredstavljivo rast revščine, Kitajska pa nepredstavljivo zmanjševanje (Stiglitz 2003, 6).

5.3.2.3 Neenaka načela razvitih držav in izolacionizem

Ko obravnavamo globalizacijo, dejansko govorimo le o omejenem številu držav, ki so subjekti tega procesa. Mnoge države so danes bolj kot nekdanj na oddaljenem obrobju teh procesov, če niso iz njih skoraj popolnoma izključene (Svetličič 1996, 77).

Kritiki globalizacije obtožujejo zahodne sile, da se same ne držijo enakih načel, kot jih nalagajo državam v razvoju. Res je, saj so zahodne države prisilile revne države, da so odpravile trgovske ovire, medtem ko so same svoje obdržale. Tako so preprečile državam v razvoju izvoz njihovih kmetijskih izdelkov, s tem pa so jih prikrajšale za zelo potreben prihodek od izvoza. Zahod je tudi drugače gnal globalizacijske tokove z zagotovilom, da se odstotek koristi neproporcionalno razdeli na račun držav v razvoju. Bolj napredne industrijske države niso hotele odpreti svojih trgov dobrinam iz držav v razvoju in so obdržale svoje kvote na številne izdelke, od tekstila do sladkorja, obenem pa so zahtevale, da revne države odprejo svoje trge dobrinam bogatejših držav. Hkrati so bogatejše države vedno znova podpirale svoje kmetijstvo in s tem zelo otežile možnost tekmovanja držav v razvoju, kadar pa so slednje poskušale podpreti svoje industrijske proizvodnje, pa so glasno izražale svoje nestrinjanje. Namen trgovskega sporazuma iz leta 1995⁸ naj bi bil zmanjševanje neenakega položaja na svetovnem trgu, ki so ga bolj občutile najrevnejše države sveta relativno na njihov uvoz. Rezultat tega je bil, da so nekatere najrevnejše države sveta padle v še slabši položaj (Stiglitz 2003, 7).

5.3.2.4 »Vroči denar« in »intelektualna lastnina«

Zahodne banke so imele korist od zrahljanega nadzora nad trgovskim kapitalom v Latinski Ameriki in Aziji, vendar so te regije same trpele, ko se je pritok »vročega denarja«⁹, ki je prihajal v državo, nenadoma obrnil. Nenaden odtok denarja je za seboj pustil porušene valute in osiromašen bančni sistem. Trgovski sporazum iz leta 1995 je tudi utrdil pravice intelektualne lastnine. Ameriške in druge zahodne farmacevtske družbe so tedaj lahko ustavile podružnice v Indiji in Braziliji, ki so »kradle« njihovo intelektualno lastnino. Vendar so te družbe v tretjem svetu proizvajale življenjsko pomembna zdravila za svoje državljane za le delček cene, ki bi

⁸ 1. januarja 1995 je stari sporazum GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) prešel v novo STO (Svetovno trgovsko organizacijo). Stara določila so se skupaj z nekaterimi novostmi prenesla v novi sporazum.

⁹ Vroči denar so kratkoročni denarni prihranki, ki prehajajo z enega denarnega trga na drugi glede na večjo donosnost in varnost. Te investicije torej izkoriščajo spremembe na mednarodnih trgih v iskanju kratkotrajnih dobičkov.

jo sicer morali plačati zahodnim farmacevtskim družbam. Zagovorniki omejevanja »kraj« intelektualne lastnine so menili, da bo to spodbudilo lastne inovacije držav v razvoju. A profit od prodaje v državah v razvoju je bil minimalen, saj si večina ljudi ni mogla privoščiti zdravil, kar je omejilo učinek pobude. Na tisoče ljudi je bilo učinkovito obsojenih na smrt, ker vlade in posamezniki v državah v razvoju niso več zmogli plačevati zahtevanih visokih cen zdravil. V primeru AIDS-a je bila mednarodna skupnost tako zgrožena, da so morale farmacevtske družbe popustiti in so konec leta 2001 začele prodajati zdravila po nižji ceni. Problemi, ki jih je ustvaril neenakomeren pravilnik intelektualne lastnine, pa še vedno ostajajo (Stiglitz 2003, 8).

Odkar je TRIPS¹⁰ sporazum stopil v veljavo, se je mnogo držav v razvoju pritoževalo nad rastočo monopolizacijo intelektualne lastnine v rokah nekaj močnih naslovnikov. Države v razvoju so skrbeli slabšalni učinki, ki jih takšna monopolizacija ustvarja za možnosti cenovno dostopnih farmacevtskih produktov. Problemi pa so kompleksne narave (Lanoszka 2003, 190).

Progresivna predstavitev patentov na farmacevtskem področju je še posebej kontroverzna zaradi mednarodnega konteksta, v katerem se dogaja. TRIPS omejuje dostopne politične opcije in obenem zanemarja globoko asimetrijo v razvojnih in raziskovalnih možnostih med razvitimi državami in državami v razvoju. Države v razvoju zagovarjajo dejstvo, da močan režim globalnih patentov ustvarja očitno oviro v razvoju lokalne farmacevtske industrije. Ponavljajo tudi, da zaostajajo za industrijsko razvitimi državami na področju raziskovanja in razvoja in se morajo zato pogosto z licenčnimi sredstvi zanašati na imitacijo za produkcijo dostopnih zdravil za svoje prebivalce. To pa postaja vedno težje izvedljivo, saj vodilne industrijske države interpretirajo TRIPS sporazum praktično kot prepoved izjem patentiranja in upogljivosti licenčnih sredstev farmacevtskih zdravil (Lanoszka 2003, 193).

5.3.2.5 Hitra rast ni vedno dobra za gospodarstvo

V nasprotju s trditvami Dollarja in Kraaya obstaja veliko dokazov, da sedanji vzorci rasti bolj utrujejo kot zmanjšujejo obstoječe neenakosti prihodkov. To je vidno na primerih mnogih držav.

¹⁰ TRIPS sporazum je prišel v veljavo 1. januarja 1995 in je do danes najbolj razčlenjen multilateralni dogovor o intelektualni lastnini.

- *V Indiji, kjer je doma skoraj polovica vseh, ki živijo z manj kot enim USD na dan, se je stopnja zmanjševanja revščine upočasnila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Ruralni reveži še bolj zaostajajo, prepad med revnimi in bogatimi je vse večji.*
- *Med letoma 1997 in 1998 se je na Kitajskem število revnih povečalo za 2 milijona, kar kaže, da se je pretekli trend obrnil. V veliki meri k temu prispevajo vedno večji prepadi med prihodki obalnih in notranjih regij.*
- *Med letoma 1993 in 1998 se je v severnem delu Vietnama povprečni prihodek povečal za 31 odstotkov, v jugovzhodni regiji pa je ta prihodek znašal več kot pol manj. Raven revščine v severni regiji znaša 59 odstotkov, v jugovzhodni regiji pa 8 odstotkov.*
- *Gospodarska obnova v Mehiki je povezana z povečanjem prepada med ruralno populacijo revnih območij juga in med severnimi območji, povezanimi z gospodarstvom ZDA. Število ljudi, ki živijo v revščini, se je med letoma 1990 in 1996 povečalo za 11 milijonov.*
- *V Vzhodni Evropi in bivši Sovjetski zvezi so velike neenakosti okrepile učinke počasne rasti, razpon revščine se je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja petkrat povečal.*
- *V Latinski Ameriki, najbolj neenaki svetovni regiji, so nove raziskave pokazale, da se je neenakost povečala v 15 državah, vključujoč Peru, Brazilijo, Honduras in Nikaragvo.*
- *V Britaniji se je med letoma 1979 in 1990 vsota populacije z manj kot polovičnimi povprečnimi prihodki potrojila. Najrevnejših 20 do 30 odstotkov ni imelo koristi od gospodarske rasti. Tudi revščina otrok se je v tem obdobju potrojila.*

Iz sedanjih in preteklih izkušenj obstajajo torej jasni dokazi, da razdelitvene spremembe zadevajo revščino. Na to kažejo tudi izkušnje iz Latinske Amerike. V izgubljenem desetletju osemdesetih let prejšnjega stoletja je dodatnih 100 milijonov ljudi regije padlo pod prag revščine. Gospodarska recesija je bila pomemben dejavnik, a je bil okrepljen z razdelitvenimi

spremembami. Slabšalni vzorci razdelitve prihodkov so glede na poročila Medameriške razvojne banke¹¹ botrovali polovici porasta revščine (Oxfam 2004, 186).

Razdelitev prihodkov pa ne vpliva na zmanjševanje revščine le v obdobjih gospodarske recesije. Raziskave obdobja rasti so pokazale, da povečevanje neenakosti v bistvu deluje kot nekakšna zavora pri zmanjševanju revščine. Obdobja rasti med letoma 1980 in 1990 so v Keniji, Tanzaniji in Gani zaznamovale karakteristike povečanega prepada med revnimi in bogatimi, med urbanimi in ruralnimi območji ter med marginalnimi in komercialnimi ruralnimi površinami. Namen naštevanja teh primerov ni dokazati, da rast ni uspela zmanjševati revščine. Poanta je v tem, da so različne spremembe v razdeljevanju oslabile učinke rasti na zmanjševanje revščine. Ključna politična prioriteta je razumevanje ukrepov, ki so potrebni, da bodo revni ljudje bolj enakomerno sodelovali na različnih trgih (Oxfam 2004, 187).

5.3.2.6 Oblikovanje trgov v korist revnim

Ustvarjalcem politik, ki se ukvarjajo z zmanjševanjem revščine, je velik izziv oblikovanje trgov na način, ki bi koristil revnim. Žal za to ne obstajajo nikakršni načrti, obstaja pa nekaj pravil. Trgi ne bodo koristili revnim, če izključevanje iz izobraževalnih priložnosti in slabo zdravstvo zavirata možnosti ustvarjanja prihodka ali dvig produktivnosti in plač. Podobno je tudi z tržnimi reformami, ki sicer lahko ustvarjajo priložnosti, vendar jih revni zaradi slabega dostopa do zemlje, kredita, veščin, dobrega zdravja ali tržne infrastrukture ne morejo izkoristiti. Pomembno je tudi vprašanje moči na trgu. Ljudje ne vstopajo na trg kot enakovredni, tržni pridelki pa odsevajo odnose moči. Državna intervencija lahko kompenzira neenake odnose moči s postavljanjem minimumov zaposlovanja in plačnih standardov. Doseganje vzorcev rasti, ki bi izpolnili cilje zmanjševanja revščine do leta 2015, ni pogojeno le z obdavčenjem rasti in s prenosom prihodkov na revne v obliki socialnega varstva. Taki prenosi lahko igrajo veliko vlogo pri kompenzaciji za prihodkovno neenakost, kot se je to zgodilo v nekaterih državah OECD. Vseeno pa revne države za zmanjševanje revščine in neenakosti potrebujejo pristop, ki temelji na sami produkciji. To pomeni, da morajo revni imeti priložnost, da najdejo svojo pot iz revščine kar sami in ne čakajo na to, da bo bogastvo

¹¹V izvorniku *Inter-American Development Bank*.

priteklo z vrha¹². Vlada naj bi se torej zavezala redistribuciji priložnosti skozi prenose premoženja, postavljanje revnih na prvo mesto v določenih javnega financiranja in vodenje tržnega osvobajanja, da bi ta zaščitil življenja ranljivih delavcev (Oxfam 2004, 188–189).

Nič od zgoraj naštetega ne oporeka primarnemu načelu, da je rast gonilo zmanjševanja revščine. Vendar je rast brez enakosti recept za poglobljanje družbenih razdelitev, za nadaljevanje masovne revščine in končno tudi gospodarske neučinkovitosti. Tak model prihodnosti sta predstavila Dollar in Kraay, zasluži pa si le mesto v muzeju propadlih gospodarstev (Oxfam 2004, 189).

5.3.2.7 Razmah informacijskih in komunikacijskih tehnologij določenih regij

Računalniška revolucija ter napredek v transportu in komunikacijah sta povzročila, da je vezno tkivo globalizacije postalo njena infrastruktura, ki je sposobna lastnega življenja in je tisti nepovratni dejavnik, ki vsakodnevno oplaja in redi globalizacijo. Vse to predstavlja tehnoglobalizem¹³ z informacijsko tehnologijo kot osrednjo točko, kot infrastrukturo globalizacije. Danes je periferija lahko v stalnem stiku s centrom, vpliv je sicer omejen, infrastruktura pa še obstaja. Globalizacija tako (lahko) postane dvosmerna in s tem resnična globalizacija tistega dela sveta, ki ji ta infrastruktura to omogoča. Res pa je, da vsi deli sveta niso povezani, da obstajajo manj razvite dežele, ki nimajo priključka in postajajo zaradi tega vse bolj marginalizirane. Na ta način se manj razvite države tega sveta v pomanjkanju infrastrukturnih priključkov odmikajo od svetovnega trga. Do tega torej ne prihaja po njihovi ideološki volji ali zaradi naukov radikalnih neomarksističnih ali odvisnostnih mislecev, pač pa kot spontana posledica razvoja v mednarodnem gospodarstvu (Svetličič 1996, 81).

Izboljšave v globalni komunikaciji so privedle do še večjega zavedanja o dohodkovni neenakosti med revnimi in so le povečale pritisk za emigracijo v bogatejše države. Kot odgovor so industrializirane države postavile visoke ovire proti imigraciji, kar svet bolj opiše kot ograjeno skupnost in ne globalno vas (Scott 2002, 53).

¹² V izvorniku »trickle down economics« predstavlja ekonomski sistem, kjer ni omejitve akumulacije bogastva v rokah posameznikov. Za ta sistem velja, da če se bo dobro godilo bogatim, bo blagostanje priteklo tudi navzdol do ostalih. Nižji davki na visok dohodek naj bi torej pomagali celotni populaciji.

¹³ Tehnoglobalizem opredeljuje globoko interakcijo med tehnologijo in globalizacijo, ki spodbuja podjetja k izvajanju radikalnih sprememb v organizacijskih strukturah ter v medpodjetniškem sodelovanju in povezovanju.

5.3.2.8 Razlike med civilizacijami

Vsi ne verjamejo, da lahko mednarodna trgovina pomaga revnim in državam v razvoju. Ljudje, ki ne verjamejo v širitev svetovne trgovine in si želijo ohranitev lokalne kulture in običajev, pogosto označujemo za anti-globaliste (Lukas 2007, 13).

Globalizacija vpliva tudi na državno suverenost in domet politik držav. Pozitivni razvojni vplivi sovpadajo z erozijo dometa nacionalnega nadzora. Nekateri grede celo tako daleč, da govorijo o izumiranju držav, ali kar Scholte imenuje *post-suverena* država, oziroma o novih pravilih mednarodne ureditve in vodenja (Svetličič 1996, 78).

5.3.2.8.1 Civilizacijski prepadi

Identiteta civilizacije bo v prihodnosti vedno bolj pomembna in svet se bo oblikoval v veliki meri z interakcijami med sedmimi oziroma osmimi velikimi civilizacijami. Te vključujejo zahodno, konfucijansko, japonsko, islamsko, hinduistično, slovansko-ortodoksno, latinskoameriško in najbrž afriško civilizacijo. Najbolj pomembni konflikti prihodnosti se bodo dogajali na mejnih črtah kultur, ki ločujejo te civilizacije med seboj. Razlike med civilizacijami niso samo realne, so tudi temeljne. Civilizacije so različne med seboj zaradi zgodovine, jezika, kulture, tradicije in najpomembnejše, religije. Ljudje različnih civilizacij imajo različne poglede na odnos med človekom in bogom, posameznikom in skupino, državljanom in državo, starši in otroki, možem in ženo, obenem pa imajo drugačne poglede tudi na relativno pomembnost pravic in odgovornosti, svobodo in avtoriteto, enakost in hierarhijo. Te razlike so produkt mnogih stoletij in ne bodo kmalu izginile. So veliko bolj temeljne kot razlike med političnimi ideologijami in političnimi režimi. Ni pa nujno, da razlike pomenijo konflikt, tako kot ni nujno, da konflikt pomeni nasilje. Res pa je, da so skozi stoletja prav razlike med civilizacijami botrovale najdaljšim in najbolj nasilnim konfliktom (Huntington 2004, 37).

Pomembno je tudi, da svet postaja vse manjši. Interakcije med ljudstvi različnih civilizacij so v porastu. Te naraščajoče interakcije utrujejo civilizacijsko zavedanje in opazovanje razlik med civilizacijami in skupnih lastnosti znotraj civilizacij. Tako imigrant iz Severne Afrike v Franciji ustvari veliko več sovraštva, tudi Američani se odzovejo veliko bolj negativno na japonske investicije v gospodarstvu kakor na investicije evropskih držav ali Kanade. Interakcije med ljudstvi različnih civilizacij torej povečujejo civilizacijsko samozavedanje,

obenem pa tudi napihujejo razlike in nestrpnosti, za katere se zdi, da izvirajo iz daljne preteklosti (Huntington 2004, 38).

Tretja pomembna točka je, da procesa gospodarske modernizacije in družbenih sprememb po svetu ločujeta ljudi od njihovih dolgotrajnih lokalnih identitet. Hkrati tudi slabita moč nacionalne države kot vir identitete. V mnogih delih sveta je te vrzeli zapolnila religija, pogosto v obliki gibanj, ki jih označujejo kot »fundamentalistična«. Taka gibanja najdemo v zahodnem krščanstvu, judovstvu, budizmu, hinduizmu kot tudi v islamu. V večini držav in v večini religij obstajajo ljudje, ki so aktivni v fundamentalističnih gibanjih, mladi, visoko izobraženi, srednjega razreda, profesionalci in poslovneži. George Weigel je dejal, da je nesekularizacija sveta ena od dominantnih družbenih življenjskih poti v poznem dvajsetem stoletju. Ponoven vznik religije priskrbi osnovo za identiteto in zavezo, ki prehaja nacionalne meje in združuje civilizacije. Na rast civilizacijske zavesti dodatno vpliva tudi dvojna vloga Zahoda. Na eni strani je Zahod na vrhuncu svoje moči. Istočasno in morda tudi kot rezultat v nezahodnih civilizacijah prihaja do pojava vrnitve k osnovam. Vse bolj pogosto je slišati razpravo o trendih obračanja navznoter in »azijanizaciji« na Japonskem, koncu obdobja Nehrujeve zapuščine in »hinduizaciji« v Indiji, propadu zahodnih idej socializma in nacionalizma in posledično »reislamizaciji« Srednjega Vzhoda, prihaja pa tudi do debate o zahodnih vrednotah proti ruskim vrednotam v novi Rusiji. Zahod se torej na vrhuncu svoje moči sooča z nezahodom, ki ima vedno večjo željo, voljo in vire, da preoblikuje svet na nezahodnjaški način (Huntington 2004, 38–39).

V preteklosti so bile elite nezahodnih družb ponavadi ljudje, ki so bili najbolj vpeti v zahodnjaško življenje, se izobraževali na Oxfordu, Sorboni ali na Sandhurstu, in ki so se vživeli v zahodnjaške poglede in vrednote. Istočasno pa so ljudje v večini nezahodnih držav pogosto ostali globoko usidrani v domači kulturi. Danes pa prihaja do obrata v tem razmerju. Protizahodnjaško mišljenje in domača kultura elit obstaja v mnogih nezahodnih državah, medtem ko se istočasno dogaja porast popularnosti zahodne kulture, predvsem ameriške, stilov in navad med ljudskimi masami. Kulturne karakteristike in razlike so manj skupne in zatorej težje razrešljive, z njimi je težje sklepati kompromise kakor s političnimi in gospodarskimi razlikami. V bivši Sovjetski zvezi lahko komunist postane demokrat, bogataš lahko postane revež, revež lahko postane bogataš, še vedno pa Rus ne more postati Estonec. V preteklih konfliktih, ki so zadevali družbene razrede ali ideologijo, je bilo ključno vprašanje »na kateri strani si?«, in ljudje so si lahko izbrali strani in jih tudi menjali. V konfliktih med civilizacijami pa je poglobitno vprašanje »kaj si?«, kar ti je dano in tega ne moreš spremeniti.

In kot vemo, od Bosne prek Kavkaza do Sudana, lahko napačen odgovor na to vprašanje pomeni tudi kroglo v glavo. Religija pa diskriminira še bolj ekskluzivno kot etničnost. Oseba je lahko pol francoskega porekla in pol arabskega, lahko je obenem tudi državljan obeh držav. Veliko težje pa je biti pol katolik in pol musliman (Huntington 2004, 38–39).

Povečuje se tudi obseg gospodarskega regionalizma. Razmerje celotne trgovine, ki je potekala med regijami, je med letoma 1980 in 1989 v Evropi zraslo z 51 % na 59 %, s 33 % na 37 % v Vzhodni Aziji, in z 32 % na 36 % v Severni Ameriki. Pomembnost regionalnih gospodarskih blokov bo najbrž v prihodnje še naraščala. Na eni strani bo učinkovito regionalno gospodarstvo okrepilo civilizacijsko zavest. Na drugi strani pa lahko regionalno gospodarstvo uspe le, ko je zakoreninjeno v skupni civilizaciji. Evropska skupnost stoji na skupnih temeljih evropske kulture in zahodnega krščanstva. Uspeh severnoameriške svobodne trgovinske cone¹⁴ je sedaj odvisen od skupnega prilagajanja mehiške, kanadske in ameriške kulture. Kot kontrast lahko vzamemo Japonsko, ki bo imela težko delo pri ustvarjanju podobne gospodarske enote v Vzhodni Aziji prav zaradi edinstvenosti same japonske kulture in družbe. Kljub močnim investicijam in trgovskim vezem, ki jih bo Japonska spletla z ostalimi vzhodnoazijskimi državami, bodo njene kulturne razlike z ostalimi državami zavirale in morda preprečile njeno zagovarjanje regionalne gospodarske integracije, podobni tistima v Evropi in Severni Ameriki (Huntington 2004, 39).

V nasprotju je skupna kultura jasno v pomoč hitri širitvi gospodarskih odnosov med Kitajsko, Singapurjem, Tajvanom in čezoceanskimi Kitajskimi skupnostmi v drugih azijskih državah. S koncem hladne vojne kulturne skupnosti prevzemajo pomembnost nad ideološkimi razlikami, tudi celinska Kitajska in Tajvan sta si bližje. Če je kulturna skupnost predpogoj za gospodarske integracije, potem bo osnovni vzhodnoazijski gospodarski blok prihodnosti vsekakor temeljil na Kitajski. Pravzaprav ta blok že obstaja. Spopad med civilizacijami torej poteka na dveh ravneh. Na mikro ravni se posebne skupine bojujejo za prevlado in teritorij na mejnih črtah med civilizacijami, pogosto tudi z nasiljem. Na večji makro ravni pa države različnih civilizacij tekmujejo za relativno gospodarsko in vojaško prevlado, za nadzor nad mednarodnimi institucijami ter za celovito promocijo svojih lastnih političnih in verskih vrednot (Huntington 2004, 39).

¹⁴ NAFTA (*North American Free Trade Agreement*) je dogovor, ki so ga 1. januarja 1994 podpisale ZDA, Kanada in Mehika. S tem so ustvarile skupni trg s ciljem povečanja kupne moči celotne regije v primerjavi z Evropsko unijo in azijskimi državami.

Globalizacija ni le ekonomsko determiniran proces, čeprav pri njeni obravnavi prevladuje tehnološki determinizem. Poganjajo jo potrebe in preference porabnikov. Njihove potrebe so globalne, stroški, ki nastajajo pri zadovoljevanju njihovih želja, pa so postali ogromni. Globalizacija ima pomembne družbene dimenzije. Sociološko pomeni globalizacija homogenizacijo kulture (enakost svetovnih standardov, homogenizacijo izdelkov od znotraj), proizvodov, načina življenja, idej in porajanje skupnosti idej (mnenje politične znanosti), standardizacijo navad in posledično tudi razpršitev socialne kontrole pri upravljanju organizacij. Skratka, ogroža tradicionalno lokalno identiteto in razlike. Reakcija na takšne tendence so nacionalni upori, težnja po prilagajanju izdelkov lokalnim običajem in okusom (Svetličič 1996, 77).

5.3.2.8.2 Globalizacija kot »amerikanizacija«

Na globalizacijo mnogi gledajo kot na ultimativno rešitev izogibanja konfliktov. Globalizacija naj bi vodila v večjo tekmovalnost in s tem v večjo soodvisnost in harmonijo med državami. Čeprav beseda morda ni bila vedno v uporabi, je globalizacija v določeni obliki vedno obstajala, tudi na začetku civilizacij in religij. Globalizacija devetnajstega stoletja je bila večinoma usmerjena v gospodarske dimenzije, današnja moderna globalizacija pa zajema širok spekter; od gospodarskih, političnih, vojaških, do kulturnih področij. Dinamika globalizacije išče harmonizacijo na vseh področjih. Globalizacija si s pomočjo komunikacijskih in informacijskih tehnologij prizadeva za univerzalne vrednote, enotnost, soodvisnost, razumevanje, toleranco, gospodarsko rast in druge. Poleg tega naj bi minimizirala razlike in rešila probleme »ostalnih«. Ko bo svet postal eno, ne bo več »ostalnih«, svet pa se bo preoblikoval v veliko gospodarsko, kulturno in politično žival, ki bo razmišljala in delovala kot »eno«. Globalizacija bo tudi pomagala rešiti probleme držav v razvoju, saj bo prinesla hiter razvoj na vseh področjih (gospodarsko, politično in kulturno). V nasprotju s tem pa je globalizacija botrovala novemu konfliktu, saj jo mnogi vidijo kot »amerikanizacijo«, »krivico« in »degeneracijo« vrednot. Obstajajo mnenja, da pod pretvezo gospodarske globalizacije industrializirane razvite države bogatijo na račun razvijajočih se in nerazvitih držav. Medtem ko države v razvoju alarmantno povečujejo svoj tuji dolg, se gospodarski prepad med razvitimi in državami v razvoju sunkovito širi. Medtem ko državljani industrializiranih držav zaslužijo dnevno več kot 50 USD, polovica svetovne populacije skuša preživeti z manj kot 2 USD dnevno (Ghosh in Guven 2006, 54).

5.3.2.8.3 McWorld proti džihadu

Benjamin Barber je v kratkem članku za Atlantic ponudil svojo tezo o dveh poglavitnih svetovnih kulturah. »Zgodovine ni konec«, se začenja njegova zdaj že klasična študija nove podobe globalnega sveta. Nobenemu pozornemu bralcu, piše, ne uidejo izpred oči nova poglavja večnega razcepa človeštva med pola tribalizma in kozmopolitanizma. Prvi pol zaokroža scenarij retribalizacije, vnovičnega vznika plemenskih strasti in vojskovanj, balkanizacije narodov in vojne kulture proti kulturi, pa tudi vojne proti tehnologiji, trgu, pop kulturi. Za te pol zgodovine si Barber sposodi podobo džihada kot metafore tisočerih ozko oblikovanih verovanj, ki nasprotujejo vsakršni obliki družbenega sodelovanja, soodvisnosti in povezovanja. »Pojem uporabljam,« pravi Barber, ki se zaveda njegove ostrine, »v njegovi militantni konstrukciji, katere dogmatski in nasilni partikularizem je znan tako kristjanom kot muslimanom« (Barber, 2004, 32). Na drugi strani pa svetovno zgodovino oblikuje svet hitro rastočih informacijskih avtocest, tehnoloških prepletanj, integriranj in uniformiranj, ki jih poganja logika trga. Hitra glasba, hitra hrana in hitri računalniki stiskajo narode v enoten prostor tematskega parka¹⁵, sanitiziranega sveta zabave, informacije, komunikacije in trgovine. To je zgodba *McWorlda*, metafore orkestriranega sinhroniziranja kultur po podobi Zahoda (Vidmar Horvat 2006, 37).

McWorld in džihad nista simptoma sodobne družbe; sta preobleki za prдавne sile razdvajanja razuma od strasti, reda od anarhije in kaosa. Tisto, kar za Barberja predstavlja intelektualni izziv, je njuna medsebojna povezanost. »Ali je mogoče, da džihad in McWorld povezuje anarhija« se sprašuje, »kajti kamor koli posežeta, svet spravita s tečajev?« (Barber, 2004, 30). Dejstvo je, da drug drugega potrebujeta. Kamor koli stopi noga McWorlda, naleti na džihad, in obratno: njun pohod pervertira hranjenje človeške svobode z ideali razsvetljenskih filozofov; tiha harmonija njunega navideznega nasprotja skupno spodjeda demokracijo (Vidmar Horvat 2006, 37–38).

Ljudje so se tako znašli med dvema alternativama, med univerzalno cerkvijo trga in plemensko politiko partikularističnih identitet. To je po Barberjevem mnenju vračanje po zgodovinski osi nazaj v predmodernost, v srednjeveško dobo princev in kraljev, ki so imeli do institucionalizacije nacionalizma le malo moči. Ne džihad ne McWorld si z razgradnjo nacionalizacije družbe ne prizadevata za reševanje civilnih vrednot. Džihad uvaja krvavo politiko identitete, McWorld pa brezkrvno ekonomijo profita. Barber tudi meni, da bodo v

¹⁵ V izvirniku *theme park*.

bližnji prihodnosti najbrž vladale sile džihada, ki so bolj glasne in nihilistične od sil McWorlda. Toda na dolgi rok bodo prevladale sile slednjega, ki so – v nasprotju z mnogimi majhnimi, mikro vojnami džihada – kot gnetivo Zahoda nezaustavljive. McWorld bo homogeniziral svet. Takšen svet bo slavil zmago trgovine in njenih trgov, tiste, ki imajo nadzor nad informacijami, komunikacijo in zabavo, pa obdaril z nadzorom nad usodo človeštva (Vidmar Horvat 2006, 38).

Od prihoda islama v zgodnjem sedmem stoletju so bili odnosi med njim in večinsko krščanskim Zahodom zaznamovani z dolgimi obdobji mirnega soobstoja, obenem pa tudi z mnogimi trenutki napetosti, sovraštva in obojestranske nezaželenosti. Mirna koeksistenca je prinesla primere tesnega sodelovanja, tolerance in dobrih rezultatov na vseh področjih človeških dejavnosti. Obdobja napetosti pa so ustvarili in izkoristili tisti elementi z obeh strani, ki so videli slabšanje odnosov kot koristno njihovim ciljem, ki so presegali religijo. V današnjem svetu se ne gradi več na mirni koeksistenci in sodelovanju, raje se gradi na napetih in ponekod konfliktnih dimenzijah, ki determinirajo odnose obeh strani ena do druge (Saikal 2003, 24).

5.3.3 Koristi globalizacije pridejo z visoko ceno

Koristi globalizacije so v mnogih primerih manjše, kakor so jih napovedovali, cena, ki so jo zato plačali, pa je bila višja, uničevalo se je okolje, politični procesi so bili skorumpirani, hiter tempo sprememb pa državam ni nudil dovolj časa za kulturno adaptacijo. Krizam, ki so s seboj prinesle visoko brezposelnost, sledijo trajnejši družbeni problemi – od urbanega nasilja v Latinski Ameriki do etničnih konfliktov v drugih delih sveta.

Vsi omenjeni problemi so vse prej kot novost, vendar se je svetovna reakcija proti politikam, ki ženejo globalizacijo, temeljito spremenila. Dolga desetletja nihče na Zahodu ni slišal klicev revnih v Afriki za pomoč državam v razvoju. Tisti, ki so delali v državah v razvoju, so vedeli, da je nekaj narobe, ko so ugotovili, da so finančne krize postale vsakdanje in da se število revnih povečuje. Obenem pa niso imeli nobene možnosti spremeniti pravila ali vplivati na mednarodne institucije, ki jih postavljajo (Stiglitz 2003, 4–6).

6 NEOKOLONIALIZEM

Neokolonializem je termin, ki ga pogosto uporabljajo postkolonialni kritiki za vmešavanje razvitih držav sveta v države v razvoju. Kritiki neokolonializma zatrjujejo, da še obstoječe ali pretekle gospodarske vezi, ustvarjene v času kolonializma, še vedno vzdržujejo nadzor bivših kolonialnih sil nad svojimi bivšimi kolonijami.

Današnji svet se zelo razlikuje od časov kolonialnih osvajanj in imperialističnih teženj. Veliko bolj je povezan in prepleten v praktično vseh porah življenja, pa naj gre za politiko, gospodarstvo ali družbeno življenje. K vsemu temu je v veliki meri pripomogla tudi vedno bolj razširjena globalizacija in njen zagon. Precej razširjeno je mišljenje, da pojem neokolonializma praktično ne more obstajati v današnjem svetu brez povezave s pojmom globalizacije. Globalizacija je tista, ki je predvsem na gospodarskem področju prvinsko širila svoje lovke v druge države, nemalokrat predvsem v razvijajoči se svet. Seveda je slednji praktično idealna tarča za širjenje gospodarskega in tudi drugih vplivov razvitih držav prav zaradi svoje pretekle zgodovine kolonialne odvisnosti, ki je države v razvoju pravzaprav dodobra zaznamovala kot tiste na dnu razvojnih lestvic. Tako lahko vidimo, da se trije pglavitni pojmi, ki so hkrati pglavitni pojmi tega diplomskega dela, neprestano prepletajo in so v nekakšnem vzročno-posledičnem odnosu medsebojne odvisnosti. Države v razvoju so zaradi svojih lastnosti, ki so pogosto posledica kolonialnega izkoriščanja, idealne za širjenje globalizacijskega vpliva, ta pa je pogosto prežet z neokolonialnimi težnjami. Lastnosti držav v razvoju in razlogi za njihov nastanek so predstavljeni v zgodnejšem poglavju, lastnosti neokolonializma bodo predstavljene v poglavju, ki sledi, zaradi prepletanja pojma neokolonializma in globalizacije pa je pojem slednje predstavljen v poglavju pred tem. Predvsem je zanimivo, da neokolonializem v državah v razvoju bolj povezujemo z negativnimi posledicami globalizacije.

6.1 Opredelitev pojma neokolonializem

Z odpravo kolonializma, ki naj bi se zgodila v dvajsetem stoletju, je zrasla nova oblika, imenovana neokolonializem. Neokolonializem lahko definiramo kot ustanovitev oblike

suverenosti ali nadzora brez lastništva fizičnih posesti ali dejanske kolonialne vladavine (Bennett 2005).

Južnič pojem opredeli podobno, pravi, da je splošni izraz, ki ga uporabljamo za označbo nadaljevanja kolonialne odvisnosti v spremenjenih okoliščinah, ko je neko nekdanje kolonialno ozemlje dobilo formalno politično neodvisnost, ne pa tudi dejanske možnosti samostojnega razvoja. Sprejemljiv je prav v tej splošnosti: centri kolonialnega gospostva so žrtvovali obliko (pristali so na formalno neodvisnost), da bi ohranili vsebino (dejanske vezi odvisnosti).

Hkrati Južnič tudi poudarja, da je neokolonializem bistvena zapreka sami dekolonizaciji. Ne gre seveda le za spono dejanske odvisnosti, ki jih zategujejo nekdanje kolonialne metropole, politična neodvisnost ne pomeni hkrati ekonomske neodvisnosti in resnične politične suverenosti v odnosu do širšega spleta vezi, zlasti ne v odnosu do mednarodno organiziranega kapitalizma kot svetovnega sistema. Premoč razvitih držav v finančnem, tehničnem, organizacijskem, vojaškem in še v marsikaterem drugem pogledu se nujno kaže v hegemoniji. Ta ni vedno izražena v spremenjenih okoliščinah, ki jih je izsilil dekolonizacijski val v vlogi klasičnih kolonialnih prijemov, kaže se zlasti pod plaščem delovanja zakona vrednosti na svetovnem tržišču (Južnič 1980, 316).

Tudi teorija odvisnosti prepoznava neenakosti v razmerju med industrijskim svetom in svetom v razvoju. Odločitve poslovnega in vladnega področja industrijskih držav zadevajo države v razvoju veliko bolj kot obratno. Ta neenakost se imenuje neoimperializem ali neokolonializem, saj so države v razvoju dosegle politično neodvisnost, ne pa tudi gospodarske neodvisnosti. Revne države potrebujejo bogate države veliko bolj kot obratno. Razvojna gospodarstva se zanašajo na industrializirani svet in na njihove trge, kapital in kapitalske dobrine, potrošniške dobrine, goriva, predelano hrano in skoraj vse ostalo, kar danes predstavlja moderno gospodarstvo (Kelleher in Klein 1999, 88).

Kwame Nkrumah vidi bistvo neokolonializma v tem, da je država, ki je subjekt, v teoriji neodvisna in ima na voljo vse zunanje pasti mednarodne suverenosti. V realnosti pa njen gospodarski sistem in s tem tudi njene politike vodijo od zunaj. Rezultat neokolonializma je, da se tuji kapital rabi za izkoriščanje in ne za nadaljnji razvoj manj razvitih delov sveta. Investicija pod pretvezo neokolonializma bolj povečuje kot zmanjšuje prepad med bogatimi in revnimi državami (Nkrumah 1965).

Šibkost nerazvitih se precej neučinkovito upira premoči razvitih držav. Svetovno tržišče ostaja izrazito kapitalistično, pogoje pa mu narekujejo najbolj razvite države z največjim finančnim, tehničnim in drugim potencialom. Svetovna menjava temelji torej na neenakopravnih odnosih, neokolonializem pa razpolaga z dokaj pestrimi konkretnimi oblikami. Pod pretvezo pomoči k »pristopu« na svetovno tržišče se lahko oblikujejo take vezi, kot je članstvo nekdanjih francoskih kolonij v evropski gospodarski skupnosti. Mnoge male države so celo proračunsko odvisne in morajo svojo negativno plačilno bilanco pokriti »od zunaj« (Južnič 1980, 316).

Razvite države torej pod pretvezo ponujajo gospodarsko pomoč revnim državam sveta. V bistvu pa industrializirana gospodarstva v nasprotju s tem uvažajo večinoma primarne dobrine iz tretjega sveta, kar doda le majhen znesek k njihovim celotnim produkcijskim stroškom. Ta neuravnotežena gospodarska razmerja imajo mednarodne politične implikacije. Država v razvoju tako nima prav veliko pogajalske moči in pozicije, ko se na primer dogovarja z vlado ali neko poslovno opcijo v ZDA. Hkrati pa interesi držav v razvoju bolj poredko pridejo na vrh dejanj in politik Svetovne banke (Kelleher in Klein 1999, 88).

Odvisno gospodarsko razmerje pa poleg vsega obstaja tudi znotraj samih držav. V dvojnem gospodarstvu držav v razvoju je sektor dobrin odvisen od modernega sektorja potrošništva in trgovine za službe, dobrine, gorivo, kapital in trge. Podobno so revni urbani in ruralni predeli znotraj industrijskih držav odvisni od državnega visoko donosnega gospodarstva (Kelleher in Klein 1999, 89).

Morda bodo številne oblike neokolonializma bolj reliefno vidne, ko si ogledamo zgodovinsko dokaj dolgo paradigmo odvisnosti tistih držav, ki so bile nove in dekolonizirane že pred več kot 150 leti. Države Latinske Amerike so imele formalno politično neodvisnost, dejansko pa je še vedno niso dosegle. Neokolonializem se je pravzaprav tu prvič pokazal v mnogih odtenkih, ki postajajo značilni tudi za države, nastale v dekolonizaciji po prvi in drugi svetovni vojni. Pomanjkanje notranje integracije, politična nestabilnost, gospodarske težave zaradi proizvodnih struktur, ki jih je vsadila kolonialna dediščina in poudarila popolno navezanost na impulze svetovnega tržišča – vse to se je vtkalo v neokolonializem, kakršnega je opredelila velika gospodarska, politična in vojaška moč ZDA. In to kljub temu, da bi Latinska Amerika lahko imela prednosti v relativno večji enotnosti jezika, kulture, vere in podobno, če jo primerjamo z azijskimi in afriškimi dekoloniziranimi državami. V tej luči je neokolonializem temeljna ovira dekolonizacije. Povezan je s kolonialno dediščino; nanjo se

naslanja in iz nje izhaja. Konkretno pa pomeni pomanjkljivo sposobnost vodenja samostojne razvojne politike dekoloniziranih držav in s tem nadaljevanje odvisnega ali celo refleksnega razvoja v odnosu do razvitih držav. Ne smemo pa seveda pozabiti, da je neokolonializem pogosto povezan tudi s strateškimi interesi velikih imperialističnih držav. Pogosto je projekcija njihovih hegemonističnih sporov in konfliktov (Južnič 1980, 316–317).

6.2 Teorija odvisnosti

Teorija odvisnosti¹⁶ je skupek družbeno-znanstvenih teorij tako iz razvitih kot tudi iz še razvijajočih se držav, ki temelji na predpostavki, da viri tečejo iz obrobja revnih in podrazvitih držav v središče bogatih držav. To dejanje obogati bogate države na račun revnih. Osrednje ideja teorije odvisnosti je, da se revnim državam krade, bogate pa se medtem bogatijo zahvaljujoč načinu, na katerega so revne države integrirane v »svetovni sistem« (Answers.com).

Teorija odvisnosti trdi, da obstaja majhno število ustanovljenih držav, ki jih nenehno hranijo države v razvoju na račun zdravja držav v razvoju. Te države v razvoju praktično pošiljajo svoje bogastvo v razvite države z minimalnimi kompenzacijami. V teoriji odvisnosti razvite države aktivno zadržujejo države v razvoju v podrejenem položaju, pogosto z gospodarsko silo in sankcijami ali preko pripisanih politik proste trgovine, ki jih pripnejo na posojila Svetovne banke ali IMF (McGuigan 2009).

Teorija odvisnosti se je prvič pojavila okrog leta 1950 kot kritična reakcija konvencionalnim pristopom h gospodarskemu razvoju, ki je začel veljati po uničenju druge svetovne vojne (Vernego 2006, 1).

V zgodnjih šestdesetih letih prejšnjega stoletja smo bili priča precejšnjim političnim in intelektualnim nemirom v Latinski Ameriki. Kot dodatek rastočim percepcijam, da se razdelitev prihodkov slabša in da je družbena marginalizacija v porastu, so ta nemir spodbudile kubanska revolucija in njene posledice, gverilska gibanja, pošiljanje ameriških marincev v Dominikansko Republiko in vojaški udar v Braziliji leta 1964. Če so nestanovitni predlogi uradne literature Gospodarske komisije za Latinsko Ameriko in Karibe (ECLAC) v šestdesetih prinesli en rezultat, je bil drugi vzpon serij bolj radikalnih interpretacij, ki so kasneje postale znane kot »šola odvisnosti« (Oman in Wignaraja 1991, 156).

¹⁶ V izvorniku *dependency theory*.

Obstajata dve tradiciji teorije odvisnosti. Prva je marksistična, na katero sta vplivala Paul Baran in Paul Sweezy, razvil pa jo je André Gunder Frank s pomembnimi vplivi na dela teoretikov, kot so Samir Amin, Theotônio dos Santos, Arghiri Emmanuel in Aníbal Quijano. Druga tradicija teorije odvisnosti pa je povezana s strukturalistično šolo, ki so jo utemeljili Raúl Prebisch, Celso Furtado in Aníbal Pinto v ECLAC-u. Strukturalistični pristop sta najbolje predstavila Fernando Henrique Cardoso in Enzo Faletto s posledičnimi prispevki teoretikov, kot so Peter Evans, Osvaldo Sunkel in Maria da Conceição Tavares. Tudi druge miselne šole so črpale vplive iz teorije odvisnosti in v določenih trenutkih kazale zelo podobna stališča, še posebej teorija svetovnega sistema, ki so jo vodili Immanuel Wallerstein in njegovi privrženci (Vernego 2006, 1–2).

Obe skupini bi se strinjali, da v jedru odvisnosti odnosa med centrom in periferijo leži nezmožnost periferije, da se razvije v avtonomnem in dinamičnem procesu tehnološke inovacije. Prav pomanjkanje tehnološke dinamike in težave, ki so povezane s prenosom tehnoloških znanj, so glavni vzroki slabe razvitosti periferije v nasprotju s središčem. Glavna točka razdora med obema tradicijama teorije odvisnosti zadeva možnosti gospodarskega razvoja periferije. Marksisti zagovarjajo trditev, da je razvoj obrobja – kar pomeni, da v bistvu dosežejo raven središča – praktično nemogoč. Strukturalisti pa zagovarjajo, da je odvisni razvoj mogoč. Živahen proces rasti v nekaterih državah v razvoju v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja je kazal na bolj pravilne napovedi druge skupine. Kasneje pa je dolg proces stagnacije, ki je sledila dolgovni krizi osemdesetih let prejšnjega stoletja, pripeljal do ponovnega pregleda pomembnosti situacij odvisnosti. Predvsem nekateri avtorji zagovarjajo novonastalo situacijo odvisnosti, za katero sta tehnološka zaostalost in mednarodna delitev dela sekundarne narave. Primarna ovira razvoja je tako finančna odvisnost ali hipoteza izvirnega greha, ki odseva nezmožnost držav na periferiji, da si sposodijo kapital na mednarodnih trgih v svoji valuti (Vernego 2006, 2).

Večina teoretikov odvisnosti je mnenja, da je mednarodni kapitalizem glavni krivec v ozadju odnosov odvisnosti. Glede na ta pogled je kapitalistični sistem uveljavil togo mednarodno delitev dela, ki je odgovorna za podzaposlenost mnogih delov sveta. Odvisne države ponujajo poceni minerale, poljedelske dobrine in poceni delovno silo, hkrati pa služijo tudi kot shramba za dodatni kapital, zastarelo tehnologijo in predelane dobrine. Te funkcije usmerjajo gospodarstva odvisnih držav navzven. Denar, dobrine in storitve sicer pritekajo v odvisne države, vendar je lokacija prejemnikov teh virov določena z gospodarskimi interesi dominantnih držav in z gospodarskimi interesi odvisnih držav. Razdelitev dela je pogosto

razlaga za revščino, kapitalizem pa delitev dela uporablja kot nujno komponento za učinkovito akumulacijo virov (Vernego 2006, 1–6).

6.3 Hegemonija ZDA

Radikalna nova razporeditev moči po koncu druge svetovne vojne je poskrbela za ustanovitev novega svetovnega gospodarskega in političnega reda. V svojih osnovah je ta novi red odseval želje ZDA, ki so bile v tem času hegemonistična sila v vzponu. Tako je koncentracija moči v rokah ZDA pripeljala do virtualnega ameriškega imperija, ki v veliki meri oblikuje današnji proces globalizacije (Nayar 2005, 88).

Med obdobjem hladne vojne¹⁷ so bile ZDA močnejša od obeh supersil v bipolarnem svetu. Zavezništvo proti Sovjetom ni bilo tradicionalne oblike in ni bilo sestavljeno iz enakovrednih članov. Zavezništvo je bilo hegemonistično in v njegovem središču so bile ZDA. Zahodna Nemčija, Japonska in Južna Koreja so bile na pol suverene države, hkrati pa tudi protektorati ZDA. Velika Britanija in Francija sta bili bolj neodvisni, obenem pa sta uživali koristi dodatne zaščite, ko so ZDA menile, da je napad na zaveznike enak napadu na samo ameriško ozemlje. Ameriška strategija hladne vojne je bila velikokrat videna kot taktika dualnega zadrževanja – zadrževanje ne samo ameriških nasprotnikov, torej Sovjetske zveze in takrat tudi Kitajske, temveč tudi zaveznikov, še posebej Zahodne Nemčije in Japonske. Dualno zadrževanje je omogočilo ZDA, da so mobilizirale nemško in japonsko industrijsko moč kot del protisovjetske koalicije, hkrati pa so zaustavile ponovni vzpon Nemčije in Japonske kot neodvisnih vojaških sil. Z drugimi besedami morajo biti ZDA pripravljene biti vojne namesto Nemčije in Japonske, saj že tako namenijo veliko več denarja za vojaške namene, obenem pa prihranijo tema dvema državam nujo novega oboroževanja. Tako ZDA skrbijo, da se države ne nacionalizirajo na novo in ne spreminjajo vojaških politik, s tem pa skrbijo, da jim v prihodnosti ne postanejo nevarne. Vzemimo primer konfliktov na Balkanu konec prejšnjega stoletja. Ti konflikti so v veliko večji meri vplivali na Nemčijo in njene sosede kot na geografsko daleč odmaknjene ZDA. Vseeno pa je Washington takrat kot pobudnik začel vojno na Kosovu leta 1999 z delnim načrtom, da zadrži Nemčijo in njene misli o samostojni akciji. Tudi prva zalivska vojna je bila med drugim vojna zagotovila v imenu Japonske, ki je veliko bolj odvisna od nafte iz Perzijskega zaliva kot ZDA. To potrjuje tudi dokaz, da je takrat Japonska plačala velik delež stroškov ZDA. Danes pa se postavlja novo vprašanje, ki

¹⁷ Hladna vojna je bilo obdobje konfliktov in tekmovanja med ZDA in SZ ter njunimi zavezniki med leti 1940 in 1990. Rivalstvo med obema blokoma je bilo vidno na vojaškem področju, v ideoloških razlikah ter industrijskih in tehnoloških napredkih.

zadeva dva nova azijska velikana, Indijo in Kitajsko; ali bosta še naprej dopuščali ZDA, da prevzame odgovornost za skrb za svetovno počutje (Lind 2007).

Na koncu pa je treba poudariti tudi to, da globalna strategija hegemonije vztraja pri tem, da varnost ZDA ni odvisna le od pomanjkanja nasprotnih hegemonov v Evropi, Aziji in na Srednjem Vzhodu (kot je bil do sedaj tradicionalni ameriški pristop), odvisna je tudi od trajne prisotnosti ZDA kot vojaške hegemonije na teh področjih. Regijska moč na vsakem od teh področij bo eventualno priznala premoč ZDA na dva načina; prostovoljno, s čimer ZDA prevzamejo njihova bremena oboroževanja, ali neprostovoljno, s čimer jih bo superiorna vojaška moč ZDA v to prisilila (Lind 2007).

Ameriška vojaška hegemonija v Evropi, Aziji in na Srednjem Vzhodu je torej odvisna od sposobnosti groženj ameriške vojske, če je potrebno pa tudi od sposobnosti uporabe vojaške sile za zmago nad regionalnimi izzivalci, vendar vse to z relativno nizkimi stroški. Ameriška javnost ni pripravljena plačevati stroške, ki bi nastali, če bi bile ZDA tako imenovana »hipersila« (Lind 2007).

6.3.1 Vpliv ameriške hegemonije skozi leta na države v razvoju

Države v razvoju so najbrž najbolj podvržene vplivom bogatejših in razvitih držav. V zadnjih letih, predvsem od konca druge svetovne vojne, pa se je kot glavna komponenta razvitosti uveljavila ameriška verzija. Zaradi obširnosti vplivov ZDA na ostali svet se bom tu osredotočil bolj na gospodarske in politične vplive ZDA na države v razvoju, saj sem vojaške vplive predstavil že v prejšnjem poglavju.

Z začetkom procesa dekolonizacije med letoma 1950 in 1960 je mnogo novonastalih neodvisnih držav, še posebej tistih, ki so predstavljale blok neuvrščenih, našlo skupen jezik in skupne cilje s Sovjetsko zvezo glede zadev, ki so bile za njih pomembne. Vendar so te države imele veliko pomanjkanje moči. Kot jih je žaljivo označil neki ministrski predsednik Pakistana sredi 50-ih let prejšnjega stoletja ob času sueške krize, je nič plus nič plus nič enako nič. Ob vsem tem pa so bile nove države kljub svoji pogosti retoriki o zunanji politiki neodvisnosti gospodarsko integrirane kot periferija zahodnim državam v središču in so bile od njih odvisne od trgovine in še posebej od gospodarske pomoči. Tako je okrog leta 1970 neokolonializem postal široka tema literature odvisnosti. Hkrati pa so bile ZDA jasne o svojih namerah, kako bodo opravile z novimi državami s pomočjo gospodarskih in vojaških

sredstev. Države v razvoju so praktično svarili, da če niso z njimi, na njih gledajo, kakor da so proti njim (Nayar 2005, 90).

Podobno je v času dekolonizacije razmišljala tudi Sovjetska zveza predvsem v tem, da je pokazala precejšnje prilagoditvene sposobnosti v spreminjajočih se političnih okoliščinah. To je storila s tem, da je v državah v razvoju spremenila svojo ideologijo skozi doktrino »mirnega prehoda v socializem«. Zopet je SZ demonstrirala pripravljenost gospodarskega tekmovanja z veliko bolj industrializiranimi državami Zahoda v razvijajočem svetu na podlagi programa gospodarske pomoči za razvoj, s čimer bi v teh državah dala socializmu dodaten zagon. Na ta način se je razvilo tekmovanje med dvema blokoma za privabljanje simpatij držav v razvoju skozi gospodarsko pomoč vsaj do časa porasta razoroževanja med dvema velesilama (Nayar 2005, 94).

V naftni krizi leta 1973 so članice držav OPEC vzpostavile naftni embargo za vse države, ki so v arabsko-izraelski vojni podpirale Izrael. Hkrati so za skoraj štirikrat dvignili ceno nafte. Ta naftna kriza je dodobra pretresla temelje svetovnega gospodarstva, obenem pa je uspeh naftnih držav v konfrontaciji z razvitimi državami postal vir inspiracije za države v razvoju v njihovem delovanju za lastne interese. Države v razvoju so sprejele miselnosti in ideje teorije odvisnosti. Tako je ena izmed glavnih idej utemeljila, da je liberalni mednarodni gospodarski red skrbel za dobrobit industrijskega jedra na račun neindustrijske periferije. Teorija odvisnosti je tudi odsevala zahteve in skrbi držav v razvoju, še posebej glede na centralni položaj, da je bil razvoj razvitih držav neposredno zgrajen na temeljih slabega razvoja slabo razvitih držav. Države v razvoju so začele bolj glasno zagovarjati svoja stališča v Združenih narodih in njihovih organih, trdile so, da so jih razvite države ogoljufale razvoja v prihodnosti s tem, ko so zadržale vse koristi povojnega gospodarskega razvoja. Zahtevale so sprejetje različnih ukrepov, s katerimi so želele ne samo povečati gospodarsko pomoč, temveč tudi prestrukturirati tržne odnose med razvitimi in manj razvitimi državami skozi NIEO¹⁸. Takšno prestrukturiranje bi prineslo večjo državno intervencijo v menedžmentu mednarodnih gospodarskih odnosov, saj so države v razvoju videle v preteklih strukturah predvsem to, kako koristijo razvitim državam. Razvite države so sprva dvomile, da lahko delujejo v okviru novih zahtev NIEO, zato so države v razvoju na začetku le zadrževale na začetni poziciji z medlimi zagotovili in povečano mednarodno pomočjo. Na koncu je gibanje NIEO doživelo poraz s strani industrijskih držav. Tako državam v razvoju ni uspel dvig iz objektov v subjekte

¹⁸ V originalu *new international economic order*.

procesa mednarodnih odločitev. Istočasno pa so se tudi industrijsko razvite države uspele privaditi na visoke cene goriv, našle so skupen jezik s članicami OPEC in skupen interes v prenosu naftnega denarja v finančne institucije velikih gospodarskih sil. Tako je OPEC postal bolj papirnati tiger kot prava grožnja. Gibanje NIEO je doživelo svoj konec brez pretiranih uspehov za države v razvoju. Zmagala je koalicija pod vodstvom ZDA (Nayar 2005, 102–104).

Veliko bolj škodljiva je bila za države v razvoju dolgovna kriza, ki je po letu 1980 zajela mnoge od njih predvsem zaradi posledic lahko dosegljivih kreditov, ki jih je omogočila revolucija cen nafte. Ta kriza dolgov je privedla do ponovne utrditve razvitih držav na dominantnem gospodarskem položaju v mednarodnih gospodarskih zadevah. V času dolgovne krize so razvite države še lažje širile svoje nazore in strukture v države, ki so jih razjedali dolgovi. Poglavitni cilj je bil, da bi v državah v razvoju ustvarili skupen vzorec liberalnega odprtega trga in tržne ekonomije, obenem pa skrčili vlogo države (Nayar 2005, 104).

6.4 Globalizacija kot neokolonializem

V petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja je veliko držav in teritorijev po vsem svetu odvrгло jarem kolonializma, kar jih je navdalo z izjemnim upanjem in pričakovanjem nove dobe, neodvisnosti, svobode in samoodločnosti. V večini primerov so kolonialni gospodarji le stežka predali neodvisnost svojim nekdanjim kolonijam, saj so bile te dolge generacije njihova last in so jim omogočale izkoriščanje tako človeških kakor tudi materialnih virov, s tem pa tudi dvig v gospodarskem in političnem okolju. V Keniji in Alžiriji so si neodvisnost izbojevali z velikim nasiljem. Tako ostajata gibanje Mau-Mau v Keniji in alžirska vojna za neodvisnost še danes pomembni prelomnici gibanja za neodvisnost, še posebej med afriškimi narodi (Salisu 2004).

A neodvisnost ni vedno prinesla pričakovanih sprememb. V nekaterih državah je po odhodu skupnega sovražnika v obliki kolonialnih gospodarjev prišlo do obdobja lokalnih sporov, ponekod tudi do vojn. Kot primer pogosto služi vojna med Indijo in Pakistanom iz leta 1947. Obstaja pa tudi mnogo drugih primerov, kjer se je bitka za neodvisnost in neodvisnost sama sprevrgla v vojne in prepire. Med njimi so zagotovo Kongo, Nigerija, Malaja, Zahodna Sahara, Eritreja in Vzhodni Timor. Pogosto je neodvisnost v te države prišla s prtljago gorja, krvi in spoznanj boleče zdrobljenih upov (Salisu 2004).

Nekateri misleci zagovarjajo stališče, da so bivše kolonialne sile uveljavile mehanizme, ki zagotavljajo neuspeh novih držav, ki kolonialnim silam dovoljujejo daljni nadzor nad novimi državami tudi po njihovi neodvisnosti. Bližnji socialni, politični in gospodarski odnosi med bivšimi kolonialnimi silami in kolonijami ta argument podkrepijo. Tako je 44 let po svoji neodvisnosti Nigerija še vedno eden od največjih trgovskih partnerjev Velike Britanije. Podobne vezi med Francijo in frankofonsko Afriko in celo med ZDA in Filipini dokazujejo to teorijo. Glede na vse dokaze je ta pogled težko zanemariti. Ob vsem tem se svet spreminja, koncept neokolonializma pa hitro izginja. Pobudo prevzemajo novejša in bolj sofisticirana gibanja, ki so obenem manj očitna, najbolj pomembno od vseh pa je ravno globalizacija. Masovno gibanje kapitala, ki ga spodbuja pretok človeških in materialnih virov čez odprte meje, predstavlja nov fenomen in velik izziv. Še posebej to velja v enopolarnem svetu, ki ga označujeta odpiranje novih trgov in vzpon globalnega terorizma kot sile, ki nadzirajo globalne medije (Salisu 2004).

Čeprav najrevnejše države sveta (ponavadi afriške) še niso polno integrirane v novi sistem globalnega trga, to še vedno ni ustavilo negativnih vplivov kolonializma. Afriške države doživljajo še večjo marginalizacijo v svetovnem gospodarstvu, v porastu je tudi revščina. Poročila so pokazala, da je Podsaharska Afrika edino področje na svetu, kjer življenjski standard pada že skoraj 20 let. V današnjem svetu se nadzor nad človeškimi in materialnimi viri ne izvaja skozi nasilno dominacijo in vojaško intervencijo. Nova oblika nadzora poteka preko mednarodnih finančnih organizacij, ki stremijo h globalni gospodarski strukturi. Prav pogosto imajo te organizacije sedeže in pisarne v New Yorku, Londonu, Tokiu, Parizu, Frankfurtu in drugje (Salisu 2004).

Banerjee in Linstead menita, da so kolonizacijski učinki globalizacije vidni tudi v vedno bolj prodornih pogovorih o »globalnem« varstvu okolja. Kot rešitev okoljskim problemom, ki zadevajo planet, je globalno okoljevarstveno gibanje globoko zakoreninjeno v tradiciji zahodne ekonomske miselnosti, obenem pa ne sprejema tradicij nezahodnih kultur. Medtem ko problemi varstva okolja, na primer onesnaževanje, ne priznavajo državnih ali regionalnih preprek in mej, tako imenovane »globalne« rešitve nadaljujejo kolonialistične odnose odvisnosti, zagovarjajo pa jih industrializirane države. Po svetovnih medijih krožijo fotografije onesnaženih mest držav v razvoju. Iste fotografije pa ne pokažejo odgovornosti, ki jo nosijo industrializirane države, ki porabijo 80 % svetovnega železa, aluminija in papirja in 75 % svetovne energije. Revne države uničujejo in izvažajo svoje naravne vire predvsem zato, da bi zadovoljile potrebe bogatih držav in da bi se izkopal iz dolga. Ironično je zahtevati, da

revne države ustavijo svoj že tako počasen razvoj zaradi varstva okolja, medtem ko bodo bogate države še vedno uživale svoj visok standard življenja, ki neposredno temelji na revnih državah (Banerjee in Linstead 2001, 709–710).

Topovi že dolgo ne grmijo več. Nič več ni masakrov, kot je bil leta 1904 odpor v Namibiji, kjer so nemški vojaki sistematično postrelili predvidenih 60.000 do 80.000 Afričanov. Berlinsko konferenco iz let 1884 in 1885, ki je razdelila Afriko¹⁹, je nadomestil GATT in v današnjem času Svetovna trgovinska organizacija (STO). Danes ni več treba spreti afriških plemen, da bi potem kolonialne sile pobrale človeške in materialne vire. Svet se je vzdignil nad tovrstne podle načrte. Ljudje novemu načinu pravijo prosti trg, glavni razsodnik pa je STO, katere cilj je kot kaže dovoliti nekaterim bogatim državam in korporacijam prevlado nad svetovnim kapitalom in svetovnimi viri. Kolonialne sile današnjega časa ne potrebujejo vojaške moči in okupacije, da bi nadzirale življenja in usodo milijarde ljudi v svojih bivših kolonijah. Morda bosta v ne tako daljni prihodnosti tudi družbi Microsoft in Citi Group imeli svoj sedež v Združenih narodih. Nenazadnje ti dve družbi ustvarita več bogastva letno kot vseh 700 milijonov prebivalcev Afrike (Salisu 2004).

Tudi Hewitt je mnenja, da je danes 500 največjih svetovnih multinacionalk, ki imajo sedež v ZDA, EU in na Japonskem, odgovornih za 90 % neposrednih svetovnih investicij in za okoli polovico svetovne trgovine. Številke svetovne trgovine z dobrinami so za vsaj polovico nižje od resničnih, saj večina te trgovine poteka znotraj podjetij v različnih državah pod lastništvom iste korporacije. Tako trgovina sploh ni zabeležena. Po drugi strani pa Afrika zajema okoli 15 % celotne svetovne populacije in 22 % svetovnega ozemlja. Je drugi največji kontinent, vseeno pa afriška populacija nadzira le okoli 2 % svetovnega kapitala (Hewitt 2004, 1009).

Treba je poudariti, da je globalizacija kapitala in drugih virov le nadaljevanje zgodovinskega procesa, ki se je začel v dobi merkantilizma. Podjetja izpred 200 let, kot so Dutch East Indies in Royal Niger Company, so današnji HSBC, Barclays, USB in druge multinacionalke, kot so Coca Cola, McDonalds, Exxon Mobile, Royal Shell, Sony, Philips in mnoge druge, katerih cilj je akumulacija kapitala v rokah ozkih elit. Danes v svet na ekspedicije iskanja velikih zakladov ni več treba pošiljati raziskovalcev, kot so Cook, Cortez in Kolumb. To je globalna

¹⁹ Leta 1884 je nemški kancler Otto von Bismarck sklical vse velike zahodne sile na pobudo Portugalske, da bi si razdelili ozemlje Afrike. Konferenca je trajala v času med 1884 in 1885. Do takrat so kolonizirali le obalno območje Afrike, na berlinski konferenci pa so zahodne države barantale z notranjim ozemljem črne celine.

doba in nekaj računalniških zaslonov lahko v trenutku natančno pokaže, kaj se po svetu dogaja (Salisu 2004).

Ekonomska rast v razvijajočem se svetu bi ustvarila resnično svetovno gospodarstvo. Svetovno gospodarstvo bi prestrukturiralo brez potrebe po intervencijskih politikah, kot so regulacija trgov kapitala ali poskusi sprememb sklepov trgovine. Prenehali pa bi se tudi veliki transferji bogastva med razvitimi državami in državami v razvoju v obliki pomoči. Gospodarska rast bi torej pomagala tudi svetu v razvoju, saj bi rast in industrializacija v države v razvoju prinesla povečane zahteve za bolj sofisticirane dobrine in storitve, za katere naj bi se bolj specializirale že razvite države (Thompson in Hirst 1999, 134–135).

Tisti, ki mislijo, da je kolonizacija stvar preteklosti, naj še enkrat dobro premislijo. Imperializem in materialistične težnje še zdaleč niso na smetišču zgodovine. Najbolj žalostno dejstvo pa ostaja, da smo danes bolj kakor v kateri koli dobi tisočletne zgodovine okupacije in kolonializma priča koncentraciji največjega deleža bogastva v rokah najmanjšega števila ljudi. Ugotovitve kažejo, da vrhnjih 5 % svetovne populacije nadzira okrog 70 % svetovnih virov. In vse to je omogočila globalizacija. Globalizacija je torej le še ena oblika kolonizacije, četudi v »digitalni« obliki. Edina dobra stran je le, da se tega večina ljudi še ne zaveda (Salisu 2004).

6.5 Razlogi za razvoj neokolonializma po drugi svetovni vojni

Razlog za nastanek in razvoj neokolonializma leži v problemu, s katerim so se soočile bogate države po koncu druge svetovne vojne – da se je namreč praktično nemogoče vrniti nazaj na sistem, ki je obstajal pred vojno. V tistem sistemu je zeval širok prepad med nekaj bogatimi in mnogo revnimi. Interni pritiski v bogatih državah so postajali vse večji in privedli do tega, da nobena povojna kapitalistična država ne bi preživela, če ne bi postala »socialna država«. Res so obstajale razlike med socialnimi pomočmi, ki so jih dobivali industrijski delavci in poljedelski pridelovalci, vendar se nikjer ni bilo mogoče vrniti na ravni brezposelnosti in nizkih življenjskih standardov predvojnih let (Nkrumah 1965).

Od konca devetnajstega stoletja naprej so kolonije zagotavljale vir dohodka in bogastva, ki so ga lahko kapitalistične države uporabile kot pogajalsko sredstvo v razrednih bojih. Pravzaprav je ta politika vsaj na začetku požela kar nekaj uspeha. A glavnega dejanja le ni izpeljala, saj so bile predvojne kapitalistične države tako notranje organizirane, da je glavšina profitov iz kolonialnih posesti našla svojo pot v žepe kapitalističnega razreda in ne delavcev. Prav zato so

se takratne delavske stranke ponekod povezovale z interesi kolonialnih ljudstev in tako so se imperialistične sile znašle v konfliktu na dveh frontah, doma s svojimi delavci in v tujini z vedno močnejšimi silami kolonialne osvoboditve (Nkrumah 1965).

Tudi Petras in Veltmeyer imata podobno mnenje glede začetkov neokapitalizma, le da ga pojmujeta bolj kot globalizacijo. Trdita, da lahko na globalizacijo gledamo ne samo kot na geopolitični razredni projekt, ampak tudi kot na teoretični model, ki so ga uporabili za direkcijske spremembe v širšem razrednem boju med kapitalom in delavci. Ena prvih bitk te vojne se je odvila v času krize med letoma 1973 in 1974 kot del široke protiofenzive proti napredovanju delavstva v njihovem boju za višje plače in boljše delovne pogoje. Tako na »razvoj« in »globalizacijo« lahko gledamo kot na sredstva napredovanja tako imenovanega »transnacionalnega kapitalističnega razreda« (Petras in Veltmeyer 2003, 222).

Obdobje po obema svetovnjima vojnama je prineslo zelo drugačne kolonialne politike. Prišlo je do namernega poskusa premika kolonialnega zaslužka od bogatega razreda do financiranja »socialne države«. To je bila metoda, ki so jo prevzeli celo tisti delavski voditelji, ki so pred vojno označili kolonialne ljudi za svoje naravne zaveznike proti kapitalističnim sovražnikom doma. Najprej je bilo razširjeno mišljenje, da lahko takšen sistem deluje na podlagi kolonialnega sistema, kot so ga poznali pred vojno, a so izkušnje kmalu pokazale, da so takšni poskusi katastrofalni in da samo povzročajo kolonialne vojne, s tem pa minimizirajo pričakovane dobičke iz kontinuiranega kolonialnega režima (Nkrumah 1965).

Imperialistični projekt je uničil življenja milijonov ljudi in škodoval življenjem še milijonom drugih. Njegove najslabše aspekte – transatlantska trgovina s sužnji, plantažno suženjstvo, prisilno delo, spolno izkoriščanje – ne bi smeli nikoli pozabiti ali jih opravičevati. Gozdovi Amazonije in Konga so bili polja smrti prav tako otoki Banda in Tasmanija ter mnoga druga ozemlja. Vedno znova ponavljajoči se vzorci prilaščanja zemlje s strani priseljencev so staroselcem onemogočili dostop do izgubljene zemlje, do tradicionalnih načinov življenja in tudi vzorcev mišljenja in zaupanja. Na odtujeno zemljo naj bi gledali kot na polja smrti. Pod trojnim jarmom kolonializma je bilo neevropejcem mnogo odvzeto. Vseeno pa kolonializem ni bil samo seštevek vseh svojih najslabših plati. Nove vrste žita, zdravil in poklicev so podaljšali življenjsko dobo in obogatili dobrobit milijonov ljudi. Nove ideje in vrednote niso pomenile le zavetja in razsvetljenja, dajale so tudi novo moč (Abernathy 2000, 406–407).

Tako je bil sistem neokolonializma postavljen in je v kratkem roku dobro služil razvitim državam. Njegove prave posledice pa se bodo čutile na dolgi rok in bodo najbrž bolj katastrofalne (Nkrumah 1965).

6.6 Bi do neokolonializma vseeno prišlo tudi brez kolonialne osnove? Primer Afrike

Nemogoče je trditi, kakšna bi bila moderna afriška zgodovina, če ne bi bilo kolonialnega vodstva. Nekateri zahodni zgodovinarji so zagovarjali stališče, da najmanj razviti deli sveta, še posebej Afrika, ne premorejo socialnih in gospodarskih organizacij, s pomočjo katerih bi se lahko spremenili v moderne države in v napredna gospodarstva. Če ne bi postali last Evrope, bi večina najbrž ostala tam, kjer je bila že poprej (Obadina 2000).

Afriški nacionalisti seveda zavračajo to tezo. Pravijo da ni res, da se Afrika ne bi razvila brez kolonializma, sicer bi bilo nekaj hudo narobe z ostankom sveta, ki se je razvil brez tuje pomoči. Afriški nacionalisti kot primer navajajo tudi Japonsko, Kitajsko in dele Jugovzhodne Azije, ki niso bili nikoli kolonizirani in so danes velika svetovna gospodarstva. Res pa je, da so imele te države v 19. stoletju določene attribute, ki so jim omogočili možnost lažjega prilagajanja modernizaciji v primerjavi s tradicionalno afriške družbo iz istega obdobja. Azijski narodi so imeli več izobražene delovne sile in so bili tehnološko bolj napredni. Najbolj pomembno pa je bilo, da so bili vladajoči razredi bolj ideološko zavezani družbenemu napredku in gospodarski rasti (Obadina 2000).

Seveda obstaja tu predpostavka, da je modernizacija zaželena. Dejstvo, da je zahodna družba bolj kompleksna od tradicionalne afriške, ne pomeni nujno, da je tudi boljša. Kompleksnost se ne enači s človeškim napredkom. Predkolonialne afriške družbe so bile materialno manj razvite od družb drugih delov sveta, vseeno pa niso bile nič manj uravnotežene in samozadostne kot kjerkoli drugje. Afričani niso bili nič manj srečni ali bili manj zadovoljni od Evropejcev ali Japoncev. Kdo sploh lahko trdi, da so ljudje, ki živijo v agrarnih družbah, manj razviti ljudje od prebivalcev industrializiranih družb (Obadina 2000)?

Vseeno pa obstaja velika verjetnost, da bi afriške elite želele proizvode in usluge zahodnih industrijskih narodov, tudi če do obdobja kolonizacije ne bi prišlo. Zelo malo verjetno je, da bi bili afriški poglavarji in trgovci zadovoljni s preprostostjo življenja v skupnosti in bi svoje družbe zaprli za zahodnjaške vplive. Če so v obdobju trgovanja s sužnji trgovci rade volje začeli vojne in prodajali ljudi zato, da so lahko kupili nakit, orožje in ponošene klobuke, si

lahko le predstavljamo, kako bi se obnašali v današnjem času, ko bi imeli na voljo avtomobile, televizijo in McDonalds. Nedvomno bi afriške družbe iskale industrializacijo in modernizacijo zahodnega tipa tudi v primeru, če ne bi bile nikdar kolonizirane, podobno kot so jo iskale skoraj vse regije sveta (Obadina 2000).

Ker ni nobene osnove, da bi lahko Afričani samostojno razvili elektriko, motor in ostale produkte napredne tehnologije, lahko priznamo, da bi se Afrika še vedno borila s problemi gospodarskega razvoja, tudi če ne bi bila nikoli kolonizirana. Afrika bi potrebovala uvoz zahodnih tehnologij in bi zato morala določene stvari izvažati kot plačilo za te tehnologije. Kot ostale predindustrijske družbe bi morala Afrika kljub vsemu trgovati z minerali in poljedelskimi dobrinami s proizvajalci z Zahoda. Tako afriškega položaja proizvajalca primarnih produktov za razvite države ne moremo v celoti zvaliti na kolonializem. V večji meri je to funkcija neenakomernega razvoja (Obadina 2000).

7 PRIMERI SLABIH IN DOBRIH IZKORISTKOV GLOBALIZACIJSKIH TOKOV IN NEOKOLONIALIZMA S STRANI ADMINISTRACIJ DRŽAV V RAZVOJU

Kot je bilo že razvidno iz prejšnjih poglavij diplomskega dela se pojma globalizacije in neokolonializma nenehno prepletata. V tem poglavju se bom bolj osredotočil na konkretne primere globalizacijskih in neokolonialnih vplivov na države v razvoju. Tu bo treba potegniti mejo ločnico med tistimi vplivi, ki delujejo v dobro neke države, in na drugi strani tistimi, ki na države vplivajo negativno. Slabe in dobre lastnosti globalizacije za države v razvoju so bile sicer že predstavljene v poglavju o globalizaciji, v naslednjem poglavju pa se posvečam specifičnim problemom in koristim določenih vzorčnih držav v razvoju. Ker smo v poglavju o državah v razvoju te razvrstili v različne številčne kategorije, se bom v tem poglavju osredotočil na specifične vzorčne države v razvoju, za katere so najbolj značilne dobre in slabe plati globalizacije in neokolonializma. Dobre strani so najbolj pogosto povezane z azijskimi državami, tako imenovanimi azijskimi tigri, ki so v postkolonialni družbi doživele sunkovit gospodarski razvoj. V zadnjih letih med temi državami prednjačita predvsem Kitajska in Indija. Poudarek bo prav na slednjih, saj sta bili nedolgo nazaj še na repu držav v razvoju, danes pa njhova gospodarstva ustvarjata nove čudeže. Slabe strani pa se najbolj pogosto še vedno izražajo na afriškem kontinentu in mnogih revnih državah na tem področju.

7.1 Primer dobrih odzivov javne uprave in zasebnega sektorja na zunanje pritiske in vplive

Pod primere držav v razvoju, na katere so globalizacijski vplivi in neokolonializem delovali pozitivno, ponavadi štejemo države, ki so znale spretno izkoristiti ponujene priložnosti. Kot bo razvidno iz nadaljevanja, so vse države v razvoju, ki spadajo v to kategorijo, imele tudi dobršno mero zunanje pomoči.

7.1.1 Prvi azijski tigri

Japonska, Tajvan in Južna Koreja so bile prve države, ki so jih označili za večje »azijske tigre«. Seveda je bila Japonska vodja te skupine. Obenem pa je bila tudi veliko več kot le to.

Postala je nekakšen model, po katerem sta se orientirali tudi drugi dve državi. V resnici torej japonska vloga pri razvoju Tajvana in Južne Koreje sega daleč nazaj v čas priprav na drugo svetovno vojno. Tako je Japonska dosegla cilj, ki ga zahodnim kolonizatorjem ni uspelo v vseh svojih letih. Prvi trije azijski tigri so tudi sicer zelo povezane države, mnogi jih imenujejo kar »severovzhodno azijsko politično gospodarstvo« (Nayar 2005, 142).

Prihod azijskih tigrov na svetovno tržišče in v gospodarstvo je bil izjemen. Hongkong, Indonezija, Malezija, Singapur, Južna Koreja in Tajska so doživele dramatične spremembe v preteklih dvajsetih letih. Njihova gospodarstva so se temeljno spremenila iz tradicionalno kmetijskih družb v hitro rastoče novo industrializirane države. Njihove neverjetne stopnje rasti so spremljale tudi precejšnje strukturalne spremembe. Res je bila večina sprememb pozitivnih, včasih pa se tudi v kateri od teh držav pojavijo ekonomske težave (Davis in Gonzales 2002, 1).

7.1.2 Skupne značilnosti prvih azijskih tigrov

Pregled gospodarskih čudežev Japonske, Tajvana in Južne Koreje nam razkrije štiri skupne značilnosti, ki jih je treba specifično omeniti za razvojni model držav. Prva značilnost je, da je gospodarski preboj s pomočjo hitrega razvoja sledil obratu teh držav k izvozno usmerjenim strategijam gospodarskega razvoja. Glede na dokaze v teh državah le stežka rečemo, da gre tu le za preprost primer korelacije. Prej lahko rečemo, da gre v teh državah za zanimiv primer vzroka (usmerjenost k izvozu) in posledice (visoke stopnje rasti). V prvih treh azijskih tigrih so težavne gospodarske okoliščine vplivale na zavestno odločitev za spremembo gospodarske strategije v promocijo izvoza (Nayar 2005, 166).

Druga značilnost azijskih tigrov je, da se je premik k izvozni strategiji zgodil pod vodstvom ZDA (Japonska) ali pod neposrednim ameriškim pritiskom (Koreja in Tajvan). Na Japonskem so ZDA kot okupacijska sila neposredno vpeljale izvozno orientirano strategijo, v primeru Južne Koreje in Tajvana pa so ZDA kot pogajalsko izhodišče za spremembo strategij načrtno uporabile odvisnost teh držav od ameriške pomoči (Nayar 2005, 167).

Tretja značilnost je še vedno povezana z ZDA, ki so bile ključne za uspeh izvozno orientiranih gospodarstev zaradi svoje pripravljenosti, da odprejo svoje trge za uvoz. Uspeh katere koli izvozne strategije je nedvomno funkcija državnega truda, da naredi nujne

strukturne spremembe v lokalnem gospodarstvu, družbi in politiki. Hkrati pa je uspeh v veliki meri odvisen tudi od pripravljenosti mednarodnega gospodarstva za sprejemanje izvoza. V tistem časovnem obdobju je bila pripravljenost ZDA sprejeti vojaške in nevojaške izvoze iz Japonske, Tajvana in Koreje ključna za uspeh sprememb, ki so jih države uvedle v izvozno orientirano gospodarstvo (Nayar 2005, 167).

Četrta značilnost je v kontekstu tistega časovnega obdobja gotovo najpomembnejša. Odprtost ZDA za sprejem izvoza iz azijskih držav ni temeljila na človekoljubju ali altruizmu. Bila je le del ameriške geopolitične strategije za zavezitev Sovjetske zveze. Prvotni cilj je bil zadržati Japonsko in njeno veliko gospodarsko moč pred padcem v sovjetsko orbito. Koreja in Tajvan sta povzročala skrbi, saj so njuno varnost dojemali v odvisnosti od varnosti Japonske. Tovrstna skrb seveda ni bila omejena le na ti dve državi in se je pozneje razširila še na nekatere države Jugovzhodne Azije (Nayar 2005, 167).

7.1.3 Indija in Kitajska

Indija in Kitajska sodita med najstarejše svetovne civilizacije. Skozi stoletja sta si delili napredne ideje, izume, verske in filozofske tradicije. Vendar sta v času kolonizacije njuni gospodarstvu in družbi stagnirali. V času po kolonizaciji so se njuni skupni odnosi poslabšali predvsem zaradi političnih in mejnih sporov. V sedanjem času pa obe državi vstajata iz pepela kot vodilni tehnološko-gospodarski državi. Prišel je čas, da pozabita na skupne spore in konflikte in začneta sodelovati na političnem, gospodarskem in tehnološkem področju za skupno dobro (Ahmad 2008).

Današnji trendi razvoja in menjave kažejo, da se stvari dejansko že premikajo v to smer. Globalizacija za skupno dobro bolj kot nasprotovanja zahteva skupne interese, bolj kot zapravljanje zaradi neskončnih konfliktov stremi k delitvi skupnih virov in premoženja. V kontekstu sedanje spreminjajoče se globalne politične in gospodarske moči sta Kitajska in Indija najboljše opremljeni, da svetu pokažeta, kako lahko skupaj poskrbita za človeštvo z medsebojnim spoštovanjem, prijateljstvom, zdravim tekmovanjem in delitvijo virov (Ahmad 2008).

7.1.3.1 Zgodovinsko ozadje Indije in Kitajske

Kot že rečeno sta Indija in Kitajska dve izmed najstarejših preživelih svetovnih civilizacij. Kitajci so pred 2000 leti v času Kristusovega rojstva zgradili veliki Kitajski zid, dolg več kot 6400 kilometrov. Je mogočen čudež gradnje; velika večina zidu je še vedno nepoškodovana, hkrati pa je to edini objekt, ki ga je ustvaril človek in je viden iz vesolja. Kitajci so izumili birokracijo tisoče let, preden jo je Max Weber predstavil zahodnemu svetu. Na svetu ne obstaja niti ena država, kjer birokracije ne vlada, upravlja dobro ali slabo, kvari in krade, izboljšuje ali reformira. Glinena vojska²⁰ cesarja Čin je nastala v tretjem stoletju pred našim štetjem, vse do danes pa je ostala skoraj popolnoma ohranjena. Mnogi veliki izumi, ki jih uporabljamo še danes, so prišli iz Kitajske, med njimi smodnik, papir, papirnati denar, tisk, viadukt, jez, ura, kompas, astronomski observatorij in mnogo drugih (Ahmad 2008).

Indijski prispevek k algebri, tekstilu, kemiji, medicini, metalurgiji in astronomiji v antičnih in srednjeveških časih je gromozanski. Sofisticirano poljedelsko delo, arhitekturo in kanalizacijo so razvili inženirji v dolini reke Ind. Modrost Bude se je razširila iz Indije na Kitajsko, kjer so konfucijanski vidiki usmiljenja, skromnosti in dobrih del usmiljenih voditeljev vplivali na obnašanje vladarjev drugih civilizacij (Ahmad 2008).

Indija in Kitajska sta doživeli zaton nekje med 16. in 17. stoletjem skupaj z drugim nezahodnim svetom. Takrat je namreč zaradi kompleksnih kulturnih, političnih in gospodarskih razlogov prišlo do premika središča znanstvene in tehnološke dejavnosti v Evropo in kasneje v Severno Ameriko. Stiki med dvema velikima svetovnima civilizacijama so v času kolonialnega obdobja skoraj izginili, saj jih novi kolonialni vladarji niso spodbujali. Ko pa so v moderni dobi med demokratično Indijo in Kitajsko stiki oživali, so se dokaj hitro sprevrgli v konflikte in sovraštvo predvsem zaradi ozemeljskih teženj na področju Himalaje, Kitajske priključitve Tibeta in izгона dalajlame v Indijo (Ahmad 2008).

7.1.3.2 Nedavna zgodovina Kitajske – svetovni položaj in administracijske spremembe

V zadnjih dveh desetletjih dvajsetega stoletja je Kitajska uprizorila še en gospodarski čudež s transformacijo iz gospodarstva počasne rasti, ki se ni precej razlikovalo od gospodarstev držav Južne Azije, v veliko trgovinsko državo in velikansko gospodarsko silo (Nayar, 181).

²⁰ Glinena vojska je arheološka najdba iz leta 210 pr. n. š. Odkrili so jo leta 1974, zajema pa glinene vojščake, kočije in konjenike.

Na tej točki se je treba ustaviti in se globlje posvetiti sami zgradbi kitajskega gospodarskega čudeža. Veliki gospodarski čudeži so se v Aziji že dogajali, kar smo spoznali že na primeru prvih azijskih tigrov. Vendar so imeli prvi tigri poleg preusmeritve v izvozno gospodarstvo v ozadju tudi geopolitični element. V tistem času je bil ta element Sovjetska zveza in z njo povezan strah ZDA. Zaradi tega strahu so prvi azijski tigri lahko prodrli na ameriški trg in pričeli svoj strmi gospodarski vzpon. V primeru Kitajske se na prvi pogled sicer zdi, da v ozadju ni nikakršnega geopolitičnega elementa. Do gospodarskega vzpona Kitajske je res prišlo kasneje in to v letih, ko je moč Sovjetske zveze že počasi pešala. Je mogoče, da je veliki kitajski gospodarski čudež res samo delo obrata k izvoznemu gospodarstvu? To bi pomenilo, da ima ta gospodarski čudež precej večjo težo kot tisti prvih azijskih tigrov, saj ne bi temeljil na zunanji pomoči. Kot bomo videli v nadaljevanju ni tako. Tudi Kitajska in njen gospodarski vzpon je sledil zgodbi, na las podobni tisti prvih azijskih tigrov mnogo let poprej.

Kitajska je pod vodstvom Maa Cetunga doživela proletarsko revolucijo leta 1949. Obe državi, tako demokratična Indija kot tudi komunistična Kitajska, sta se ob centraliziranem načrtovanju podali na pot ambicioznih znanstvenih, tehnoloških in gospodarskih razvojnih programov. Obe sta poudarjali samozadostnost na temelju lokalnih iniciativ, hkrati pa sta skoraj tri desetletja zavirali pritok tujega kapitala in tehnologije. V tem obdobju je Ljudska republika Kitajska (LRK) nadzirala svoje gospodarstvo in ga ščitila pred zunanjimi vplivi veliko bolj kot Indija. Skoraj petnajst let po revoluciji je bil edini vir tujega kapitala in tehnologije še vedno njena ideološka partnerica Sovjetska zveza. Tudi to razmerje se je začelo krhati leta 1962, ker SZ ni želela prenesti svojih jedrskih tehnologij v LRK. Kitajska je tako nadaljevala s svojo politiko izolacije in za dobrih dvajset let do smrti Maa Cetunga leta 1976 padla v resno stagnacijo (Ahmad 2007).

Kitajska ni popolnoma uveljavila sprememb v izvozno gospodarstvo, kot so to storili prvi azijski tigri. Kitajska je raje začela z majhnimi koraki v podedovani monolitični strukturi centraliziranega načrtovanja v letu 1978. Takrat je Kitajska prvič uzakonila omejeno sodelovanje na trgu (Nayar, 182).

Tri leta po Maovi smrti je Deng Xiaoping prevzel vajeti. Z veliko spremembo javnih politik je kitajsko gospodarstvo odprl tujemu kapitalu, tehnologijam in tekmovanju. Kljub odprtim vratom pa je skozi celotno desetletje osemdesetih let prejšnjega stoletja ekonomska modernizacija ostala na minimalni ravni. Stvari so se začele hitro spreminjati šele v naslednjem desetletju (Ahmad 2008).

Odprtje gospodarstva se je širilo progresivno, nadaljnje reforme v tujo trgovino pa so sledile leta 1990. Zaporedni valovi reform odprtja gospodarstva v primerih tuje trgovine in tujega kapitala so prinesle rezultate v neprecenljivi rasti dotoka kapitala in posledično v rasti izvoza. Tako je Kitajska postala pomemben igralec v mednarodnem gospodarstvu (Nayar, 184).

Od takrat je Kitajsko gospodarstvo v stalnem porastu, in sicer okrog 9–10 % na letni ravni, s čimer na področju visoke stopnje rasti prehitava vse druge države. Glede na BDP na prebivalca je moderna Kitajska četrto največje svetovno gospodarstvo in bo po vsej verjetnosti v naslednjih petih ali desetih letih prehitelo Japonsko, ki je zdaj na tretjem mestu. Je eno največjih svetovnih izvoznih gospodarstev potrošniških artiklov skozi prodajne verige, kot so Wal-Mart, Carrefour, Target in Tesco. Celó česen v ZDA uvažajo iz Kitajske. Ameriški Wal-Mart je verjetno največji kupec potrošniških dobrin, proizvedenih na Kitajskem. V letu 2004 je pokupil za 19 milijard USD vrednih kitajskih dobrin, torej kar 15 % celotnega kitajskega izvoza v ZDA tistega leta (Ahmad 2008).

Zaradi neverjetne rasti izvoza se je Kitajska na mednarodnem tržišču utrdila kot velika gospodarska sila. Med letoma 1978 in 2000 je Kitajska povečala svoj delež vseh svetovnih izvozov iz 0,72 % na 3,91 %. Opazna je tudi sprememba v sami strukturi izvoza. Na začetku, leta 1978, je Kitajska računala predvsem na izvoz nafte, mineralov in kmetijskih izdelkov, a je skozi leta doživela drastičen premik od izvoza primarnih dobrin do izvoza predelanih dobrin, ki so leta 2000 predstavljale kar 87,1 % vsega izvoza. Kitajska je postala industrijska delavnica sveta. Resda so ji tu pomagale druge azijske države, ki so zaradi nizkih plač delavstva svoje industrije premaknile na Kitajsko (Nayar, 185).

Izredno vlogo pri sunkovitem razvoju Kitajske so imele tudi neposredne tuje investicije. Te so izvozno gospodarstvo še dodatno pospešile. Pred letom 1990 je bilo tujih investicij malo, povečevale pa so se le počasi. Po letu 1990 so se ograje nenadoma podrle. Leta 2001 je tako Kitajska prejela nepredstavljivo vsoto 44,9 milijarde USD neposrednih tujih investicij, kar je daleč največ med vsemi državami v razvoju. Če temu dodamo še številke Hongkonga (22,8 milijarde USD), je vsota še toliko bolj impresivna. Poleg prispevka v obliki kapitala, tehnologije in modernih praks menedžmenta so tuje investicije kitajski delovni sili odpirale nova delovna mesta. S tem so pripomogle državnemu prihodku, še posebej ker govorimo o velikanskih merilih kitajskih investicij. Velika vsota tujih investicij je gospodarska korist, ki jih druge države v razvoju niso doživele, vsaj ne na tako visoki ravni. Za povrh pa je prišlo do spremembe v strukturi zaposlovanja. Zaposlenost v primarnem sektorju se je zmanjšala z

62,4 % leta 1985 na 49,8 % leta 1998. Po drugi strani se je zaposlenost v sekundarnem sektorju dvignila z 20,9 % na 23,5 %, v terciarnem pa s 16,7 % na 26,7 % (Nayar, 188–192).

Po letu 2000 je Kitajska prispevala h globalni rasti BDP (v kupni moči) več kot ZDA in več kot Indija, Brazilija in Rusija skupaj, torej treh naslednjih največjih gospodarstev v vzponu. Veliko kitajsko kopičenje ameriških obveznic²¹ vpliva na ameriške obrestne mere in s tem tudi na želje Američanov po zapravljanju. Kitajski nizkocenovni proizvajalci dajejo zahodnim potrošnikom več kupne moči. Kitajska želja po energiji je dvignila cene goriva do rekordnih višav. S sprejetjem Kitajske v STO leta 2001 se je pospešilo odpiranje največjega svetovnega trga (The Economist 2006a).

7.1.3.3 Geopolitični vidik kitajskega gospodarskega vzpona

Kitajska je po komunistični revoluciji leta 1949 in po korejski vojni leta 1950 z ZDA stala na nasprotnih bregovih. Državi sta bili pravi sovražnici. Ideološko se je Kitajska takrat povezala s Sovjetsko zvezo, vendar tudi to zavezništvo ni dolgo trajalo. Že dobro desetletje kasneje so pritiski konfliktnih državnih interesov in drugačnih razlag ideologije pripeljali tako daleč, da sta stari zaveznici svoje vojske postavili na mejo. Do vojne sicer ni prišlo, bilo pa je nekaj krvavih bojov. Kitajska je v SZ videla smrtno nevarnost in je za to, da bi preprečila napad, bila pripravljena storiti karkoli. ZDA so bile takrat v slabem položaju, ulete so bile v vojni v Vietnamu in protivojnih protestih doma. Tudi ZDA so v SZ videle rastočo silo, ki bi lahko kmalu postala izzivalka ameriške hegemonije. Tako sta Kitajska in ZDA leta 1971 na skrivaj stopili v zavezništvo s skupnim ciljem ustaviti napredovanje SZ. Dve državi s temeljno različnima politično-gospodarskima sistemoma sta tedaj delovali skupaj za zmago nad tretjo državo. ZDA je v Kitajski videla močnega zaveznika, ekvivalent NATO paktu v Aziji (Nayar 2005, 196–197).

V luči novega zavezništva so Američani kmalu ugotovili, da je kitajski apetit po moderni vojaški tehnologiji in po razvoju vojaških odnosov z ZDA velik. Kitajska je tako iz novega zavezništva začela novačiti tehnologijo za vojaške potrebe. ZDA so ji rade ugodile, a sprva le s tehnologijo, ki se je lahko uporabljala tudi v civilne namene. Kasneje so pod predsedstvom Jimmyja Carterja vojaški odnosi napredovali. ZDA še vedno niso neposredno dobavljale orožja Kitajski, a so to storile preko svojih zaveznic v Zahodni Evropi. Pod predsedstvom

²¹ V izvorniku *treasury bonds*

Carterja sta obe državi podpisali sodelovanje med njunima obveščevalnima službama. Vojaško sodelovanje se je nadaljevalo ob Sovjetskem napadu na Afganistan decembra 1979. Takrat so ZDA končno prešle svoje prepreke in pričele Kitajcem neposredno prodajati »nesmrtonosno« oročje. V naslednjem desetletju se je pod vodstvom Ronalda Reagana vojaška trgovina med državama še okrepila (Nayar 2005, 197–199).

Na gospodarskem področju je Kitajska pod predsedstvom Carterja prišla še do enega pomembnega elementa svoje zgodbe o uspehu. To je bila podelitev statusa države z največjimi ugodnostmi (MFN)²². Ronald Reagan je s svojo administracijo ta status še naprej spoštoval, saj je bilo gospodarstvo prednostna naloga. Brez statusa MFN bi najbrž bilo kitajsko izvozno orientirano gospodarstvo zadušeno že na samem začetku. Za Kitajsko bi takrat veljala stroga pravila carinskega zakona Smoot-Hawley²³, ki bi prodor Kitajske na ameriške trge skoraj popolnoma onemogočil. Tako pa je podelitev statusa MFN potekala v istem časovnem obdobju, ko se je Kitajska obrnila k izvoznemu gospodarstvu. Podelitev statusa MFN je pravzaprav pojasnilo za nenadno eksplozijo kitajskega izvoza (Nayar 2005, 199–200).

Kitajska in ZDA sta na gospodarskem področju postali tako prepleteni, da ju nič več ni vrglo s sedla. Tega nista storila ne krvava zajezitev študentskih protestov leta 1989 na Kitajskem ne prihod Billa Clintona na oblast leta 1992. Resda sta ta dva trenutka povzročila začasno nelagodje in manjše razprtije v odnosu med obema državama, nikoli pa ni nič ogrozilo njune gospodarske povezave. Edina stvar, ki je spremenila njune medsebojne odnose, je bil konec hladne vojne. Skupni cilj obeh držav je izginil, SZ je razpadla, šibka Rusija pa ni predstavljala resne grožnje ne Kitajski ne ZDA. Propad SZ je tudi pomenil konec bipolarnega svetovnega sistema in ustoličil ZDA kot edino hegemonistično silo. Na drugi strani je veliki kitajski gospodarski čudež preoblikoval to azijsko državo v potencialno izzivalko za svetovni prestol (Nayar 2005, 204–214).

²² Status MFN (*most favoured nation*) predstavlja državo, ki prejema enake trgovske prednosti kot država, ki ji je ta status podelila. Tu gre predvsem za odpiranje trgov, nižje tarife in visoke uvozne kvote.

²³ Willis C. Hawley in Reed Smoot sta bila pobudnika akta o trgovskih tarifah iz leta 1930, ki je zvišal tarife ZDA na mnoge uvozne artikle v rekordne višine. S tem je država ščitila svoj trg pred cenejšimi zunanji ponudniki. Nekateri so celo mnenja, da je ta akt prispeval k resnosti velike depresije.

7.1.3.4 Nedavna zgodovina Indije – administracijske spremembe v nasprotju z regulacijo

Velika Britanija je bila po drugi svetovni vojni oslABLJENA in je le stežka držala svoj imperij v enem kosu. Naloga se je izkazala za pretežko in zato se je umaknila z indijske podceline. Posledično sta leta 1947 nastali dve državi – Indija in Pakistan. Religija je bila tista, ki je med obema državama zarisala ločnico. Pakistan je bil ustanovljen kot domovanje muslimanskega prebivalstva (Nayar 2005, 217).

Glede na gospodarske dosežke lahko indijsko zgodovino po neodvisnosti na široko zajamemo v dve dolgi obdobji s prelomnico v času leta 1975 in 1980. V prvem obdobju je bila gospodarska rast okrog 3,5 % slabšALNO označena kot »hinduistična stopnja rasti«²⁴. Vpliv takšne počasne stopnje rasti v tako dolgem obdobju je bil uničujoč. V tem času so prihodki na prebivalca vztrajali na mestu, revščina se je poglobila, skupaj z njo pa tudi socialni in politični spori, ki so končno pripeljali do razkroja političnih institucij. V drugi polovici je bila povprečna rast pri vrednostih okoli 5 % precej višja (Nayar 2005, 218–219).

Indija je v prvem obdobju do leta 1980 svoje gospodarstvo strogo regulirala. Dovolila je le delen in visoko omejen vnos tujega kapitala in tehnologij. Indijsko gospodarstvo je začelo malce bolj odpirati vrata sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja, približno v istem obdobju kakor Kitajska. V tem času je globalno gospodarstvo že prevzelo državna gospodarstva Severne Amerike, Evrope in obrobja Tihega oceana. Regulacije obdobja po neodvisnosti pa Indiji niso prinesle le dobrega. Na eni strani je Indija zamudila 20 let revolucije informacijskih tehnologij, ki je zajela svet in poganjala svetovno gospodarstvo. Zasebni sektor je pod temi regulacijami stagniral. Na drugi strani je zaščiteni vladni sektor kljub slabemu vodenju dobro deloval. Razvoj indijske industrije je utrpel hude posledice. Medtem ko so bili negativni trendi posledica regulacij, so vladne politike samozadostnosti pomagale izgraditi robustna omrežja tehnološko-gospodarskih institucij in posameznikov, ki so bili pripravljeni nadaljevati pot, ko je globalno gospodarstvo Indijo končno doseglo. Skozi regulacijo je Indija obenem zavarovala svojo lokalno industrijo in trge pred nedvomnim izkoriščanjem multinacionalnih korporacij (Bhattacharjee 2000).

²⁴ Hinduistična stopnja rasti je slabšalen izraz za letno stopnjo rasti gospodarstva Indije pred letom 1991. Med letoma 1950 in 1980 je ta stopnja rasti stagnirala na okoli 3,5 %. Termin hinduistične stopnje rasti je prvi uporabil ekonomist K. N. Raj.

Tudi Parikh podobno kot Nayar loči indijsko gospodarsko zgodovino na dve osnovni obdobji, ki pa jih nato še dodatno loči naprej. Indijska stopnja rasti v obdobju med letoma 1961 in 1999 je le malenkostno višja od tistih v državah v razvoju kot celoti. Hkrati pa je bila Indija med letoma 1981 in 1999 na veliko boljši poti. Doživela je kar nekaj očitnih uspehov. Med temi so hitra tranzicija iz praktične stagnacije v ekonomijo, ki predstavlja stalno četudi skromno rast skozi daljša časovna obdobja. Sem spada tudi stopnja rasti, ki se je v raznoliki družbi milijarde ljudi v povprečju 5,6 % obdržala zadnjih dvajset let brez obdobja upadanja. Mednje štejemo tudi povečanje moderne industrije in storitvenega sektorja brez visoke inflacije, moderni finančni sektor in kmetijsko revolucijo samozadostnosti. Poleg uspehov pa je treba omeniti tudi nekaj porazov. Sem sodijo nižja stopnja rasti od potencialne, obstoj visoke ravni dolgotrajne revščine, neuspeh zniževanja kmetijske rasti, infrastrukturni zastoji zaradi najemnin, birokratska kultura, politični favoritizem, visok fiskalni deficit, slaba kakovost osnovnega šolstva in zdravstva ter zastareli zakoni in birokratski sistemi, ki botrujejo zastoj produktivnosti in rasti (Parikh 2006, 13).

Za Indijo so značilna štiri različna obdobja glede na dosežke, politike in institucionalne premike.

1. Evolucija industrijske strategije, 1950–1967
2. Zaprtost in industrijska stagnacija, 1967–1980
3. Deregulacija, fiskalno širjenje in rast, 1980–1990
4. Gospodarske reforme, rast in upočasnitev, 1991–2001

Stopnja rasti je ostala na isti nizki ravni 3,5 % skoraj 30 let, od leta 1951 do leta 1980, ko sta prevladovala načelo gospodarske zaprtosti in industrializacija, ki je temeljila na uvozu. V zadnjih dveh desetletjih je bila stopnja rasti okoli 5,6 %. Že skromna deregulacija leta 1980 ji je dala zagon. Nadaljnja liberalizacija in večja deregulacija je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sprva spodbudila rast, v drugi polovici tega desetletja pa se je rast počasi umirila. Prav tako je zanimiv pregled ravni rasti industrijskega BDP. V prvih 30 letih strategije gospodarske zaprtosti je raven rasla za okoli 6,3 % na leto. Skromna deregulacija v osemdesetih letih prejšnjega stoletja je skupaj s fiskalno ekspanzijo, ki je na koncu pripeljala do krize v začetku leta 1990, prinesla še višjo stopnjo rasti, in sicer 7,1 %. Vendar je kasneje veliko večja deregulacija in liberalizacija botrovala nižji rasti, le okoli 5,7 %. Tako je videti, da liberalizacija in deregulacija sami nista dovolj za stalno hitro rast. Potrebne so tudi druge politike (Parikh 2006, 13–17).

Indija se je končno otresla svoje »hinduistične stopnje rasti« okoli 3 % in dosegla gospodarsko rast višjo od osmih odstotkov na letni ravni. Tudi njene tehnološke kapacitete so zelo močne. Indija je najpogostejša destinacija širjenja informacijske tehnologije (IT). V zadnjih letih se odmika od naziva »svetovnega klicnega centra« in postaja vitalen vir globalne industrije znanja. Indijska ekonomska baza je ogromna – četrta največja na svetu glede na kupno moč in dvanajsta glede na BDP na prebivalca. Napovedi pravijo, da bo do leta 2050 postala eno od petih največjih gospodarstev sveta skupaj s Kitajsko in Brazilijo. Njeni trgi so ogromni, sedanji razred potrošnikov pa ocenjujejo na okrog 350 milijonov ljudi, kar je približna velikost celotne Evropske skupnosti (Ahmad 2008; Thakurta 2009).

Skupno sta gospodarstvi Indije in Kitajske že zdaj večji od gospodarstev vseh držav EU skupaj. S sedanjim trendom rasti bo potrošniški razred v naslednjem desetletju v obeh državah dosegel milijardo ljudi. Vseeno pa prihodki na prebivalca ostajajo nizki, razprtije med ljudmi pa so v obeh državah velike. Vsi vidiki razvoja imajo velike implikacije za obe državi, hkrati pa tudi za ves svet 21. stoletja (Ahmad 2008).

7.1.3.5 Geopolitični vidik indijskega gospodarskega vzpona

Indijska izkušnja krepi dejstvo, da je navzven usmerjeno gospodarstvo povezano z višjimi stopnjami gospodarske rasti, medtem ko je gospodarstvo, usmerjeno navznoter, povezano z nižjimi stopnjami rasti. Indijska izkušnja kaže, da svojega gospodarstva niso mogli spremeniti brez geopolitičnih vzrokov. A se na tem mestu Indija precej razlikuje od Kitajske in prvih azijskih tigrov. Indijska začetna in dolgotrajna gospodarska strategija koncentracije težke industrije, ki je prinesla počasno gospodarsko rast, je nastala po načelih državne avtonomije, kar je Indija vedno visoko cenila. Indija je dolgo časa cenila samozadostnost in izolacionizem ter se ni želela povezati v zaveznitva z drugimi državami. Na koncu so tudi indijski voditelji prišli do zaključka, da je njihova gospodarska strategija obrata navznoter in k težki industriji privedla v odvisnost in ne v avtonomijo. Takrat je indijsko vodstvo zamenjalo strategijo, čeprav bolj počasi in skozi daljše časovno obdobje. Kljub boljšim gospodarskim vidikom po letu 1980 pa Indija dosega le skromne stopnje rasti. Ni ji uspelo ustvariti stalne rasti kot tiste v primerih azijskih tigrov in Kitajske. Splošno znano dejstvo pa velja; stalna gospodarska rast je nujno potrebna za odpravo revščine (Nayar 2005, 237–238).

7.1.3.6 Znanost, tehnologija in gospodarstvo v Indiji in na Kitajskem: konflikt, tekmovanje in/ali sodelovanje – pogled v prihodnost

Zahod vse bolj skrbi dogajanje v dveh svetovno najbolj naseljenih državah. V ZDA se vedno bolj bojijo kitajske prevlade. Res je kitajski vojaški stroj zelo mogočen, vendar se tako Američani kot tudi Indijci bolj bojijo kitajskega gospodarstva. Mnogi Američani vidijo tako Indijo in Kitajsko kot deželi, ki kradeta ameriške službe – Kitajska naj bi kradla proizvodna delovna mesta (tekstil, obutev, pohištvo, ročno orodje, potrošniška elektronika), Indija pa naj bi prevzemala mesta informacijske tehnologije. Nekatere najbolj grozljive napovedi predvidevajo, da bo Kitajska do prihodnjega leta prevzela ameriško gospodarstvo; tako so v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja včasih govorili o Japonski. Seveda v tovrstnih morbidnih strahovih obstaja nekaj resnice, ko se Američani spomnijo na izgubo svoje železarske industrije in industrije potrošne elektronike zaradi tekmovanja z Japonsko. Sedaj pa prihaja Kitajska in za njo kmalu tudi Indija. Da ne bi pozabila na širjenje informacijskih tehnologij, je Kitajska začela pospešeno razvijati svoje angleške in programsko-razvojne veščine, da bi lahko tekmovala z Indijo in visoko tehnološko industrijo ZDA (Weekes 2000).

Mednarodno tekmovanje je intenzivno in postaja vedno bolj zagrizeno. Kitajsko raziskovanje in razvoj²⁵ sta zadnjih pet let v stalnem porastu za 20 % na letni ravni. Raziskovanje in razvoj Južne Koreje sta se od leta 1971 do danes desetkrat povečala. Še bolj zanimiv pa je indijski model – sektor se je v enem desetletju potrojil. Indijski inženirji poplavlajo svetovne trge – okoli 350.000 inženirjev letno, napovedi do leta 2015 pa kažejo na 1,4 milijona inženirjev letno (Number10 2006).

Na globalni ravni poteka veliko tekmovanje za raziskovalni in razvojni kapital. Tehnološki in industrijski voditelji razumejo, da so raziskovanje in inovacije nujno potrebne komponente za vzdrževanje tekmovalne prednosti v jedrnih kompetencah. Iskanje in zaposlovanje kvalificiranih znanstvenikov in inženirjev je v zahodnih državah težavno in drago. Resnica je, da sta Indija in Kitajska vedno bolj privlačni za korporacije in njihovo raziskovanje in razvoj. Indija ima sicer prednost pred Kitajsko kar se tiče privabljanja raziskovalnih in razvojnih investicij zaradi večjega števila dobro izučenih, angleško govorečih znanstvenikov in inženirjev. Visoko tehnološko podjetje lahko najame inženirja v Indiji za četrtno stroškov, ki bi jih sicer plačali v Severni Ameriki. Takšne in podobne investicije bodo v prihodnjih letih v

²⁵ V izvorniku *research & development* ali *R&D*.

obeh državah hitro rastle, morda celo bolj v Indiji kot na Kitajskem (Ahmad 2008; The Economist 2010).

Populacija v zahodnih državah razen v ZDA se zmanjšuje. Že danes pada pod ravni Rusije in skandinavskih držav. Sedanje demografsko ravnotežje med Zahodom in ostalim svetom krepko pretehta v prid slednjih. Zahod predstavlja le milijardo, ostali svet pa 5,5 milijarde ljudi. V prihodnosti se bo tehtnica le še bolj povесila. Enako velja tudi za razmerje moči na področju človeških virov. Glede na število prebivalcev je Zahod (predvsem ZDA) pri oblikovanju kadra znanstvenikov in inženirjev še vedno vodilni v svetovnem povprečju. Na drugi strani pa na letni ravni Kitajska in Indija s svojo produkcijo ZDA prekašata v razmerju 4 proti 1. ZDA jih proizvedejo 84.898, Indija 103.000 in Kitajska 292.569 (Indija in Kitajska skupaj 395.569) (Ahmad 2008; The Economist 2010).

Ameriška revija *Business Week* je v začetku novembra leta 2006 organizirala svoj deseti vsakoletni forum za vodje podjetij v Pekingu. Udeležilo se ga je več kot 700 globalnih direktorjev in vladnih uslužbencev iz mnogih držav. Velik del razprave se je vrtel okoli tekmovalnosti Indije in Kitajske ter o njuni borbi za svetovne vire in trge. Ena od glavnih tem je bilo tudi vprašanje, katera od obeh držav ima boljši položaj, da izkoristi tuje in domače investicije za stalen družbeni in gospodarski razvoj. Ali je to Kitajska s svojim ukaznim gospodarstvom ali Indija kot največja in najbolj razvijajoča se svetovna demokracija? Dosedanje izkušnje kažejo, da je Kitajska v boljšem položaju od Indije glede na državne načrte in prioritete. Z indijskega zornega kota pa je večji poudarek na vrednotah individualnih svoboščin, samozadostnosti in družbenega razvoja; slednje ne smejo postati žrtev na oltarju gospodarskega razvoja. Te lepe vrednote velja zaščititi, vendar morajo Indijski snovalci vseeno dobro pretehtati svoje dosežke in poraze v vseh porah družbenega in gospodarskega napredka in premisliti, kaj je še treba storiti za to, da izkoreninijo prepade in neuravnoteženosti, ki so še prisotni (Ahmad 2008).

Dejstvo je, da imata oba azijska giganta svoje specifične moči in slabosti, svoje edinstvene kulturne tradicije in politične zgodovine. Obe državi sta šele na polovici poti in še daleč od cilja postati napredni industrijski družbi. Spopasti se morata z resnimi družbenimi in okoljevarstvenimi problemi, z vprašanjem revščine in neenakosti, s problemom hitro propadajočega okolja zaradi hitre industrializacije, poleg tega pa imata tudi svoje specifične težave, kot so ruralno-urbane neenakosti, neprimerno izobraževanje, slabi bivanjski pogoji,

neprimerno zdravstvo in zaposlovanje. To so področja, na katerih lahko sodelujeta in se učita ena od druge, medtem ko tekmujeta za svetovne vire in trge (Ahmad 2008).

Kitajska in Indija preoblikujeta globalno gospodarstvo. Pojavlja se vprašanje, ali lahko oba giganta sploh sodelujeta? Rivalstvo se bo zagotovo le še zaostri, ko se bo Indija spustila v delo v proizvodnji za minimalno plačo, kar je bila do sedaj kitajska specialiteta. Obe državi morata ustvariti 15 milijonov novih delovnih mest vsako leto, da bi ohranili svoje mlade zaposlene. Povečana poraba energije v Indiji in na Kitajskem zaradi industrializacije in porasta avtomobilskih lastnikov je razlog za skrb kot tudi intenzivno tekmovanje za svetovne energetske vire. Vprašanje je, kako zadovoljiti ta velik apetit po nafti. Kitajska je s svojimi 17 % celotnega svetovnega prebivalstva in samo 0,8 % svetovnimi zalogami nafte v nevarnem položaju, še posebej, če upoštevamo njeno hitro rastoče gospodarstvo. Tako si Kitajska prizadeva svoje energetske zahteve pokriti z uvozom. Kitajska sodeluje z afriškimi voditelji in vlaga v afriški razvoj in naftno raziskovanje. Med nedavnim vrhom je afriške voditelje v Pekingu ekstravagantno pogostil kitajski predsednik Hu Jintao. Kljub nekaterim neuspehom je kitajski načrt za afriške surove materiale in trge prinesel pozitivne rezultate (Nalin 2007).

Kitajska podjetja so črpala nafto v Sudanu, podirala drevesa v Gvineji in kopala baker in cink v Kongu. Peking je pred kratkim kupil velik delež v južnoafriški Standard banki za financiranje infrastrukturnih projektov na področju celotne celine. Kitajci prednjačijo pred zahodnimi rivali – lani je trgovina med Kitajsko in Afriko prinesla več kot 50 milijard USD. Do leta 2010 naj bi trgovina med Afriko in Kitajsko dosegla kar 100 milijard USD letno (The Economist 2006b; Johnson 2007).

Veliki kitajski naftni konglomerat CNOOC (China National Offshore Oil Corporation) aktivno išče druge čezooceanske naftne družbe za nakup. Mednje sodi tudi neuspeh poskus nakupa ameriškega podjetja UNOCAL (Union Oil Company of California). Od takrat je investiral v naftne interese v Rusiji in na Srednjem Vzhodu. Indija trpi zaradi podobne energetske krize, saj ima tudi sama omejene naftne rezerve. Indija tako za nafto na svetovnih trgih tekmuje s Kitajsko. Hkrati pa je to področje, kjer lahko obe državi skupaj dobro in učinkovito sodelujeta. Pogovori o tej temi so med CNOOC in indijsko komisijo za nafto in naravni plin že stekli. Indijski bivši energetske minister Iyar je svojemu kitajskemu sogovorniku predstavil zanimivo idejo med pogovorom o sodelovanju pri energetskem raziskovanju in strategiji dobave. Predlagal je oblikovanje združenja držav uvoznic nafte, ki

bi se nato lahko dogovarjale o dobavi in ceni surove nafte za dobrobit uvoznikov nafte držav v razvoju. Podobne strategije so se pojavile že v preteklosti in na drugih območjih, vendar je njihova uresničitev vedno problematična, morda zaradi nerazrešenih mejnih vprašanj ali sumov o geopolitičnih namerah (Ahmad 2008).

Zgodovina mejnih sporov med Indijo in Kitajsko je dobro znana in sega v preteklost do vojne leta 1962. Ta spor še vedno ni dokončno rešen in ostaja jabolko spora med obema državama. Trenja pa so se le še povečala zaradi kitajskega vojaškega in jedrskega sodelovanja s stalnim indijskim nasprotnikom Pakistanom. Kitajska sicer v svoji gospodarsko širitveni politiki želi povečati svoje investicije v Indiji, vendar ji to onemogoča indijska vlada. Kitajska meni, da Indija pri njenem gospodarskem sodelovanju uporablja dvojna merila. Indijska vlada na primer zahteva štiri birokratske ravni dovoljenj za kitajske investicije. Za vse ostale države pa vlada zahteva le dovoljenje ene indijske rezervne banke. Podobno se godi tudi kitajskim delavcem v indijskih podjetjih. Eden od glavnih problemov je težavna zagotovitev vize, ki jo je le stežka dobilo 1.800 kitajskih inženirjev, ki so pred nekaj leti za indijsko podjetje polagali plinovod (Ahmad 2008).

Kljub vsem težavam pa se sodelovanje na področju znanosti, tehnologije in trgovine stalno povečuje. Pokojni indijski ministrski predsednik Rajiv Gandhi je leta 1988 podpisal indijsko-kitajski medvladni znanstveni in tehnološki sporazum. Ta je kasneje vodil do skupnega odbora za znanost in tehnologijo, ki je podpiral skupne kooperativne programe. Specifični skupni programi so združeni na medagencijski ravni na različnih področjih, kot so meteorologija, oceanska znanost in tehnologija, vesoljska znanost in tehnologija ter biotehnologija. Septembra leta 2006 je indijski minister za znanost in tehnologijo Kapil Sibal s svojim kitajskim partnerjem podpisal Memorandum o razumevanju²⁶, ki je le še utrdil sodelovanje na področju znanosti in tehnologije. Memorandum je bil podpisan leta 2006, ki so ga hkrati razglasili za leto prijateljstva med Indijo in Kitajsko (Ahmad 2008; Nalin 2007).

Trgovina med Indijo in Kitajsko trenutno znaša 20 milijard USD, leta 1989 pa je njena vrednost znašala le 1,8 milijarde USD. Precejšen del indijskega trga mobilnih telefonov upravlja podjetje Hutchison Telecommunications iz Kitajske. Huawei Technologies je podjetje, ki ima svoj programski center v indijskem Bangalorju, ki zaposluje 1.150 indijskih

²⁶ Memorandum o razumevanju, v izvorniku *Memorandum of Understanding*, je dokument, ki opisuje bilateralen ali multilateralan sporazum med različnimi stranmi. Izraža skupne cilje in skupno vrsto dejanj.

in 50 kitajskih inženirjev. Kitajski računalniški gigant Lenovo je v Bangalorju odprl svoj svetovni marketinški center, ki ga vodijo Indijci. Kitajska iz Indije tudi uvaža železovo rudo in druge minerale. Na Kitajskem trenutno deluje okoli 150 indijskih podjetij, čeprav Indija trdi, da so ti poslovni projekti le združeni z drugimi tujimi podjetji, ki delujejo na Kitajskem. V vsakem primeru se trend definitivno obrača v smer povečane bilateralne trgovine in tehnoloških sporazumov (Ahmad 2008; Economy Watch 2008).

7.2 Primer slabih odzivov javne uprave in zasebnega sektorja na zunanje pritiske in vplive (primer afriških držav)

Učinek globalizacije na razmere v Afriki ne zajema le ekonomske sfere. Proces in rezultat globalizacije vključujeta veliko več kot le gospodarske vidike. Globalizacija tako zajema svobodo političnih idej in delovanja prek državnih meja. Vključuje svobodo kulturnih in religioznih verovanj in delovanj, kar posledično pripelje do redčenja nekaterih kultur. Vključuje tudi svobodo administrativnih in menedžerskih konceptov in dejanj prek različnih meja in organizacij. Zajema dominacijo velesil s sredstvi vojaškega prepričevanja in posledic, ki ga spremljajo, pa tudi internacionalizacijo konfliktov, ki bi sicer ostali na lokalni ravni (Nsibambi 2001, 3).

Državni proces oblikovanja odločitev in politik najbolj ponazarja vpliv in moč same države. Ta proces je postal globaliziran in razdeljen med mnoga svetovna odločevalna telesa. Tako obstajajo mednarodna sodišča, mednarodne organizacije človekovih pravic, mednarodne vojaške konvencije, mednarodni zakoni in še mnogo drugih pravil in regulacij, katerim so države podvržene. Ob vsem tem obstajajo tudi mednarodni in regionalni trgovski sporazumi ter močni mednarodni lobiji in skupine pritiska na različnih področjih. Obstajajo tudi univerze in institucije z vso močjo nepristranskega znanja, veščin in vedenja, ki spreminjajo vedenja tako družb in državnih voditeljev kot tudi tistih, ki jim sledijo. Vse zgoraj naštetе institucije združeno krepijo in utrjujejo fenomen globalizacije, državo pa silijo v spremembe vedenja in načinov, kako deluje s svojimi »subjekti«, hkrati pa tudi z notranjimi in zunanjimi partnerji. V nadaljevanju bomo osvetlili nekatere najbolj vidne lastnosti javnih administracij afriških držav, ki so zastarele in nepripravljene, da bi sprejele možnosti, ki jih s seboj prinaša globalizacija (Nsibambi 2001, 3).

7.2.1 Preslabo razporejene kapacitete za regulacijo in zaščito okolja

Kapaciteta večine afriških držav za soočanje s problemi, kot so proizvodnja nevarnih kemikalij, globalno segrevanje, preveliko izkoriščanje naravnih virov, uničevanje organskega poljedelstva in slabo ravnanje z jedrskimi odpadki, je še vedno zelo omejena. Hkrati globalni akterji investirajo in širijo svoje dejavnosti v države tretjega sveta. Tu gre predvsem za dejavnosti, povezane z industrijo, poljedelstvom, rudarstvom, ribolovom in izkoriščanjem gozdov. Posledično so kapacitete regulacije in nadzora javne administracije v afriških državah vse slabše razporejene, saj so bile že prej precej omejene. Država kot osrednja celota postaja vedno bolj ujeta na sredini med lastnimi potrebami pospeševanja razvoja skozi industrializacijo, kmetijsko modernizacijo in izkoriščanje naravnih virov, nasproti pa ji stojijo lokalne in globalne okoljevarstvene skupine, ki izvajajo pritisk na državo. Globalne sile bi se morale prednostno bolj osredotočiti na krepitev kapacitet vlad držav v bolj relevantnih aspektih in ne toliko na izvajanje pritiska na te vlade, da storijo, kar ni v njihovi moči (Nsibambi 2001, 3).

7.2.2 Spodkopavanje moči države

Sylvia Ostry je mnenja, da je pogled na erozijo državne moči z dveh strani, od zgoraj preko globalizacije in od spodaj preko devolucije vedno bolj razširjen. Tako je le malo dvomov, da hiter ritem strukturnih reform globalnega gospodarstva ustvarja vedno večji pritisk na prilagoditvene možnosti in s tem hkrati na samo legitimnost vlad in mednarodnih institucij (Ostry 1998, 2).

Tako se je večina vlad afriških držav v današnjem času znašla v nekakšni situaciji »fait accompli«, ko gre za sprejemanje nekaterih politik in odločitev. Mednarodne organizacije, kot so Svetovna banka, IMF, Svetovna trgovinska organizacija Združenih narodov in ostale, so tiste, ki sprejemajo odločitve, ki so za posamezne države zavezujoče. Na ta spekter bi lahko gledali tudi kot na erozijo suverenosti in moči države. Treba je seveda dodati, da se to ne dogaja le državam v Afriki, drži pa, da bolj ko je država revna, večje so možnosti erozije moči. Erozijski bi lahko sicer bila minimalna, če bi bil glas afriških držav v svetovnih telesih močnejši. Tudi močnejša afriška regionalna telesa bi pomagala v tej situaciji, vendar samo, če bi istočasno imela svoja predstavništva tudi v svetovnih telesih (Nsibambi 2001, 4).

7.2.3 Spodkopavanje procesa demokratizacije

V Afriki še danes poteka boj za demokratizacijo. Nekatere afriške države so sicer začele proces demokratizacije svojih vlad, političnih sistemov in družb že pred časom, žal pa so mednarodni partnerji, s katerimi v globaliziranem svetu sodelujejo, vse prej kot demokratični. Demokratizacija bi morala vključevati tudi ljudi države, ki se demokratizira (Nsibambi 2001, 4).

Zunanja podpora pri sprejemanju pravih odločitev lahko pomaga pri težavah, ki jih imajo države pri tranziciji v demokracijo, poglavito vlogo pri pomembnosti obstoja in konsolidacije samih procesov pa igrajo Afričani sami (Kpundeh 1992, 74).

Ljudje bi morali imeti besedo pri odločitvah in politikah, ki jih zadevajo. V resnici večino velikih odločitev, ki vplivajo na Afriko danes, vsilijo globalni igralci, kot so Svetovna banka, IMF, STO in drugi. To se je zgodilo s primerom liberalizacije in privatizacijskih politik v Afriki. Od zunaj vsiljene politike na ljudi vplivajo, ti pa zaradi njih ne zaupajo retoriki o demokratizaciji, ki jo slišijo iz ust svojih voditeljev. Obstaja tudi nedoslednost med retoriko določenih teles o potrebi po demokraciji in načini, na katere ista telesa pridejo do odločitev, ki ponavadi nosijo velike posledice. Nemogoče je ljudi, ki jim vladaš, prepričati, da živijo v demokratični državi, če ti ne vidijo oziroma niso del procesa sprejemanja odločitev in politik. Za afriške voditelje je to velika dilema (Nsibambi 2001, 4).

7.2.4 Korupcija in preslabo razporejene kapacitete za boj z mednarodnim in računalniškim kriminalom

V veliki večini afriških držav je korupcija pomemben način, kako lahko zadovoljiti določene individualne potrebe, še posebej v režimih patronaže. V nekaterih afriških državah korupcija velja za normalen del življenja. Pomanjkanje nadzora in institucij nad korupcijo tako prispeva k izjemnemu bogatenju določenih posameznikov, ponavadi tistih pri vrhu režimov. Tudi zunanja pomoč tako nemalokrat pade v roke korupcije in ne tja, kamor je bila sprva namenjena. V afriških državah bo zelo težko ustvariti demokracijo brez izkoreninjenja korupcije in ustanovitve učinkovitih ukrepov za zagotavljanje dostojnih ravni odgovornosti in transparentnosti (Kpundeh 1992, 38–39).

Poleg vsega so bile afriške države in njihove policijske sile navajene dela s »tradicionalnim kriminalom«, globalizacija pa je prinesla povišane stopnje določenih kriminalnih dejanj, ki so bili prej na precej nižji stopnji (droge, pornografija, mednarodna korupcija itd.). Napredek v informacijskih tehnologijah je poleg prej omenjenih področij vplival tudi na pojav in porast računalniškega kriminala, še posebej raznih goljufij. Na vse to policija in pravosodje nista bila dobro pripravljena. Porast teh elementov kriminala preko državnih meja lahko hitro prikaže policijo in pravosodje kot nesposobno in nezmožno, to pa hitro razjeda zaupanje javnosti v državo, s čimer se njena legitimnost manjša. Močni kriminalci so za državo velik izziv, ki v javnosti ustvarja ozračje nezaupanja, s tem pa še zmanjšuje zahtevano zaupanje, ki bi privabilo tako lokalne kot tudi tuje investicije. Obstaja torej potreba po krepitvi kapacitet policije in pravosodja, še posebej na področjih prepoznavanja in delovanja sofisticiranega kriminala. Če do tega ne bo prišlo, bodo sofisticirani kriminalci našli udobna skrivna mesta v Afriki, kar bi botrovalo nezaupanju v Afriko (Nsibambi 2001, 4).

7.2.5 Otežena naloga zmanjševanja revščine

Medtem ko globalni akterji pritiskajo na afriške vlade, da se bolj odprejo ter celovito izkoristijo tuje investicije in pritoke kapitala, in ko velike multinacionalke in lokalna podjetja to okolje uporabljajo za svoje lastne potrebe, ima vlada vedno manj časa, da bi se posvetila veliki revščini. Dokazi, ki kažejo na vedno večji prepad med revnimi in bogatimi tako znotraj države kot tudi med državami, postajajo vedno bolj množični. Afriške države bodo morale dobiti spodbudo, da se bodo bolj osredotočile na usodo svojih najrevnejših prebivalcev in ne toliko na usodo velikih globalnih akterjev. Veliki globalni akterji lahko poskrbijo zase brez težav. Vprašanje je, kdo bo poskrbel za revne (Nsibambi 2001, 4–5)?

7.2.6 Akumulacija in breme dolga

Ogromni dolgovi in breme, ki ga povzročajo, afriškim državam niso neznanka. Večino akumulacije dolga skozi čas gre pripisati nesposobnosti tistih, ki so si sposojali, da bi denar vrnil, dobršen del krivde pa tudi načinu posojanja. To je omogočil kontekst globalizacije in tako je še danes (Nsibambi 2001, 5).

Zgodovinsko so večino posojil afriškim državam med letoma 1960 in 1970 zagotovile zunanje vlade običajno na dolgi rok in na podlagi določenih zahtev. Zaradi naftnih šokov,

padca cen dobrin in slabega menedžmenta pa so afriške države med letoma 1970 in 1980 svoja posojila težko odplačevale (Fosu 1996, 96).

Paradoks je v tem, da si vlade sposodijo denar v cilju zmanjševanja revščine, nato pa socialna sredstva, ki bi revščino res zmanjšala, ostanejo na zelo nizki ravni. Bogate države, ki denar posojajo, le redko namenijo finance socialnim ciljem. Obstaja močna potreba, da tako nacionalne vlade kot tudi zunanji parterji svoje finančne prioritete namenijo znanim ciljem, kot sta zmanjševanje revščine in stabilen človekov razvoj (Nsibambi 2001, 5).

7.2.7 Beg človeških kapacitet

Globalizacija je odprla meje in relativno osvobodila delavska gibanja, za afriške države pa to pomeni še dodaten problem »bega možganov«, ki že tako ni nov pojav. Čeprav večina afriških držav s pravilnimi finančnimi politikami prejema denar, ki ga pošiljajo delavci iz tujine, ni jasno, ali ne bi bil prispevek nekaterih najbolj kvalificiranih delavcev k procesu razvoja njihove države večji kot le finančni. Poudariti je treba, da na ta problem ne smemo gledati preveč enostavno. Nekateri izmed najbolj kvalificiranih Afričanov so iz svojih držav zbežali zaradi negativnega odnosa političnih in gospodarskih režimov. Z drugimi besedami so človeške kapacitete v nekaterih primerih brutalni režimi ustrahovali v beg, za globalizacijske sile pa ti ljudje niso bili zanimivi. Ta problem bi se dalo rešiti, če bi afriško vodstvo najprej uredilo lokalne zadeve lastne države (Nsibambi 2001, 5).

Po drugi strani majhna skupina ekonomistov trdi, da ima beg možganov za Afriko pozitivne posledice. Visoko usposobljeni delavci v svojo domovino pogosto pošiljajo veliko denarja. V nekaterih primerih se nadarjeni delavci celo vrnejo domov, kjer ustvarjajo lastna podjetja (Hanson 2008).

7.2.8 Globalizacija javnih pričakovanj in družbenih zahtev

Interakcija med lokalnimi družbeno-politično-ekonomskimi silami in globalnimi akterji je ustvarila nove in drugačne zahteve afriških družb, to pa je povečalo pritisk na sistem javne administracije, da se tem zahtevam nenehno prilagaja. Primeri takšnih zahtev vključujejo zahteve za transparentnost in odgovornost, demokracijo, čisto okolje, enakost med spoloma, človekove pravice in svoboščine, odpravo revščine, sposobno vodstvo, učinkovit storitveni sistem in uvajanje metod novega javnega menedžmenta v javno administracijo. Javni sistemi

administracije in njihovo delovanje se morajo nenehno prilagajati. V večini primerov zahteve izražajo v zasebnem sektorju in civilni družbi, tako lokalni kot tudi mednarodni, brez razumevanja stroškov, ki bi nastali, če bi postavljene zahteve sprejeli. Stroški so pogosto previsoki in zunaj dosega afriških držav. Še več; nekatere zahteve, ki prihajajo iz mednarodnih krogov, ne kažejo razumevanja resničnega stanja v Afriki (Nsibambi 2001, 5–6).

Zaključimo lahko, da je globalizacija velik izziv za afriške sisteme javne administracije, saj veliko zahteva od njihovih kapacitet (institucij, struktur, veščin, znanja, omrežja, tehnologije, prostora in opreme), ker pa je sistem še vedno v povojih, so bile te že prej zelo omejene.

Učinkovito upravljanje z globalizacijo, ki bi še posebej pomagalo revnim Afričanom, kliče po novi vnemi in vodstvu. Zahteva vizijo, pravo znanje, veščine in modrost afriških voditeljev. Za spopadanje z zahtevami globalizacije pa poleg tega potrebujemo tudi občutljivost, voljo, spremembo mišljenja in pravo tehnično pomoč globalnih akterjev, kot so Združeni narodi (Nsibambi 2001, 6).

7.2.9 Odgovor na globalizacijo

V luči vpliva globalizacije na države Afrike, ki so omenjeni zgoraj, je treba podati tudi nekaj odgovorov na vprašanja globalizacije.

- Afriške države morajo biti odprte za negotovosti in dvoumnosti, če želijo spremeniti in razviti močan sistem administracije, ki je usmerjen k spremembam.
- Afriške države morajo delovati odprto in odgovorno, še posebej do svojih državljanov. Tako bodo tudi na zunaj delovale kot demokratične in občutljive na probleme lokalnih ljudstev.
- Afriške države morajo prevzeti bolj proaktiven pristop do globalizacije, tako da lahko načrtujejo odgovore na izzive, ki jih prinaša, in tudi izkoristijo prednosti, ki jih nudi. Če se države ne spremenijo same, jih spremenijo globalizacijske sile. Afriške države bi morale globalizacijo izkoristiti za smernico, ne pa dopuščati, da globalizacija preko njihovih držav določa smer vsega sveta.
- Afriške države morajo odgovoriti na potrebe po človeških virih na širokem področju dejavnosti (veščine, znanje, volja, omrežja, informacijska tehnologija). Ne glede na globalizacijo ni država nikdar bolj razvita, kot je razvita njena mreža kapacitet človeških virov.

- Afriške države se morajo posvetiti institucionalnim potrebam (ustvariti in okrepiti morajo institucije, ki so gonilo sprememb, ki gledajo v prihodnost in so zmožne interakcije s pomembnimi svetovnimi igralci). Te institucije morajo obstajati v vseh sferah politične in javne administracije. Ustvariti jih je treba za povezovanje z zasebnim sektorjem, s civilno družbo in z mednarodno skupnostjo. Vključevati morajo tudi institucije za analizo politik, nadzor nad implementacijo in ocenjevanje. Oporo naj bi imele v močni zakonodajni, izvršilni in sodni veji ter v institucijah nadzora.
- Afriške države morajo prevzeti prilagodljive pristope in metode administracije v nasprotju z rigidnim delovanjem birokracije, ki je usmerjen navznoter. Načela novega javnega menedžmenta (kot ga uporabljajo v razvitih državah) morajo vedno vzeti v obzir kontekst afriških držav, še posebej njihovih potreb in kapacitet. Na primer, zmanjševanje vloge meja države, ki je olajšalo privatizacijo, in zmanjševanje javnega zapravljanja v socialnih sektorjih, kot sta izobraževanje in zdravstvo, v nekaterih afriških državah najbrž ni bilo izvedeno v pravi meri; ponuja celo možno razlago za trenutno visoko raven revščine in neenakosti na celini.
- Afriške države si morajo prizadevati za močnejši glas afriških vlad v mednarodnih telesih (kot so Združeni narodi) in za uravnoteženje slabosti, ki so jih ustvarili pritiski globalnih akterjev na lokalni ravni. Odločevalna moč svetovnih teles vedno bolj izpodriva odločevalno moč držav. Da bi to uravnotežile, morajo imeti afriške države pomembnejšo vlogo v svetovnih telesih, tako bodo sprejete odločitve odsevale mnenja tudi afriških voditeljev. V mnogih primerih danes še vedno ni tako.
- Afriške države morajo prevzeti in uporabljati participativno vladanje, ki vključuje vse akterje (osrednjo vlado, lokalne vlade, zasebni sektor in civilno družbo, nacionalno in mednarodno družbo ter svetovna telesa).
- Afriške države morajo sprejeti zahtevo za informacijsko tehnologijo v praksi javne administracije (e-vlada).
- Afriške države morajo razviti družbeni kapital, še posebej z vlaganjem v zdravstveni in izobraževalni sektor.

Z drugimi besedami, strateška drža afriških držav v času globalizacije ne bi smela iskati deljene krivde med razvitimi in razvijajočimi se državami. Države bi se morale posvetiti strateški analizi in diagnozi svojih prednosti in slabosti v luči priložnosti in izzivov globalizacije. Takšna drža bi nato ustvarila podlago za samoocenjevanje, s katero bi lahko slabosti obrnili v prednosti. Afričani morajo sodelovati pri globalizaciji in jo izkoristiti sebi v

prid. Za to je potrebna notranja sila, ta pa leži v kapaciteti ljudi. Afriške države in tiste, ki jim želijo pomagati, morajo najprej prepoznati to dejstvo in usmeriti vire in energijo v zajetje vseh kapacitet revnih ljudi Afrike za njihov razvoj (Nsibambi 2001, 6–7).

Upanje ostaja, da bodo globalni akterji ugotovili, da ni dobro niti za njih niti za ostale, da se igrajo z globalizacijo, ne da bi vključili revne ljudi. Če hočemo, da bo globalizacija resnično koristila vsem, revnim in bogatim, morajo vsi imeti določene ravni kapacitet, ki jim omogočajo, da učinkovito sodelujejo v igri. Današnji svet, kjer so viri in koristi koncentrirani v rokah majhnega števila ljudi, ni udoben za nikogar. Če bi današnji svet ohranili, bi gojili prihodnje negotovosti, obenem pa bi mase revnih še vedno želele delež bogastva, ki je trdno v rokah majhnega števila bogatih. Jasno je, da globalizacija koristi tistim, ki imajo moč in kapacitete, da jo vprežejo. Po drugi strani pa je jasno tudi, da lahko globalizacija zelo škodi tistim, ki jih najde nepripravljene. Večina afriških držav je nepripravljenih, še posebej pri pogojih zahtevanih kapacitet (Nsibambi 2001, 7).

8 ZAKLJUČEK

8.1 Verifikacija hipotez

Skozi celotno diplomsko delo sta se prepletali ideji neokolonializma in globalizacije, predvsem pa njun vpliv na države v razvoju. Kot smo že spoznali, so države v razvoju raznolika paleta držav, ki pa jih nenazadnje družijo tudi skupni imenovalci. Tako lahko kljub nekaterim velikim razlikam med državami v razvoju vseeno potrdimo ali zavrremo skupne hipoteze, ki obravnavajo omenjeno tematiko.

Po vsej prebrani literaturi o neokolonializmu, globalizaciji in geopolitičnih vidikih lahko tako dokaj zagotovo potrdim glavno hipotezo diplomskega dela, ki se je glasila: **bogate in vplivne države preko vse hitrejšega procesa globalizacije znatno vplivajo na nadaljnji razvoj držav v razvoju**. Potrditev te hipoteze bi lahko bila že skoraj sama po sebi umevna brez teoretične podlage, a tudi pregled slednje je pokazal odgovor v tej smeri. Kot smo lahko videli, vplivne države – kar je vedno pomenilo razvite države, torej bogate države – skozi celoten potek svetovne zgodovine znatno vplivajo na države v razvoju. To izkoriščanje različnosti je bila tudi sama osnova kolonializma, danes pa v postkolonialni družbi globalizacija prevzema vaje neokolonializma. V preteklosti je imela večina vplivov slabšalen predznak, saj so države v razvoju skoraj vedno potegnile krajši konec. Dobre strani so bile prihod novih tehnologij in trgovanja, dolgoročno pa so prav te tehnologije države v razvoju po koncu kolonializma še bolj pahnile v zaostanek. Današnji globalizacijski svet lahko na države v razvoju sicer vpliva veliko bolj uravnoteženo, vendar se kljub tej priložnosti večini razvijajočih se držav ne uspe dvigniti z dna razvojne lestvice. Razlog za to gre iskati v samih državah v razvoju in tudi v dodatni zunanji pomoči, ki pa so jo bile v zgodovini deležne le nekatere države, ki so imele po mnenju razvitih držav strateško lego.

Iz tega je sledila prva izpeljana hipoteza, ki se je glasila: **Države z novimi oblikami kolonializma vplivajo na države v razvoju s trendom, ki zadržuje in omejuje socio-ekonomsko rast razvijajočega se sveta s tem, da izpodbija njihove tekmovalne prednosti**. To hipotezo lahko le delno potrdimo. Sicer je ta del, ki je potrjen, proporcionalno veliko večji, a vseeno. V diplomskem delu so bile predstavljene azijske države, azijski tigri, ki so prikazale dobre lastnosti globalizacije in neokolonializma ter način, kako države v razvoju lahko

razvijejo lastna gospodarstva. Tako ne moremo potrditi, da vplivne države le zadržujejo in omejujejo razvijajoči se svet. Res pa je treba poudariti, da so prav vsi primeri azijskih čudežev dodobra povezani z intenzivno pomočjo ZDA. Edina izjema je Indija, ki pa kljub dobrim pokazateljem še vedno daleč zaostaja za drugimi azijskimi čudeži. Priznati pa je treba tudi, da je edini razlog za izdatno pomoč ZDA v teh primerih takratna geopolitična situacija. Bogate in vplivne države pomagajo državam v razvoju le takrat, ko imajo v tem tudi lastne močne interese. Zato je večina držav v razvoju res doživela le zadrževanje in omejevanje, saj ni imela in tudi danes nima pomembnejše geopolitične vrednosti.

Druga izpeljana hipoteza se je glasila: **Administracije držav v razvoju so tiste, ki lahko globalizacijske pritiske obrnejo sebi v prid ali pa države še bolj pahnejo v revščino.** Tudi ta hipoteza drži, vendar zopet le delno. Spet se je treba vrniti na prejšnjo izpeljano hipotezo in njene ugotovitve, da intenzivna zunanja pomoč revnim državam pri preoblikovanju svojih zastarelih sistemov še kako prav pride. A jasno je, da razvite države pomagajo le tistim državam, v katerih lahko uresničijo svoje strateške interese. Druge države v razvoju, ki strateških prednosti nimajo, so bolj ali manj prepuščene same sebi in izkoriščanju tujih investitorjev. Kako se njihove lastne administracije odzovejo na globalizacijske pritiske, pa je odvisno od primera do primera. Če se zopet vrnemo na primer azijskih tigrov, so ti res imeli intenzivno zunanjo pomoč, a so vseeno uvedli bistvene administrativne in gospodarske spremembe, ki so nato skupaj z zunanjo pomočjo ustvarile pozitivne učinke. Obenem pa se tu lahko vprašamo, ali bi do teh administrativnih sprememb prišlo tudi brez zunanjih pritiskov ZDA? Tudi afriške države in države Latinske Amerike se popolnoma zavedajo potrebe po administrativnih reformah in obratu k izvoznemu gospodarstvu. Vendar njihov uspeh ni primerljiv z določenimi azijskimi državami. Za uspeh držav v razvoju je potrebno ogromno število spremenljivk, ki se morajo združiti v celoto. Mednje sodi zunanja pomoč in notranja administrativna volja za spremembe, poleg pa še mnoge druge, kot so zgodovinske okoliščine, kolonialna dediščina in zastarelost državnih aparatov. Kot smo videli, se afriške administracije trudijo uvajati reforme javnega in zasebnega sektorja, vendar nalogi do sedaj niso kos prav zaradi spremenljivk, ki jih zavirajo in omejujejo. Tu bi jim prav gotovo prišla prav zunanja pomoč, takšna, kot sta je bili deležni Kitajska in Japonska, vendar geopolitični in ekonomski položaj črnega kontinenta žal ne dosega standardov, ki jih razvite države obračajo sebi v prid. Zaradi vseh teh okoliščin Afrika praktično stagnira vse od časa dekolonizacije, prav tako kot druge države v razvoju z nekaterimi sedaj že znanimi izjemami. Torej so

administracije držav v razvoju res tiste, ki nedvomno želijo obrniti globalizacijske tokove sebi v prid. Njihov uspeh pa je razen svetlih izjem žal zanemarljiv.

8.2 Sklepna beseda

Javna uprava in lokalne administracije igrajo ključno vlogo pri državah v razvoju kot tudi pri ostalih državah nasploh. Res je gospodarstvo ponavadi tisto, ki revne države lahko dvigne iz stagnacije, vendar so javne uprave tiste, ki morajo poskrbeti za administrativne in praktične reforme na skoraj vseh ravneh življenja. Šele dodobra izpeljana strategija administrativnih reform lahko odpre vrata gospodarskemu napredku.

Kot smo lahko videli v diplomskem delu, se velika večina držav v razvoju le stežka spoprijema z administrativnimi spremembami, ki so nujne v današnjem času globalizacije. Redke azijske izjeme so prejele izdatno zunanjo pomoč, ki je večina afriških držav nima. Tako se revne države v času globalizacije, ki je še bolj pomemben za izenačitev neenakosti med državami, zaradi neprimernih administrativnih in strukturnih reform ne morejo priključiti toku globalizacije. Ironično pa je, da so prav globalizacija in njeni gospodarski tokovi največja priložnost za hitrejši razvoj držav v razvoju. Revne države so tako ujete v žalosten krog izkoriščanja. Zaradi slabih administrativnih zmožnosti ne morejo obrniti globalizacijskih tokov sebi v prid. Zaradi istih slabih administrativnih zmožnosti jih prizadenejo slabe strani globalizacije, novih oblik neokolonializma in gospodarskega izkoriščanja. Prav to nenehno gospodarsko izkoriščanje revne države potiska v vedno večjo revščino in bedo, kar pa še poslabšuje njihov izhodiščni položaj v mednarodnih skupnostih, hkrati pa večja revščina pomeni še nadaljnjo nezmožnost uvajanja administrativnih sprememb, ki bi bile za rešitev potrebne. Tako se žalostni krog izkoriščanja le nadaljuje.

Rešitev za države v razvoju lahko prinese le intenzivna zunanja pomoč, najprej na administrativnem, nato pa še na gospodarskem področju. Takšna pomoč, kot sta jo bili deležni Japonska in nedavno predvsem Kitajska, bi nedvomno spodbudila tudi druge države v razvoju. Žal pa današnji svet ni več razdeljen na dva pola med ZDA in Sovjetsko zvezo. Ironično je, da bi bilo za nekatere revne države mnogo boljše, če bi tudi danes živeli v svetu dveh velesil, ki bi druga drugi neprestano grozili z jedrskim uničenjem. V takšnem svetu bi marsikatera država v razvoju lahko postala še kako dobičkonosna. Hladne vojne je sicer konec, v prihodnosti pa lahko novi konflikti zopet odprejo denarnico in trge zahodnih držav.

Kot kaže danes se bodo prihodnji konflikti bolj kot na ločnici komunizma in kapitalizma odvijali na ločnici islama in krščanstva. V tem ideološkem spopadu pa se bo veliko revnih držav znašlo prav na mejni črti. Rešitev za države v razvoju pa je lahko morda tudi zunanja pomoč drugih držav v razvoju. Morda so prav te vezi tiste, ki bodo v prihodnosti pomagale revnim državam. Kitajska vlaga v afriške države veliko več kot zahodne sile in morda pa bo bivša država v razvoju s svojim novim kapitalom pomagala sedanjim državam v razvoju. Prihodnost bo pokazala prave rešitve za države v razvoju, a brez prave zunanje pomoči bodo žal še nekaj časa ujete v žalostni krog izkoriščanja.

9 LITERATURA

1. Abernethy, David B. 2000. *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980*. New Haven & London: Yale University Press.
2. *African Growth and Opportunity Act*. Dostopno prek: <http://www.agoa.info/?view=trade&story=terms&startat=d> (25. maj 2009).
3. Ahmad, Aqueil. 2007. *India and China in the Age of Technoeconomic Globalization*. Dostopno prek: <http://www.stwr.org/globalization/india-and-china-in-the-age-of-technoeconomic-globalization.html> (29. januar 2010).
4. --- 2008. *India And China: Conflict, Competition, And Cooperation In The Age Of Globalization*. Dostopno prek: <http://www.countercurrents.org/ahmad250208.htm> (10. september 2009).
5. Answers.com. 2009. *Dependency Theory*. Dostopno prek: <http://www.answers.com/topic/dependency-theory> (12. april 2009).
6. Banerjee, Bobby in Stephen Linstead. 2001. Globalization, Multiculturalism and Other Fictions: Colonialism for the New Millennium? *Organization* 8 (4): 683–722.
7. Barber, Benjamin. 2004. Jihad vs. McWorld. V *The Globalization Reader: Second Edition*, ur. Frank J. Lechner in John Boli, 29–35. Oxford: Blackwell Publishing.
8. Bauzon, Kenneth E. 1992. *Development and Democratization in the Third World: Myths, Hopes, and Realities*. Washington: Crane Russak.
9. Bennett, Edward M. 2005. *Colonialism and Neocolonialism*. Dostopno prek: <http://www.answers.com/topic/colonialism-and-neocolonialism> (2. maj 2009).

10. Bhattacharjee, Dabashish. 2000. *Organized labour and economic liberalization. India: Past, present and future*. Dostopno prek: <http://www.hartford-hwp.com/archives/52a/017.html> (7. september 2009).
11. Byrne, David in Eric Strobl. 2001. *Defining Unemployment in Developing Countries: The Case of Trinidad and Tobago*. Dostopno prek: <http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.01.09.pdf> (27. marec 2009).
12. Clague, Christopher. 1997. *Institutions and Economic Development: Growth and Governance in Less-Developed and Post-Socialist Countries*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
13. Cleveland, Cutler. 2008. *Human Development Index*. Dostopno prek: http://www.eoearth.org/article/Human_Development_Index (27. marec 2009).
14. Davis, Joe C. in Jorge G. Gonzales. 2002. *Scholarly Journal Articles about the Asian Tiger Economies: Authors, Journals, and Research Fields, 1986-2001*. Dostopno prek: <http://www.trinity.edu/jgonzal1/talks/ITFA0205.doc> (8. september 2009).
15. Dollar, David in Aart Kraay. 2004. Growth is Good for the Poor. V *The Globalization Reader: Second Edition*, ur. Frank J. Lechner in John Boli, 177–182. Oxford: Blackwell Publishing.
16. *EconomyWatch*. 2008. India China Economy – Trade Relations. Dostopno prek: http://www.economywatch.com/world_economy/china/indo-china-trade-relations.html (27. september 2009).
17. Fosu, Augustin Kwasi. 1996. The Impact of External Debt on Economic Growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Economic Development* 21 (1): 93–118.
18. Ghosh, B. N. in Halil M. Guven. 2006. *Globalization and the Third World*. New York: Palgrave Macmillan.
19. Haček, Miro. 2001. *Sistem javnih uslužbencev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

20. Hanson, Stephanie. 2008. *Is Brain Drain Good for Africa?* Dostopno prek: http://www.cfr.org/publication/16986/is_brain_drain_good_for_africa.html (12. oktober 2009).
21. Hewitt, Cynthia Lucas. 2004. One Capital Indivisible Under God: The IMF and Reparation for Slavery in a Time of Globalized Wealth. *American Behavioral Scientist* 47: 1001–1027.
22. Hirst, Paul Q. in Grahame Thompson. 1999. *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Cambridge: Polity Press.
23. Huntington, Samuel P. 2004. The Clash of Civilizations? V *The Globalization Reader: Second Edition*, ur. Frank J. Lechner in John Boli, 36–43. Oxford: Blackwell Publishing.
24. Johnson, Scott. 2007. *China's African Misadventures*. Dostopno prek: <http://www.newsweek.com/id/72028> (18. november 2009).
25. Južnič, Stane. 1980. *Kolonializem in dekolonizacija*. Maribor: Založba Obzorja.
26. Kelleher, Ann in Laura Klein. 1999. *Global Perspectives: A Handbook for Understanding Global Issues*. New Jersey: Prentice Hall.
27. Korten, David C. 1990. *Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda*. Connecticut: Kumarian Press.
28. Kpundeh, Sahr John. 1992. *Democratization in Africa: African Views, African Voices*. Washington D. C.: National Academy Press.
29. Lanoszka, Anna. 2003. The Global Politics of Intellectual Property Rights and Pharmaceutical Drug Policies in Developing Countries. *International Political Science Review* 24 (2): 181–197.

30. Lind, Michael. 2007. *Beyond American Hegemony*. Dostopno prek: http://www.newamerica.net/publications/articles/2007/beyond_american_hegemony_5381 (7. september 2009).
31. Lucas, Stephen M. 2007. *Does Globalization Cause Inequity Among Rich and Poor Nations?* Dostopno prek: <http://mises.org/journals/scholar/lucas1.pdf> (7. april 2009).
32. McGuigan, Brendan. 2009. *What is Dependency Theory?* Dostopno prek: <http://www.wisegeek.com/what-is-dependency-theory.htm> (10. april 2009).
33. Nayar, Baldev Raj. 2005. *The Geopolitics of Globalization: The Consequences for Development*. Oxford: Oxford University Press.
34. Nkrumah, Kwame. 1965. *Neo-Colonialism, the Last Stage of Imperialism: Introduction*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/subject/africa/nkrumah/neo-colonialism/introduction.htm> (9. september 2009).
35. Nsibambi, Apolo. 2001. *The Effects of Globalization on the State in Africa: Harnessing the Benefits and Minimizing the Costs*. Dostopno prek: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan001978.pdf> (3. april 2009).
36. Number10. 2006. *Our Nation's Future – Science*. Dostopno prek: <http://www.number10.gov.uk/Page10342> (12. oktober 2009).
37. Obadina, Tunde. 2000. *The Myth of Neo-colonialism*. Dostopno prek: <http://www.afbis.com/analysis/neo-colonialism.html> (21. marec 2009).
38. Oman, Charles P. in Ganeshan Wignaraja. 1991. *The Postwar Evolution of Development Thinking*. London: St. Martin's Press.
39. Ostry, Sylvia. 1998. *Globalization and the Nation State: Erosion from Above*. Dostopno prek: http://www.utoronto.ca/cis/ostry/docs_pdf/timlin.pdf (12. januar 2010).

40. Oxfam. 2004. Growth with Equality is Good for the Poor. V *The Globalization Reader: Second Edition*, ur. Frank J. Lechner in John Boli, 183–189. Oxford: Blackwell Publishing.
41. Parikh, Kirit S. 2006. *Explaining Growth in South Asia*. Oxford: Oxford University Press.
42. Petras, James in Henry Veltmeyer. 2003. *Sistem in Crisis: The Dynamics of Free Market Capitalism*. London & New York: Fernwood Publishing.
43. Reinert, Erik S. 2007. *How Rich Countries Got Rich... And Why Poor Countries Stay Poor*. London: Constable.
44. Saikal, Amin. 2003. *Islam and the West: Conflict or Cooperation?*. New York: Palgrave Macmillan.
45. Salisu, Suleiman. 2004. *Globalization as Neo Colonialism*. Dostopno prek: <http://www.tigweb.org/express/panorama/article.html?ContentID=4363> (14. junij 2009).
46. Schacter, Mark. 2000. *Public Sector Reform in Developing Countries - Issues, Lessons and Future Directions*. Dostopno prek: http://www.iog.ca/publications/ps_reform.PDF (2. april 2009).
47. Scott, Bruce R. 2002. The Great Divide in the Global Village. V *Globalization: Challenge and Opportunity*, ur. Council on Foreign Relations, 53–65. New York: Foreign Affairs.
48. Sen, Amartya. 2004. How to Judge Globalization. V *The Globalization Reader: Second Edition*, ur. Frank J. Lechner in John Boli, 16–21. Oxford: Blackwell Publishing.
49. Shaw, Martin. 2000. *Theory of the Global State: Globality as Unfinished Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.

50. Stiglitz, Joseph E. 2003. *Globalization and Its Discontents*. New York & London: W. Norton & Company.
51. Surie, Nalin. 2007. *Indian Economic Development and India-China Cooperation*. Dostopno prek: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/seminar/2006/ChiInd/Eng/chiind12.pdf> (14. oktober 2009).
52. Svetličič, Marjan. 1996. *Svetovno podjetje: Izzivi mednarodne proizvodnje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
53. Šmidovnik, Janez. 1985. *Teoretične osnove upravljanja..* Ljubljana: Višja upravna šola, DDU Univerzum.
54. Thakurta, Paranjoy Ghuha. 2009. *Can India's Economy Overtake China?* Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8273464.stm> (22. oktober 2009).
55. *The Economist*. 2006a. Coming Out. Dostopno prek: http://www.economist.com/surveys/displaystory.cfm?story_id=5623226&source=login_payBarrier (29. januar 2010).
56. --- 2006b. Never Too Late to Scramble. Dostopno prek: http://www.economist.com/world/middleeast-africa/displaystory.cfm?story_id=E1_RDRJSTJ (17. oktober 2009).
57. --- 2010. The Engineering Gap. Dostopno prek: http://www.economist.com/businessfinance/displaystory.cfm?story_id=15393732 (30. januar 2010).
58. Todaro, Michael P. 1991. *Economic Development in the Third World: Fourth Edition*. New York & London: Longman.
59. Vernengo, Matias. 2006. *Dependency Theory*. Dostopno prek: <http://www.econ.utah.edu/~vernengo/papers/princeton.pdf> (9. september 2009).
60. Vidmar Horvat, Ksenija. 2006. *Globalna Kultura*. Ljubljana: Študentska založba.

61. Weekes, Rob. 2000. *China, Fear of*. Dostopno prek: http://www.idebate.org/debatabase/topic_details.php?topicID=56 (22. september 2009).
62. Wikipedia. 2009. *Developing Country*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Developing_countries (9. avgust 2009).